Cami
Kadın ve Aile

Diyanet İşleri Başkanlığı
DİB Yayınları

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 969
Halk Kitapları : 234

Tashih:
Mustafa YEŞİLYURT

Grafik & Tasarım:
Emre YILDIZ

Baskı:
Kalkan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: 0.312 341 92 34

1. Baskı, Ankara 2013

ISBN 978-975-19-5855-6
2013-06-Y-0003-969
Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 23.09.2013/35

İletişim:
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

İçindekiler

7 SUNUŞ
Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ

13 İSLAM GELENEĞİNDE CAMİ VE KADIN
Prof. Dr. İrfan AYCAN

23 KADIN, SOSYAL HAYAT VE CAMİ
Prof. Dr. İbrahim H. KARSLI

39 MESCİDÜ'N-NEBÎ VE SAHABE HANIMLAR
Prof. Dr. Raşit Küçük

47 KADINLARIN EĞİTİMİNDE CAMİLERİN ROLÜ
Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

65 CAMİNİN FONKSİYON ÇEŞİTLİLİĞİ
Dr. Fatma Bayraktar KARAHAN

73 RİVAYETLER IŞIĞINDA CAMİ KADIN
Prof. Dr. Mahmut YEŞİL

85 CAMİLERDEKİ FİZİKSEL MEKÂNLARIN İHTİYAÇLARA GÖRE DÜZENLENMESİ
Fatma Yüksel ÇAMUR

101 GÜZEL KABUL
Sibel Eraslan

Sunuş

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. Âdem ile Hz. Havva biri diğerinden değil her ikisi de aynı özden, topraktan yaratılmıştır. Biri diğeri için değil her ikisi de yeryüzünü birlikte imar etsinler diye var edilmiştir. İkisi birlikte Allah'ın hitabına muhatap olmuştur. İkisi birlikte şeytana kanmıştır. Biri diğerini aldatmamıştır. İkisi birlikte aldanmıştır. İkisi birlikte pişman olup tövbe etmiş, dünyadaki sorumluluğu da yine birlikte üstlenmiştir. İkisi de halife olarak gönderilmiştir.

Kadın ve erkek, iman, ibadet ve ahlakta birbirinin velisidir; birlikte marufu emretmede, birlikte münkeri nehyetmede birbirinin dostudur. İnsanlık değeri ve onuru açısından birbirine eşit ve eş değerdir. Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) ifadesiyle kadın ve erkek, "bir bütünün iki eşit yarısıdır".

Ahlâkı Kur'an olan Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in kadınla ilgili söz ve uygulamalarına bakıldığında, insan olarak kadını erkekten farklı görmeyen, düşünce ve görüşlerini anlamlı ve değerli bulan, sosyal, dinî ve ilmî platformlarda daima ona yer veren ve söz hakkı tanıyan bir yaklaşım sergilediği görülecektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), ailesinden olsun ya da olmasın tüm kadınlara karşı böyle bir tutum sergilemiş, onları dinlemiş,

kadınların sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. Kadınların sosyal hayata katılmalarının engellenmemesini, cami ve cemaat atmosferinden mahrum bırakılmamalarını, onların sözlü veya fiili olarak incitilmemesini, kısacası kadınlara Allah'ın verdiği değerin verilmesini istemiştir. Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) devrinde kadın, hayatın akışı içinde mescitte, cemaatte, ilimde, sanatta, ticarette kısacası toplum hayatında olması gereken her yerde var olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kadına rahmet ve adalet yüklü bu bakışı, aslında kadın konusundaki yerleşik algıları ve önyargıları tamamen yıkmaya yöneliktir. Onun sünnet-i seniyyesi bu konuda nasıl bir mesafe katedilmesi gerektiğine dair mühim bir yol haritası olma özelliğine sahiptir.

İslam'ın kadın konulu öğretileri ile tarihte ve günümüz toplumlarında egemen olan düşünce, telakki ve uygulamalar arasında derin farklar bulunmaktadır. Kadın ile ilgili sorunlar, kadın hakkında oluşan yanlış düşünce ve telakkiler sadece Doğu toplumlarının ya da İslam toplumlarının sorunu olmayıp, aynı zamanda bütün bir insanlığın problemidir. Zira kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılığın toplumsal ve kültürel bir farklılığa dönüştürülmesi, bin yılların ötesinden günümüze intikal etmiş zamana ve değişime karşı en dayanıklı ideoloji olarak bugün de karşımızda durmaktadır.

Ne yazık ki tarih içinde Müslümanlar, kadın konusunda bizzat Kur'an-ı Kerim'in çizdiği çerçeveyi dahi yakalayamamış, İslam toplumlarında maalesef Kur'an öncesi kadın telakkileri hayatiyetini, üstelik İslam görüntüsü altında sürdürebilmiştir. Kadim din ve kültürlerin Müslüman toplumlara tesiri, yerleşik kültür ve geleneklerin dine baskın çıkması, dinin ve dinî metinlerin yanlış anlaşılması ve yanlış yorumlanması yanında, ahlâkî zaaflar da bu tür düşüncelerin yaşayıp kökleşmesine zemin teşkil etmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde dinimizin genel prensiplerine aykırı, yanlış, eksik, yerleşik kültür ve anlayışların etkisinde kadın aleyhtarlığına dönüştürülebilecek yorumlarda bulunulduğu bir gerçektir. Özellikle kadının yaratılışına dair hurafeye varan düşünceler, kadına yönelik zayıflık ve eksiklik söylemi, fitne ve fettanlık ithamı, kadını erkek üzerinden değerlendirmeye çalışmak ve bu mukayeselerde Allah ve Resûlü'nün nehyettiği, cinsiyetçilik denilebilecek bir söyleme yer vermek, bunun en bariz göstergesidir.

Bu anlayışın yansımasını cami ve kadın konusunda da görmek mümkündür. Halbuki kadını mabede kabul buyuran ve mihrapta eğiten Rabbimizdir. Kâbetullah'ın temellerine kadın eli değmiştir. Hz. Hacer'in sa'yinin hürmetine zemzem suyu ikram edilmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), "Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerinden alıkoymayın" buyurmuştur. Kadınlar Mescid-i Nebevi'de hem ilim halkalarında yer almışlar hem de vakit namazlarına, cuma ve bayram namazlarına katılmışlardır. Hatta kadınların camiye, namaza çocuklarıyla birlikte geldikleri, çocuk ağlaması işitince de Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) namazı kısa tuttuğu hepimizin malumudur. Rahmet Elçisi (s.a.s.), mescidinden ne çocukları ne de anneleri uzak tutmuştur. Asr-ı saadette durum bu iken zaman içerisinde kadınlar ne yazık ki camiden ve cemaatten farklı gerekçelerle uzaklaştırılmışlardır.

Aslında kadınları camiden ve cemaatten uzaklaştırmak, onları ilim ve irfan meclisinden, toplumsal hayattan da uzaklaştırmaktır. Kadınları camiden ve cemaatten uzak tutmak, aileyi cehaletin kucağına, hurafe ve batıl inanışların kör kuyusuna terk etmektir. Çocukları ve gelecek nesilleri edepten, âdaptan, sohbetten, terbiyeden, sevgiden, bilgiden, birlikten, ibadetten, saftan, huzurdan, maneviyattan mahrum etmektir.

Bugün cami, kadın ve aile konusunda bizlere düşen, Resûl-i Ekrem'in Medine'de yeşerttiği ezeli hikmet ve mutlak hakikat ölçülerini esas almak ve insanlığa bu esasları takdim etmek olmalıdır. Öncelikle camilerdeki abdest ve ibadet mekânlarını kadınlara daha elverişli hâle getirmektir. Camilerdeki kadın ve çocuk mekânlarını iyileştirmektir. Onları izbe mekânlardan, gömme katlardan kurtarmaktır. Onların camiye, cemaate katılımını sağlamaktır. Kadına emek vermek, aileye ve gelecek nesillere emek vermektir.

"**Camiler ve Din Görevlileri Haftası**" münasebetiyle hazırlanan elinizdeki eserin hazırlanmasından yayımlanmasına kadar geçen süreçlerde emeği geçen herkese teşekkür ediyor, eserin cami, kadın ve aile konusunda bir bilinç ve farkındalık oluşturmasını Rabbimden niyaz ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Diyanet İşleri Başkanı

Dünya barışı ve huzuru, ilmin beşiğinde yetişen ve orada çocukları için ilmin beşiğini sallayan annelerle mümkündür.

İslam Geleneğinde Cami ve Kadın

Prof. Dr. İrfan AYCAN
M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürü

Müslümanlar arası kardeşliği, dayanışmayı, birlikteliği pekiştiren, kulluk bilincinin oluşmasına önemli katkı sağlayan, ilmin, medeniyetin doğduğu ve geliştiği, İslam'ın nurunu bir nişane olarak tüm dünyaya yayan, herkese kucak açan, bir benzerinin olmadığı tek yerdir camiler. Mimarisi ile İslam'ın somut kültürünün, cemaati ile İslam'ın soyut kültürünün mimari ve şaheseri, öznesi ve nesnesi konumundadır. Bu denli önemli, İslam dininin ilim, ibadet, barış, sevgi, kardeşlik, eğitim, kültür ve medeniyet merkezi olan bu mekânlar, Allah katında üstünlüğü takvasında olan her yaş, statü ve cinsiyetten "Allah'ın kullarının" evidir.

Camiler, ibadet için kullara temiz kılınmış yeryüzünün cennet bahçeleridir. Cennet ise annelerimizin ayaklarının altındadır. Camiler ve kadınlar arasında böyle bir bağ varken kadınları camisiz, camileri de kadınlarsız düşünemeyiz. Camilerimiz, cemaat ile hayat bulur, nefes alır, daim olur. Çocukları ile kadınlarımız, camilerimize cennet bahçesindeki kuşlar gibi cıvıltı katar, süs katar, güzellik katar, saflık, temizlik katar.

Camiler Müslüman'ın dünyasıdır, hayatıdır, yuvasıdır. Müslümanlar, caminin içinde yaşlısıyla, genciyle, annesiyle, baba-

sıyla, çocuklarıyla, eşiyle, dostuyla, kardeşiyle yaşar; İslam'ı, İslam medeniyet ve kültürünü yaşatır. Tıpkı Allah Resûlünün sünneti gibi… O değil miydi sıkıntılardan kurtarıp kendisine kucak açan Medine-i Münevvere'ye vardığında, Allah'ın "evim" dediği, içinde eşiyle, çocuğuyla, dostuyla, akrabasıyla, genciyle, yaşlısıyla bir arada yaşayacağı Müslümanların evini inşa eden… Onu, Müslümanların mutlu ve hüzünlü anlarının mekânı, İslam devletinin yönetim ve istişare merkezi, ilim ve medeniyetin beşiği yapan... İçini; ailesiyle, akrabalarıyla, kimsesizlerle, gençlerle, çocuklarla, âlimlerle, fakirlerle, zenginlerle bezeyen... İşte bu Peygamber sünneti, camilerin Müslümanlar için hayatın kendisi olması gereğinin en büyük delilidir. Nasıl ki kadınlar da erkekler kadar hayatın tam ortasındaysalar, camilerimizin içinde de erkekler kadar hayat bulmalıdırlar. Bir vücudun azalarını bir araya getiren camilerde, o vücudun azalarının bir kısmı dışarıda kalamaz.

Asr-ı Saadet Döneminde Cami-Kadın İlişkisi

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami, dinî ve içtimaî hayatın merkeziydi. Günümüzdeki gibi camiler sadece uhreviyat ve maneviyat için insanların uğradığı mekânlar değildi. Müslümanların, hayatın geneliyle ilgili bilgi ve görgü alışverişinde bulunduğu, haber aldığı yerlerdi. Müslümanların mümin kardeşleriyle tanıştığı, aralarındaki dostluk ve sevgi bağlarının kuvvetlendiği, Müslümanları bir vücudun azaları yapan mekânlardı. Müslümanın içtimaî hayat ile bağlantısını kuran atardamardı.

Peygamberimizin ümmetine bıraktığı sünnete göre kadınlar; ibadet etmek, Kur'an, vaaz ve hutbe dinlemek gibi dünyevi ve uhrevi pek çok faaliyet için mescide erkekler kadar gitmelidir. Zira Peygamber döneminde kadınlar, mescitte yapılan her türlü faaliyette yer alıyordu. Bütün Müslümanlar gibi kadınlar

da Allah'ın kulları üzerine farz kıldığı ibadetleri yerine getirmek için camilerde bir araya geliyordu. İlmin yuvası olan camilerde kadınlar, başta Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hutbe ve vaaz eğitimi olmak üzere dinî ve dünyevi pek çok konuda diğer öğreticilerin de eğitim etkinliklerinden yararlanıyordu. İslam devletinin yönetim ve istişare merkezi olan camilerde, kadınların da söz hakları vardı. Gerek boş vakitlerini değerlendirmek, din kardeşleri ile sohbet etmek, gerekse iş ilişkilerini geliştirmek için camilerde bulunuyorlardı. İslamiyet ile şereflendiğinde, cahiliyeden çıkmış bir dünyanın kadınları için bu durum, camileri âdeta içtimaî hayatın kapısı, penceresi yapıyordu.

Bu yüzdendir ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "***Allah'ın hanım kullarını mescitlerden men etmeyiniz***" buyurarak kadınların camilere gidişini teşvik etmiş ve desteklemiştir. Hz. Ömer (r.a.), gönlü razı olmasa bile, eşinin sabah ve yatsı namazlarına dahi mescide gitmesine Peygamberimizin bu sözü üzerine müsaade ediyordu.[1] Hz. Peygamber (s.a.s.); namaz kılamasa bile bayram vakti gibi nadide zamanlarda kadınların da camide olmasını istiyorsa,[2] bir sahabi hanımın camiye gelmesine, kıyafetinin olmamasını bile bahane olarak kabul etmeyip, arkadaşından ödünç almasını istiyorsa,[3] günümüzde de kadınların camiye gelmemeleri için sebep olmamalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların camiye gelmemelerine sebep olacak her türlü ihtimali kaldırmak için bir mekân düzeni getirmiştir. Kadınlar için caminin hariminin arka kısmında özel bir bölüm ayrılmış, kadınlar erkeklerin hemen arkasında safa durmuşlardır. Ancak erkeklerle kadınlar arasında günümüzdeki gibi bir örtü, perde yoktur.

---

1 Buharî, Cuma:13.

2 Buharî, İdeyn:15; Müslim, Salatü'l-İdeyn:11.

3 Buharî, Salat:2.

Hz. Peygamber (s.a.s.), camiye giriş çıkışlarda kadınlar rahat etsin diye namaz ve sohbet bittikten sonra bir süre beklemiş, kadınlar camiden çıktıktan sonra, önde kendisi olmak üzere erkek cemaat çıkmıştır. Camiye devam eden kadınların sayısı artınca Hz. Peygamber (s.a.s.); "*Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık*"[4] buyurmuş, ayrı kapıdan girip çıkmalarının daha uygun olacağını belirtmiştir. Onun bu isteğini Hz. Ömer (r.a.) yerine getirmiş ve kapılardan birini kadınlara tahsis etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların camideyken sıkıntıya düşmemelerine de özen göstermiştir. Bir çocuk ağlaması duyduğunda anneyi düşünerek namazı kısaltmış, *"Uzun uzun kıldırma isteğiyle namaza başlıyorum ki o esnada bir çocuk ağlaması işitiyorum. Annesinin onun ağlamasından dolayı sıkıntıya düşeceğini bildiğimden namazı kısa tutuyorum."* demiştir.[5] Ayrıca Allah Resûlü, kadınların camiye devamında dikkat etmeleri gereken hususlarda da nasihatlerde bulunmuş; giyim kuşamda ölçülü olmayı, camiye gelirken güzel koku sürmemeyi nasihat etmiştir.[6]

Peygamber döneminde kadınlar, günün erken ve geç saatleri de dahil olmak üzere sabah namazı, akşam namazı, yatsı namazı gibi vakit namazlarına iştirak etmişler, bunun yanında cuma namazlarına, bayram namazlarına, cenaze namazlarına da katılmışlardır. Ayrıca kadınlar, gece gündüz fark etmeden ibadetlerini yapmak için de camilerde yerlerini almıştır. Çünkü camiler her türlü kötülükten emin mekânlardır. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Geceleyin mescide gidip ibadet etmek için kadınlarınız izin istediklerinde onlara izin verin*"[7] buyurmuştur.

---

4 Ebû Davud, Salat, 17.

5 Buharî, Ezan: 65. Müslim, Salat: 192.

6 Buharî, Salat, 6; Ebû Davud, Salat, 52

7 Buharî, Ezan:162.

Hz. Peygamber (s.a.s.), genel hutbe ve vaazlarında kadınları ayırmamış/ayrı tutmamış, onlara özel sohbette de bulunmuştur. Hatta kadınların camideki eğitim faaliyetleri için özel bir gün tahsis etmiş, ilim talep eden kadınlar rahatlıkla gelip Peygamberimize soru sormuştur. Nitekim Hz. Aişe (r.a.); "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır; çünkü hayâları, dinlerini öğrenmelerine engel olmadı"[8] buyurmuştur.

Kadınların eğitimiyle başta Hz. Peygamber (s.a.s.) olmak üzere, hanımları ve özel olarak görevlendirdiği kadın öğretmenler ilgilenmiştir. Camilerde verilen bu derslerde ve sohbet halkalarında sadece dinî konularla ilgili eğitim verilmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların okuma-yazma öğrenmelerini daima teşvik etmiştir. Hanımlarından Hafsa'ya okuma yazma öğretmek üzere Şifa Hatun adındaki sahabiyi görevlendirmiştir. Ayrıca camiler pek çok konuda bilgi ve tecrübe alışverişinde bulunulmasına imkân tanımıştır. Başta Hz. Aişe (r.a.) olmak üzere pek çok hanım sahabinin şiir, tıp, hayvancılık gibi çeşitli konularda bilgi ve tecrübe sahibi olduğu bilinmektedir. Öyle ki kadınların dinî konulardaki geniş bilgi ve kültürleri, kendilerine Hz. Ömer (r.a.) gibi bir halifeye itiraz edebilme cesaretini vermiştir.

Sahabi kadınlar Peygamber zamanında mescit ile hemhâl olmuştur. Mescidin her türlü bakım ve temizliği ile de kadınlar ilgilenmiştir. Hanım sahabiler yeri geldiğinde orada uyuyup dinlenebilmiştir. Fitneden emin olunduğu zaman gerek kadın, gerekse erkek Müslümanlardan yatacak yeri olmayanlar mescitte gecelemiştir. Bugün de gidecek yeri olmayanların sığındığı en güvenli yer camilerimiz değil midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların da camilerde yerlerini almalarının önemine binaen yapmış olduğu teşvikler ve gerekli düzenlemelerin yanında, ailesine karşı sorumluluklarını yerine

8 Buharî, İlim: 50.

getirmede sıkıntı çekmemeleri için kadınların camiye devamını zorunlu kılmamış, bu konuda kendilerini serbest bırakmıştır. Bu imtiyaza rağmen sahabi hanımlar, camiye her vakit devam etmiştir. Hatta Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Müslüman kadının mescide gelmesi, sadece Peygamber mescidi ile sınırlı kalmamış, mahalle mescidine de devam etmişlerdir. Ayrıca içtimaî hayatın merkezi olan camilerde düzenlenen toplantılara, mahkemelere, törenlere, kültürel etkinliklere kadınlar da icabet etmişlerdir.

Asr-ı Saadet Dönemi Sonrası Cami-Kadın İlişkisi

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in belirlediği İslam geleneğinde, cami ve kadın ilişkisi böyle iken, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra zaman içerisinde kadınların cami ile ilişkileri ne yazık ki sekteye uğramıştır. İslam toplumlarında kadının pek çok alandaki konumunu bir taraftan dinî kurallar, diğer taraftan sosyal ve siyasi çevre, etnik yapı ve İslam öncesinden gelen kültür mirası belirlemiştir.

İslam, kadınla ilgili yanlış anlayışlarla mücadele etmiş, kadını hak ettiği yere konumlandırmıştır. Üstünlüğün cinsiyette değil takvada olduğunu bildirmiştir. Ancak İslam coğrafyası genişledikçe İslam Peygamberinin yoğun uğraşları ile bertaraf ettiği bu anlayış, yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlamış ve kadın, yavaş yavaş camilerden evine çekilmek zorunda kalmıştır. Toplumu din konusunda aydınlatma camilerin görevi iken, kadınlar bundan mahrum kalmıştır.

Emeviler döneminden itibaren netleşen bu durumda, geleneğin güçlü etkisinin yanında bazı rivayetlerin yorumlanmasındaki farklılıklar da etkili olmuştur. İslam geleneği demek Kur'an ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti demektir. İslam geleneğindeki durum yukarıda anlattığımız gibiyken, Hz. Pey-

gamber (s.a.s.)'in vefatından sonra Hz. Aişe (r.a.)'nin söylediği ileri sürülen; "*Eğer Resûlullah (s.a.s.) kadınların kendisinden sonra mescitlerde neler ihdas edeceklerini bilseydi, İsrailoğulları gibi, o da onların mescitlere girmelerini yasaklardı"*[9] ifadesi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatta iken camiye gelmeleri için düzenlemeler yaptığı ve teşviklerde bulunduğu kadınların camilerden çekilmelerine sebebiyet vermiştir. Oysa tamamlanmış olan bir din söz konusudur. Kadınların camiye devam etmeleri konusunda bir yasaklama gerekecek olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamaları bu doğrultuda olurdu.

Bir kadın sahabi Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek; *"Ey Allah'ın Resûlü, kocalarımız sizinle beraber namaz kılmamıza engel oluyorlar. Oysa biz sizinle namaz kılmayı çok istiyoruz*"[10] diye şikâyette bulunmuş ve bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), ona namazlarını evinde kılmasını tavsiye etmiştir. Zamanla kadınların evdeki ibadetlerinin, camideki ibadetlerinden daha faziletli olduğu, camiye gitmelerinin fitneye sebep olacağı inancı yerleşmeye başlamıştır. Oysa kolaylık dininin Peygamberi, aile içi problem olmaması için, tıpkı kadınların camilere gelmesini zorunlu tutmayıp, serbestlik tanıdığı gibi, kişiye özel bir öğütte bulunmuştur.

Harama bakıp günaha girme ihtimali de öne sürülerek kadınlar camilerden uzaklaştırılmıştır. Oysa Allah Teâlâ, Nûr Sûresi, 30-31. ayetlerde; *"İman eden erkeklere söyle gözlerini harama bakmaktan sakındırsınlar, namuslarını korusunlar... İnanan kadınlara da söyle, onlar da gözlerini harama bakmaktan sakındırsınlar ve namuslarını korusunlar...* " buyurmuş ve hem kadını hem de erkeği sorumlu tutmuştur. İlim öğrenmenin farz-ı kifaye olduğu anlayışı da kadınların camiden mahrum kalmasına sebebiyet vermiştir.

---

9 Buharî, Ezan: 163.

10 Taberânî, Mu'cemül-Kebîr, 25/148

Bu gibi etkenlerle ilim yuvası olan mescitlerden nasibini alamayan kadınlar, dinî bilgilerini farklı farklı yollarla temin etmeye başlayınca, dinin teorik ve amelî yönünün değil şeklî yönünün ön plana çıkmasına, din dışı uygulamaların zaman içerisinde dindenmiş gibi algılanmasına sebebiyet vermiştir.

Asr-ı saadet dönemindeki cami-kadın birlikteliğinin ardından, İslam coğrafyasının genişlemesi ile camiden ve eğitim-öğretim faaliyetlerinden giderek uzaklaşır bir hâl alan cami-kadın ilişkisine, Osmanlı devleti zamanında farklı bir boyut eklendiğini söyleyebiliriz. Osmanlıda kadınların; medrese, hastane, cami gibi hayatın merkezlerini bir arada barındıran külliyeler yaptırması ve bu tür faaliyetlerin sayılarının dikkat çeken çokluğu, camilerden uzak kalan kadınların özleminin bir ifadesi olarak algılanabilir.

Asr-ı saadet sonrası zaman içerisinde geleceğimizin mimarı olan kadınlar, evde cehalete terk edilmiş, teravihten teravihe ait olduğu mekânların ancak izbe, rutubetli köşelerine, bin bir zorlukla gidebilir olmuştur. Çocuğu ağlayan var diye namazı kısa tutan bir peygamberin ümmetinden, çocuğu ile Allah'ın evine geldi diye azar işitir olmuştur. Hem camilerden uzaklaştırılmış hem de yılda bir defa geldiği caminin adabını iyi bilmesi istenir olmuştur. Camiden uzaklaşan, dinî bilgileri doğru ve sağlıklı edinemeyen, camiyi bilmeyen, aidiyetsizlik hissine kapılan annelerden, iyi evlatlar yetiştirmesi beklenir olmuştur. Oysa bir olmanın, Allah'ın huzuruna birlikte yönelmenin manevi hazzını yaşayamayan annelerin evlatlarına bunu aktarmaları mümkün görünmemektedir.

Günümüzde Cami-Kadın İlişkisi

Günümüz İslam dünyasında, kadınların camiye devam edip vakit, cuma ve bayram namazlarına katıldığı yerler olmasına rağmen, Türkiye'de ibadet ve eğitim amacıyla camiye devam

eden kadın sayısı oldukça düşüktür. Erkekler cami ile ilişkisini, gerek ibadet gerekse vaaz, hutbe gibi faaliyetler ile sürdürmektedir. Ancak kadınlar, genel olarak camiye devam etmemekte ve cami eğitiminden yeterince faydalanamamaktadırlar.

Ancak şunu unutmamalıyız ki Veda Hutbesinde Kur'an'ı ve Sünneti bize miras bırakan Allah Resûlü, camilerde her türlü etkinliklerde erkekler kadar kadınlara da yer ayırmıştır. Dünya nüfusunun yarısı kadınken ve diğer yarısını da kadınlar yetiştirirken, bizim camilerimizde kadınlara daha az yer vermemizin mazereti olmamalıdır. Zira İslam toplumu için cami ile birliktelik, erkek için olduğu kadar Müslüman nesli yetiştiren, medeniyeti şekillendirici anneler olan kadınlar için de geçerlidir. Dinin doğru anlaşılması ve yaşanması, huzurlu bir İslam toplumunun olması kadın, erkek, genç, yaşlı tüm inananların aynı mekânda, aynı amaç için bir araya gelmesi ile mümkündür. Dünya barışı ve huzuru, ilmin beşiğinde yetişen ve orada çocukları için ilmin beşiğini sallayan annelerle mümkündür.

Müslüman kadının yeniden camilerle hemhâl olması, İslam âlemi için dinî, ilmî ve içtimaî açıdan önem arz etmektedir. Bu önemli konunun farkında olan Diyanet İşleri Başkanlığımız, kadınların ait oldukları camileri, bu cennet bahçelerini yeşertmeleri için bir takım faaliyetler yürütmektedir. Kadınıyla-erkeğiyle, genciyle-yaşlısıyla camilerimizi hayatımızın merkezine taşımamız gerekmektedir. İslam geleneğine sahip çıkıp Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, *"Mescitler yeryüzünde Allah'ın evleridir. Gökteki yıldızların yer ehlini aydınlattıkları gibi, onlar da gök ehlini aydınlatırlar"*[11] Hadis-i Şerifindeki gök ehli olmanın şerefine nail olmak için camilerimizdeki her türlü dinî, ilmî, içtimaî etkinliklere katılmamız önemlidir.

11 Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, 10/262.

Resûl-i Ekrem sonrası dönemlerde Kutlu Nebi'nin uygulamasıyla bağdaşmayan talihsiz bir gelenek oluştu. Camiler, ilk dönemlerdeki sosyal fonksiyonlarını kaybettikleri gibi kadın cemaatlerini de kaybettiler. Aslında kaybedenler camiler değildi. Kaybedenler, kadınlar ve İslam toplumuydu. Çünkü camiler, arınma ve tefekkür yerleri idi. Manevi coşku, ruhani yücelme ve yükselme mekânlarıydı. Dolayısıyla buralardan uzak kalmak, bu değerlerden uzak kalmaya eşdeğerdi.

Kadın, Sosyal Hayat ve Cami

Prof. Dr. İbrahim H. KARSLI
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Beraber Kulluk Emanetini Yüklendiler

Allah Teâlâ canlıları çift yaratmıştı. İnsanın da kadın ve erkekten meydana gelmesini dilemişti (Şûrâ, 42/11). Kadınıyla erkeğiyle insan, özünde ilâhi nefhayı taşımaktaydı (Hicr, 15/29). İnsan, halife vasfıyla yeryüzüne gönderilmişti (Bakara, 2/30). Yani Yüce Yaratıcı adına ve O'nun buyrukları doğrultusunda tasarrufta bulunacak; beraberce yeryüzünü imar ve inşa edeceklerdi. Bu, insanın üstlendiği büyük bir emanetti. Sorumluluğu kadar şerefi de yüceydi. Bir taraftan erkek diğer taraftan da kadın bu yükün altına girecek, beraberce onu taşıyacaklardı.

İnsan büyük bir sorumluluğun altına girmişti; yük ağırdı. Ancak ne erkek bunu tek başına taşıyabilirdi, ne de kadın. Çünkü yük her ikisine yüklenmişti. Erkek kadar kadın da sorumluydu. Yoksa erkek birinci derecede asıl muhatap, kadın da ikinci derecede değildi. Veya erkek kulluktan sorumlu olup, kadın da bu konuda ona yardımcı olmak için yaratılmamıştı.

Şu hâlde kadın erkek, beraberce hareket etmeli, ailede, toplumda bir dayanışma ruhu içersinde sorumluluklarını yüklenmeli idiler. Biri düştüğünde öbürü elinden tutup onu kaldırabilmeli idi. Çünkü onlar, bir elmanın iki eşit parçası gibi idiler. İnsanlık cevherinin birbirini tamamlayan unsurları (Âl-i

İmrân, 3/195; Nisâ, 4/1), ailede, toplumda, cemiyetin ortak paydaşları idiler.

İnsan iki kanadıyla ancak uçabilirdi. Tek kanatla insanın yükselmesi ve yücelmesi mümkün değildi. Erkek ve kadın, her ikisi de bu hayat yolculuğunda rol almalıydı. Bu yarışa birlikte girmişlerdi. Beraber emaneti yüklenmişlerdi. Hilafet tacı her ikisine de giydirilmişti. Öyle ise birlikte bu yolda yürümeli idiler. Yeryüzünde tevhidin, hak ve adaletin, barış ve selametin yayılması için birlikte çaba sarf etmeli idiler.

Kadın ve erkek, birbirine üstünlük sağlamak davası gütmemeli idi. Çünkü birbirine rakip değillerdi ki. Aksine her ikisi birlikte, omuz omuza vererek tevhide ve hakkaniyete dayalı değerler için çaba sarf etmeli idiler. Üstelik insanın davasını cinsler arası mücadele seviyesine düşürmek, ona haksızlık olmaz mıydı? Bu, bir sapma değil miydi? Çünkü kadınıyla erkeğiyle insan aynı özdendi, birbirine üstünlükleri yoktu. Dolayısıyla ne diye böyle anlamsız bir didişmeye ve sürtüşmeye tutuşsunlar ki? Şu hâlde bu mücadele, daha ulvî daha yüce bir ideal için yapılmalıydı. İnsanı sonsuz mutluluk ve esenliğe taşıyacak ilahî değerler için olmalıydı.

Yine insan cinsini meydana getirenlerden biri amir ötekisi memur, biri patron ötekisi işçi, biri idare eden diğeri idare edilen değildi. Erkek ve kadınıyla insanoğlu arasında bir hiyerarşi yoktu. İnsanlığı sadece biri değil, her ikisi temsil ediyordu. Şerefçe biri üstün diğeri aşağıda değildi. Çünkü Âdemoğulları değerli ilan edilirken, insanlık şeref ve onuru açısından eşit kabul edilmiş ve aralarında her hangi bir ayrım gözetilmemişti. Erkek, daha çok asaletli, kadın ise daha az değildi.

Erkek gibi kadın da iman, takva ve ahlak potansiyeline sahipti. Yoksa birinin dini ve ahlâkî yeteneği diğerine göre daha az değildi. Her ikisine de hayır yapma, Allah yolunda malından ve canından fedakârlıkta bulunma isteği verilmişti. Yarın Rablerinin huzurunda hesap vermek şuuruyla yaşamak, erdemli bir hayat sürmek her ikisinin de arzusu idi. Dolayısıyla cimri-

lik veya cömertlik, bencillik veya fedakârlık erkek veya kadın cinsinden birine mahsus değildi. Rablerine yürekten inananlar veya ona itaatsizlikten korkanlar sadece erkekler veya sadece kadınlar değildi. Her ikisiydi.

Erkek gibi kadın da ilâhî değerler uğrunda fedakârlık yapma ve adanma ruhu taşıyordu. Şehadete nail olmak, her ikisi için de yüce bir idealdi. Yahut da kadın ve erkekten biri, nefsanî arzularına diğerinden daha düşkün değildi. Birini şeytanla özdeşleştirip diğerine dokunmamak doğru değildi. Heva ve hevesini tanrılaştıranlar ne sadece erkekler ne de kadınlardı. Dolayısıyla birini toplum düzeni için fitne kaynağı görüp öbürünü aklamak âdil değildi. Toplumda bir yozlaşma varsa bu her ikisinin eseri idi.

Şu hâlde takva duyarlılığı veya günah işleme eğilimi her iki cinste de vardı (Şems, 91/8). Ancak aldıkları eğitime ve yaşadıkları çevre şartlarına bağlı olarak bu konularda biri diğerinin önüne geçebilirdi. Bu durumu da, kadın veya erkeğin fıtratıyla bağlantılı olarak değerlendirmek makul değildi.

İlâhî Kelâm insanı muhatap alır. Onun geliş amacı, kadınıyla erkeğiyle beşerin doğru yola sevk edilmesidir. İman, ibadet, ahlâk konularında bir takım hedefler koyar. Erkek de kadın da bunları gerçekleştirmek konusunda yeteneklidir. Yine bu hedefleri gerçekleştirmek, şu ayette olduğu gibi, erkeğin olduğu kadar kadının da sorumluluğudur.

“Allah’a teslim olan erkekler ve teslim olan kadınlar, İslam dinine iman eden erkekler ve iman eden kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, dürüst erkekler ve dürüst kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, hayır yolunda infak eden erkekler ve infak eden kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar var ya, işte Allah onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (Ahzab, 33/35).

Her birey, bu dünyada yapıp ettiklerinden yarın Yüce Yaratıcı'nın huzurunda hesaba çekilecektir. Başkası adına değil, her fert kendi adına sorgulanacaktır. Kadın da bir insan olarak sorumludur. Bu anlamda iman, ibadet ve ahlâk konularında o, erkeğe bağımlı değildir. Sonuçta, dünyadaki inanç ve fiillerinden ahirette her biri sorumlu tutulacaktır. Çünkü tercih ve kararlarında ikisi de özgür bırakılmıştır. İman ve kulluk kişisel bir tercihtir. Eğer bu böyle olmasaydı, Kur'an bizlere iman eden Firavun'un eşinden ve iman etmeyen Nuh ve Lut peygamberlerin eşlerinden bahseder miydi? (Tahrîm, 66/10-11).

Beraber Hicret, Beraber Davet Ettiler

Kur'an'ın daveti ilk dönemlerden itibaren kadınlar arasında da teveccühle karşılandı. Hatta Allah'ın Resûlüne ilk iman eden bir kadındı. Hz. Hatice validemiz bu şerefe nail olmuştu. Kadının bu teveccühüne şaşırmamak gerekir. Çünkü yaşanan çarpık düzende ona bir meta muamelesi reva görülüyordu. Hak ve hukuku, onur ve haysiyeti çiğnenmişti. Acımasız hayat mücadelesi, kabile savaşları onu canından bezdirmişti. Elinden tutacak biri, feryadına cevap verecek bir ses arıyordu. İşte bu süreçte İslam davetinin gelmesi, onu kula kulluktan kurtarıp Allah'a (c.c.) kul etmiş, kısaca yeni bir hayatı ona bahşetmişti.

İslam davetinin ilk dönemlerinden itibaren erkekler gibi kadınlar da zorluklara ve sıkıntılara beraberce göğüs germişlerdir (Nisâ, 4/75). Onlar da yakıcı güneşin altında kızgın kumlar üzerinde işkencelere maruz kalmış, dinden dönmeleri için her türlü eziyet kendilerine reva görülmüştür. Allah'ın Resûlüne ilk iman eden kadın olduğu gibi, şehadet mertebesine yükselen ilk mümin de bir kadındı.

Kadınlar da diğer müminler gibi tam bir adanmışlık ruhu içerisinde İslam'a bağlanmışlardı. Bu uğurda mal ve canlarını vermeye hazır idiler. Çünkü onların nazarında Yaratan'ın hoşnutluğuna ermekten, barış ve esenlik yurduna kavuşmaktan daha yüce ne olabilirdi ki? Sahabe kadınları, dünya karşılığında

ahireti tercih eden, böylece sonsuz güzelliklere talip olan kimselerdi. Nitekim İslam'ın ilk şehidinin Ammar b. Yasir'in annesi Sümeyye olması manidar değil mi?

Kadınlar, fiziksel olarak güçsüz ve çelimsiz olabilirdi. Ancak iman dolu sineleriyle çok güçlü oldukları kesindi. Ne pahasına olursa olsun imanlarında tavizsiz ve hasbi idiler. Onlar da erkekler gibi şehadet konusunda samimi idiler. İçlerinden şehit olanlar vardı. Diğerleri de şehit olmayı bekliyordu.

Baskı ve işkencenin artması üzerine Habeşistan'a yapılan hicrette müminler arasında kadınlar da vardı. Yine Medine'ye hicrete karar verilince inanan kadınlar evlerini, barklarını ve çok sevdikleri yakınlarını Mekke'de bırakıp oraya göçmüşlerdir. Ancak bu aşamada hicret etmesine izin verilmeyen bazı kadınlar, kocaları ve yakınları tarafından şiddet ve eziyete maruz bırakılırlar. Çile ve eziyet bu süreçte de onların yakasını bırakmaz. Doğduğu vatana, ayrıldığı yakınlara duyulan hasret bağırlarını yakar. Ancak Allah ve peygamber sevgisi her şeyin üstündedir.

Bu çilekeş kadınlar yaşadıkları onca sıkıntıya rağmen hayattan kopmamışlardı. Aksine Resûl-i Ekrem Efendimizin ümit bahşeden tesellileri bir de Kur'an'ın hicret edenleri müjdeleyen ayetleri onları hayata bağlamıştı. İman ve teslimiyet duygularını coşturmuştu.

Hicret eden kadınların arzularından biri de, vahyin bizzat kendilerinden bahsetmesi ve amellerini tebcil ve takdir etmesi idi. Çünkü bu onlar için eşsiz bir moral ve teşvik kaynağı oluyordu. Nitekim Ümmü Seleme, Kur'an'da kadınların hicretinden bahseden bir ifade görmeyince, durumu Hz. Peygamber (s.a.s.)'e sormuştu. Bunun üzerine de hicret edenlerin mükâfatlarını anlatan şu ayet nazil olmuştu:

"Onların Rabbi de dualarına şöyle icabet buyurdu: Sizden gerek erkek, gerek kadın, hayır işleyen hiçbir kimsenin çalışmasını zayi etmem. Çünkü siz birbirinizdensiniz, birbirinizden

farkınız yoktur. Benim rızam için hicret edenlerin, vatanlarından sürülenlerin, benim yolumda işkenceye, zarara uğrayanların, benim yolumda savaşanların ve öldürülenlerin, elbette kusurlarını örtecek ve elbette onları Allah tarafından mükâfat olarak içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğim. En güzel ödüller Allah'ın yanındadır" (Âl-i İmrân, 3/195).

Bu ayetin nazil olmasına sebep olan olayda dikkati çeken bir husus vardır. O da, ilâhî iltifata mazhar olma konusunda kadınlarla erkekler arasında bir yarışın olduğuna işaret edilmesi idi. Kadınlar bu açıdan erkeklere imreniyor, yaptıkları amellerin bizzat kendilerine atfen ayetlerde zikredilmesini istiyorlardı. Kadınlardan bu yönde birkaç defa talep gelmişti. İlâhî İrade de onların bu isteklerini geri çevirmemişti. Hem kadın hem de erkek ifade tarzlarının geçtiği ayetler göndererek, yaptıkları ameller dolayısıyla kadınları da ayrıca tebcil ve takdir etmişti. Evet, Asr-ı Saadet'te kadınlarla erkekler arasında bir yarış vardı. Ancak bu, Yüce Mevlâ'nın iltifatına mazhar olmak, O'nun katında makbul kullar arasına girmekti.

Allah Resûlü, kadına yeniden insan olduğunu hatırlatmıştı. Bu sayede onlar, değerli ve onurlu varlıklar olduklarını tekrar keşfetmişlerdi. Daha önceleri kendilerine reva görülen onur kırıcı muameleyi hatırladıkça, İslam'ın değerini daha iyi kavramışlardı.

Kadına karşı aşağılayıcı ve metalaştırıcı muamele artık son bulmuştu. Çünkü kendilerine arka çıkan Allah Resûlü vardı; zor durumda kaldıklarında yalnız değillerdi. Mazlum kadınların ağlayıp sızlamaları gayretullaha dokunmuştu. Sonsuz şefkat ve merhamet sahibi Yaratıcı, ifade yerinde ise, duruma el koymuş, gönderdiği ayetlerle haksızlıklara karşı onu kendi himayesi altına almıştı.

Yüce Mevlâ, çilekeş kadınlardan Havle'nin sitemine kulak vermişti. Tek bir kişi de olsa onun şikâyetini dinlemişti. Çünkü o, insanlık onuru incinen, haysiyeti örselenen kadınları temsil ediyordu. Böylece kadına karşı zulüm mekanizmasına dönüşmüş zihar uygulaması ile ilgili son hükmünü vermişti.

Konuya Kur'an'da şöyle temas edilmektedir: "Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve hâlini Allah'a arzeden o kadının sözlerini elbette Allah işitti. Allah sizin konuşmalarınızı dinliyordu. Şüphesiz Allah her şeyi işitir ve görür" (Mücadele, 58/1). Konu, Kur'an'da yer almış; dolayısıyla kıyamete değin, kadın hak ve hukuku konusunda Müslümanların ne denli titiz olmaları gerektiği açıkça ortaya konmuştur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, kadını aşağılanmışlık ve paryalıktan kurtardı. İtilip kakılmasına, mağdur edilip hor görülmesine müsaade etmedi. Sözüne ve görüşüne değer verdi. İltifat edip onurlandırdı. Ona karşı davranışlarıyla bu konudaki emir ve tavsiyeleriyle daima insanlık cemiyetinin şerefli bir üyesi olduğunu çevresine öğretti.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine'de siyasi bir lider olarak Müslümanlardan biat aldı. Biat, siyasi bir sözleşme idi. Bu sözleşmede kadınların da muhatap alınması, onların sosyal kimliklerinin tanınması adına önemli bir gelişmeydi. Konu Kur'an'da şu şekilde geçmektedir:

"Ey Peygamber! Mümin hanımlar, Allah'a hiçbir sûrette ortak tanımamak hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, hiç yoktan yalan uydurup iftira atmamak, senin kendilerine emredeceğin meşrû olan herhangi bir konuda sana karşı gelmemek hususlarında sana biat etmeye geldiklerinde, sen de onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan af dile! Çünkü Allah Gafurdur, Rahîmdir (affı ve ihsanı boldur)" (Mümtehine, 60/12).

Aslında erkeklerden biat alınması kadınlar adına da geçerli kabul edilebilirdi. Cahiliye örfünü düşündüğümüzde bu normal bir durumdu. İslam öncesinde ataerkil bir toplumsal yapı vardı ve kadınların kendileri adına sosyal bir temsili söz konusu değildi. Dolayısıyla biat konusunda onlara ayrıca yer verilmeyebilirdi. Bununla beraber vahiy, kadınların biat talebini görmezden gelmemiştir. Biatla ilgili müzekker kalıplı genel ifade tarzlarını bir tarafa bırakarak kadınların müracaatına ayrıca

yer vermiştir. Onlardan biat alınması, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bizzat emredilmiştir. Böylece bir anlamda konunun hafife alınmasının doğru olmayacağına işaret edilmiştir. Kur'an'ın bu yaklaşımı, kadının sosyal hayattaki saygınlığı açısından attığı adımlardan sadece biri idi.

Allah Yolunda Birbirine Veli (Yardımcı) Oldular

Cenâb-ı Hak insanlığa son elçisini göndermiştir. Kadınıyla erkeğiyle ona iman edenler, ahir zaman ümmetini meydana getirir. Bu ümmetin temel bazı özellikleri vardır. Bunlardan birisi de "vasat ümmet" oluşudur (Bakara, 2/143). Yani din ve dünya konusunda her türlü aşırılıktan uzak, adaleti ve dengeyi temsil etmesidir. Bu topluluğun, gerçek insanlığın nasıl olması gerektiği konusunda örnek olma sorumluluğu vardır. Demek ki kadınıyla erkeğiyle bu ümmetin, diğer din ve milletlere karşı öncülük yapması gerekir. Bugün, her ne kadar İslam ümmeti, bu görevini layık olduğu şekilde yerine getiremese de, müminler hiçbir zaman bu ideal ve ümitlerini kaybetmezler. Çünkü o, onların varlık sebebidir.

Erkeğiyle kadınıyla Müslümanlardan hep iyi, doğru ve güzel değerlere davet eden, iyiliğin hâkim, şer ve kötülüğün mahkûm olması için çalışan bir topluluk bulunur (Âl-i İmrân, 3/104). Bunlar, Allah Teâlâ'nın emirlerini yapma, yasaklarından kaçınma konusunda birbirine destek çıkar, yardımlaşırlar. Bütün müminler bu yüce değerlerin yaygınlaşması uğrunda çaba sarf ederken, birbirinin velisidirler. Yani kardeşini korur, onun menfaatini gözetir, ona yardımcı olur, gerektiğinde onu temsil eder. Yeryüzünde fitne ve fesadın engellenmesi için, böyle bir velayetin tesisi mutlaka gereklidir (Enfal, 8/73).

Kur'an'ın beyanıyla cinsiyeti ve ırkı ne olursa olsun müminler birbirinin kardeşidir. Bu "uhuvvet" olarak isimlendirilir. Yine bütün müminler arasında "velayet" vardır. Yani onlar birbiriyle yardımlaşma ve dayanışma içindedirler. Bu ilâhî kelâmda tekrarlanan bir konudur (Mâide, 5/55-56; Enfal, 8/72-73).

Kur'an'da velayet konusu, inanan kadın ve erkekler arası ilişkilerde ayrıca ele alınır. Bu, dikkat çekici bir durumdur. Kur'an burada genel hitap tarzından uzaklaşarak erkeği ve kadını birlikte zikretmiştir. Konu şu şekilde beyan edilir:

"Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin velileri, yardımcılarıdır. Onlar iyilikleri teşvik edip kötülükleri menederler. Namazı hakkıyla yerine getirir, zekâtı verir, Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte onları Allah geniş rahmetine mazhar edecektir. Çünkü Allah azîzdir, hakîmdir (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir)" (Tevbe, 9/71).

Burada erkek ve kadının beraber zikredilmesini şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Kur'an'ın eril/müzekker ifade tarzı, kadının aleyhinde Cahiliye'den kalma bir takım anlayışları destekler mahiyette yorumlanabilirdi. Diğer bir ifadeyle dinî emir ve yasaklar, kadını dışlayacak tarzda erkek merkezli bir şekilde anlaşılma yoluna gidilebilirdi. İşte Kur'an, muhtemel böyle bir yönelişe fırsat vermemek için, kadınla erkeği aynı ifade tarzı içerisinde birlikte zikretmiş olabilir. Böylece kadının konumuyla ilgili olarak toplum hayatında hedeflediği ilerleme ve gelişmeyi daha sağlam bir zemine oturtmayı hedefleyebilir.

Kur'an'da insanlığı meydana getiren bu iki cins arasında iman bağından kaynaklanan bir velayetten bahsedilir. Dolayısıyla Kur'an'ın dilinde bu iki cins, birbirinin rakibi değil, aksine birbirinin yardımcısı ve koruyucusudur. Böylece ümmeti meydana getiren bu iki birey, ilâhî dava etrafında birleşmektedir. Bu davanın yücelmesi ve yükselmesi için birbirine kol kanat germektedirler. Her ikisinin de esas gayesi, yeryüzünde tevhidin, iyiliğin, güzelliğin ve hayrın yerleşmesi, şirkin, haksızlığın, şerrin ve fesadın kaldırılmasıdır.

Velayet kavramıyla Kur'an'ın, kadınla erkek arasında bir üst bilinç oluşturmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Yüce değerler etrafında bir birlikteliği öngörmektedir. Bu yaklaşımıyla Kur'an, kadını hafife almanın, onu Müslüman toplumun ikincil bir üyesi olarak görmenin yanlışlığına işaret etmektedir. Yine kadınla

erkeğin yüce dava etrafında, aynı duygu ve heyecanı yaşamalarını hedeflemektedir. Kısaca kadın, bu yüce davanın yardımcı bir üyesi, ikinci sıradan bir destekçisi değil, asıl üyesidir.

Yine bu ifadelerle, kadın erkek arasında bir karşıtlık ve rekabetin kabul edilemez olduğu ortaya konmaktadır. Aksine hayır, iyilik, güzellik, barış ve adalet konusunda dayanışma içerisinde olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan mümin kadınla mümin erkeğin bu yüce davaya beraberce omuz vermeleri, onun eşit mensupları olmaları, kadının geldiği konumu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Mümin kadın ve mümin erkekler arasında, nail olacakları mükâfat konusunda da bir ayrım söz konusu değildi. İmanlarına yaraşır güzellikte ameller sergiledikleri takdirde, ilâhî bir vaat olarak hoş ve huzurlu bir hayat yaşayacaklar, en güzel şekilde mükâfatlandırılacaklardı (Nahl, 16/97). Cennete girip sınırsız nimete kavuşacaklardı (Mümin, 40/40).

Kadının faydalı amel ve işler yapmasının alanı sadece evi değildi. Böyle bir sınırlama yoktu. Evet, o, annelik vasfı dolayısıyla belki hayatının belirli dönemlerinde ev merkezli bir hayat sürmek mecburiyetinde kalabilirdi. Veya kadın, tabiatı sebebiyle erkek gibi her alana giremeyebilirdi. Bu, bir nakısa da değildi. Ancak sonuçta o da, ümmetin bir ferdi olarak sosyal bir varlıktı. Müslüman kimliğinin bir neticesi olarak bir takım faaliyetler içinde bulunabilirdi. Hatta eğitim, öğretim veya irşat faaliyetlerinde görev alması gerekebilirdi. Veya zihni, mesleki, edebi ve estetik yeteneklerini geliştirmek isteyebilirdi.

Bahsedilen faaliyetler, Müslüman kadının doğal hakkı hatta yerine göre sorumluluğu idi. Bunların kısıtlanması söz konusu değildi. Dolayısıyla Ahzâb sûresinde Allah Resûlü'nün eşlerine, müminlerin annelerine yapılan emri, diğer müminleri bağlayıcı olarak değerlendirmek makul değildir. İlgili ayetlerden, diğer mümin kadınların alması gereken dersler şüphesiz ki vardır. Bununla beraber, söz konusu düzenlemelerin, ilk plânda Hz.

Peygamber (s.a.s.)'in aile hayatına ait oldukları açıktır (Ahzâb, 33/30-34, 53).

Bu ayetlerde anlatılan uygulama, nübüvvet makamının şeref ve vakarını korumakla ilgilidir. Çünkü onlardan zuhur edecek menfî bir hareket, sadece kendilerini vebal altında bırakmayacaktı. Aynı zamanda peygamberlik makamını güç durumda bırakacak, belki de ilâhî davetin irşat ve tebliğine gölge düşürecekti.

Peygamber Mescidi'nde Beraber İdiler

Daha önce de anlattığımız şekilde Asr-ı Saadet'te kadınlar, vahyin oluşturduğu şartlar sayesinde toplum hayatına katıldılar. Çünkü bu cesaret ve güveni kendilerinde bulmuşlardı. Böylece İslam'ın yayılmasında rol aldılar, tebliğ faaliyetine katıldılar. Çalışma ve ticaret hayatına iştirak etiler. Savaşlarda destek hizmetlerinde bulundular. Yaralı askerlere tıbbî hizmet verdiler. Kadınlar, Vahiy Elçisi'nin ilim ve irfan meclislerine devam ettiler. Sorularıyla ilme olan iştiyaklarını gösterdiler. Böylece onlar, fıtrî yapı ve yetenekleri çerçevesinde sosyal hayata iştirak ettiler. İmkân ve kabiliyetleri nispetinde kutlu İslam toplumunun gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağladılar.

Toplumun bir parçası olan kadınların, Peygamber Mescidi'nden uzak kalmaları elbette ki düşünülemezdi. Nitekim bayram ve Cuma namazlarına katıldılar. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hutbe ve nasihatlerini dinlediler. Vakit namazlarına devam ettiler. Cemaat olmanın sevabından, feyiz ve bereketinden istifade ettiler. Gecenin karanlığında dahi Allah Resûlü'nün arkasında saf bağlayarak gönüllerini aydınlatmanın yollarını aradılar. Onların vakit namazlarında camiye devam etmelerine mani olmak isteyenler oldu. Ama Hz. Peygamber (s.a.s.) bunlara fırsat vermedi. Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerinden uzaklaştırmaya kimsenin hakkı olmadığı uyarısını yaptı (Buhârî, Cuma, 13).

Asrı Saadet'te İslam toplumunun kalbi Mescid-i Nebevî'de atıyordu. Hayatın nabzını orada tutmak, ritmini orada test etmek mümkündü. Orası maneviyatın bütün derinliği ile soluk-

landığı bir yerdi. Kur'an'ın aydınlattığı, hikmet dolu ayetlerinin öğretildiği bir mekândı. Bu kutlu mescit, ilim, irfan, feyiz ve bereketin kaynağı idi. Oradan beslenen gönüller, topluma Allah'ın boyasını ve vahyin ilhamlarını taşıyorlardı. Dolayısıyla Ashabın kadınlarının buraya devam etmemeleri mümkün müydü? Bu onların toplumdan kopmaları, vahyin aydınlığından mahrum olmaları anlamına gelmez miydi?

Asr-ı Saadet, manevi ve ahlâkî değerlerin coşku ile yaşandığı bir dönemdi. Ne var ki sonraki asırlarda bu coşku ve heyecan aynı ölçüde devam etmedi. Aslında bu, bütün dinlerin tarihinde yaşanan bir gerçeklikti. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınla ilgili gerçekleşen zihniyet değişikliği, aynı etkinlikte devam etmedi. Eski alışkanlıklar, kadınla ilgili olumsuz bir takım yargılar yeniden nüksetti. Kadın, özel hayat çerçevesinde değerlendirilmeye başlandı.

Bu süreçte örf ve âdetler, yaşanan yerel şartlar dinî değer ve normlar şeklinde algılandı. Ayet ve hadis yorumlarında da bu damar gittikçe güçlendi. Toplumsal hayatta yaşanan fitne de buna gerekçe gösterildi. Fesadın yaygınlaşması sebebiyle kadının sokağı çıkmasının pek uygun olmayacağı teması işlendi. Neticede kadın, yaşanan sosyolojik ve kültürel şartların bir sonucu olarak toplumsal hayattan uzak düştü. Bu arada mabedin o manevi ikliminden de yeterince istifade edemez oldu. Cemaate devam ederek sevap kazanmanın, peygamberin bu konudaki müjdelerine nail olmanın manevi coşkusunu pek yaşayamadı. Cemaatin kazandırdığı feyiz ve bereketi eve, sokağa, hayata taşımanın güzelliğinden mahrum oldu.

Resûl-i Ekrem sonrası dönemlerde Kutlu Nebi'nin uygulamasıyla bağdaşmayan talihsiz bir gelenek oluştu. Camiler, ilk dönemlerdeki sosyal fonksiyonlarını kaybettikleri gibi kadın cemaatlerini de kaybettiler. Aslında kaybedenler camiler değildi. Kaybedenler, kadınlar ve İslam toplumuydu. Çünkü camiler, arınma ve tefekkür yerleri idi. Manevi coşku, ruhani yücelme

ve yükselme mekânlarıydı. Dolayısıyla buralardan uzak kalmak, bu değerlerden uzak kalmaya eşdeğerdi.

Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Hz. Zekeriya (a.s.): Kadınla Mabedi Buluşturdular

Zulüm, cinsiyet tanımaz; geldiği zaman güçsüzleri, zayıfları çaresiz bırakır ve sindirir. Kur'an, tarihin akışını bir cinsiyet çatışması merkezinde ele almaz. Ancak hayatın acımasız şartları altında, erkeğe göre kadının bu olumsuz şartlardan daha fazla mağdur olduğu anlaşılmaktadır. Onlara asıl sahip çıkanlar da peygamberler olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bunlardan biriydi; onları koruyup kayırmıştır. İlgili Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamaları bunun açık belgeleridir. Resûl-i Ekrem Efendimizin nübüvvet dönemini bir yönüyle kadının izzet, onur ve şeref sahibi olma süreci olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Kadının mabetten koparılmasına Hz. Peygamber (s.a.s.) müsaade etmemişti. Zekeriya Peygamberin de bu konudaki soylu çabasını hatırlamak gerekir. O'nun döneminde de kadınlar Süleyman Mabedi'nde hizmette bulunmuyorlardı. Oradan dışlanmışlardı. Nitekim Hz. Meryem'in küçük yaşta oraya yerleşmesi için din adamları ayak diremişlerdir. Çünkü bu onlara göre Mabed'in hürmetine saygısızlıktı ve onun kutsallığıyla asla bağdaşmayan bir durumdu. Ancak Allah Teâlâ, Mabet hizmetine adanan Hz. Meryem'i güzellikle kabul buyurdu (Âl-i İmrân, 3/37).

Küçük Meryem, bir çiçek misali Mabet'te yetişti. Büyüyünce de tapınak hizmeti sebebiyle vakitlerinin çoğunu Süleyman Mabedi'nin bir köşesinde geçirdi. Rabbiyle baş başa kalmak, O'na tazarru ve niyazda bulunmak, en çok hoşlandığı anlarıydı. Çünkü Rabbi ona yürekten kendisine bağlanmasını emretmişti. Rükû edenlerle beraber rükû etmesini, huzurunda secdeye kapanmasını buyurmuştu (Âl-i İmrân, 3/43).

Kadınla mabedin bu buluşmasında rehberliği bir peygamber yapmıştı. O da Zekeriya Peygamberdi. Zorlukları aşmasında

Hz. Meryem'e destekçi olmuş ve daima onu koruyup kollamıştı. Tıpkı son elçi, Resûl-i Ekrem'in mabetle kadını buluşturmasında olduğu gibi.

Sonuç

Günümüzde yolu camiye düşen kadınlara, ne yazık ki caminin en izbe ve loş yerleri reva görülmektedir. Böyle bir gelenek ve mimari yapılanma söz konusudur. Üstelik "Ne işin var burada" der gibi yaklaşımlara da muhatap olabilmektedirler. Çünkü Allah'ın mescitleri sadece erkeklere mahsus mekânlar gibi algılanmaktadır. Caminin cem edici vasfı, kuşatıcı ve birleştirici özelliği göz ardı edilmektedir. Şüphesiz ki bu durum, cami ve kadın ilişkisi bağlamında İslami hakikatlere ve Resûl-i Ekrem Efendimizin uygulamasına ters düşen çarpık bir zihniyeti temsil etmektedir.

Bugün toplumumuzda insanların İslam hakkındaki bilgi düzeyleri zayıftır. Her hafta en azından Cuma hutbesini dinlemelerine rağmen böyle bir durum söz konusudur. Ancak kadınların din konusunda daha da yetersiz bir bilgi seviyesinde olduklarını söylemek zor değildir. Çünkü onlar, caminin bu bilgilendirici ve eğitici yanından erkekler gibi istifade edememektedirler.

Bahsedilen problemli anlayışın bir neticesi olarak erkekler, mabedi, kadınlarla paylaşmaya pek istekli görünmemektedirler. Bu konuda rahatsız edilmek istememektedirler. Gerekçe olarak da kadının, caminin adap ve erkânına riayet etmediğinden şikâyet edilmektedir. Eğer böyle bir durum varsa, bunu anlamak da zor değildir. Çünkü asırlardır kadınlar mabet atmosferini erkekler gibi teneffüs etmediler ki. Erkeklerin sahip olduğu şansa sahip olmadılar ki. Dolayısıyla bu anlamda belki bir eğitim eksikliği söz konusudur. Dolayısıyla bu da, yine kadının cami ortamında bilgilendirilmesi ile eğitim ve öğretimle giderilecek bir problem değil midir?

Erkek cemaatin bu konuda daha bilinçli ve anlayışlı olması gerekmez mi? Allah sevgisi, peygamber sevgisi, kısaca her

türlü imanî ve ahlâkî değeri paylaştıkları kadınlarla mabedi de paylaşmalarından daha doğal ne olabilir? Tevhit dininin hedeflerinden birinin de, namaz yoluyla müminler arasında birlik ve beraberlik ruhunu güçlendirmek olduğu bilinmektedir. Öyle ise, ailede, toplumda beraber oldukları kadın kardeşlerle mabette de beraber kıyamda durmak, Allah'ın huzurunda beraber secde edip rükû etmek, İslam'ın ruh ve amacına daha uygun değil midir? Kısaca müminler, Allah (c.c.)'ın mabetlerinde erkek olsun kadın olsun, mümin kardeşlerine yer ayırmanın, dinî ve ahlâkî bir görev olduğunu bilmeliler. Allah (c.c.) kendilerine cennetten bir köşk ihsan edeceği heves ve arzusuyla imar ve inşa ettikleri camileri de artık böyle bir düşünceyle imar ve inşa etmeliler.

Kur'an, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sohbetini dinlemek ve ona daha yakın olmak isteyen Bedir savaşı gazilerine yer vermenin, Allah (c.c.)'ın engin rahmetine vesile olacağını bizlere şöyle haber vermektedir: "Ey iman edenler! Size, "Meclislerde yer açın" denildiği zaman açın ki, Allah da size genişlik versin. Size, "Kalkın", denildiği zaman da kalkın ki, Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır" (Mücadele, 58/11).

Görüldüğü gibi Resûlullah'ın sohbetine gelenlere yer ayırmak, dünya ve ahirette ilâhî rahmet ve bereketin tecellisine sebep olmaktadır. Bu gün de, Allah (c.c.)'ın ayetlerinin ve Resûlü'nün hadislerinin öğretildiği mabetlerde kadın cemaate yer ayırmanın veya buraları bu şekilde imar ve inşa etmenin, ilâhî rahmet ve şefkate sebep olacağında kuşku yoktur. Yine bu amellerin, ilim ve irfan sahiplerinin Allah (c.c.) katındaki makam ve mevkilerini yücelteceği muhakkaktır.

Erkek sahabiler gibi hanım sahabiler de Mescidü'n-Nebî'de Kur'an dinleyip öğrenmiş, ilim halkalarına şahit olup faydalanmış, orada yapılan vaaz ve nasihatlerden haberdar ve hissedar olmuşlardır. Bu sayede erkek sahabiler gibi hanım sahabiler de kendilerinden sonraki nesillere örneklik etmiştir.

Mescidü'n-Nebî ve Sahabe Hanımlar

Prof. Dr. Raşit Küçük
Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı

Cenâb-ı Hak insanoğlunu, erkek ve kadın diye iki ayrı cins olarak yaratmış ve birbirlerini tamamlasınlar diye âdeta bir bütünün iki eşit parçası kılmıştır. İnsan neslinin sonsuza değin devamı Allah'ın bir emri ve hikmeti olmak üzere bu ikilinin izdivacı ile mümkün olacaktır. Yüce yaratıcı her iki cinse aynı özellikte duygular ihsan etmiştir. Her ikisini değerli kılmış; birbirine muhabbet ve ülfet etmelerini lütfetmiş, dilimizde kullandığımız en güzel kelimelerden biri ile ifade edecek olursak birbirine "eş" eylemiştir. Kur'an-ı Kerim, inanan erkekler (müminûn) ve inanan kadınları (müminât), Allah'a teslim olmuş erkekler (müslimûn) ve Allah'a teslim olmuş kadınları (müslimât) övülecek niteliklerini anarak, sayarak birlikte zikreder (Ahzâb, 33/35). Dolayısıyla sadece cinsiyet farkları sebebiyle birini diğerine üstün tutmaz. Üstünlüğün, insanın kendi elinde olan, çalışıp çabalamak, Allah'a karşı sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmek, nitelikli Müslüman olmak ve üstün ahlaki vasıfları kendisinde bulundurmakla elde edilebileceğini ve bunun Kur'an kavramı olarak nihai adının "takva" olduğunu bize beyan buyurur. Dolayısıyla takva, erkek ve kadın hepimizin yarışabileceğimiz ve en üstün mertebesine ulaşma imkânına sahip olduğumuz bir alandır. Kadın ve erkek Allah'ın emri

olan tüm ibadetlerde neredeyse müşterektir. Bazı ibadetler açısından (Cuma namazı gibi) küçük farklılıklar olsa bile, birine farz olan diğerine de farz, vacip olan diğerine de vacip, sünnet olan diğer cinse de sünnettir. İslam toplumunda vazife ve sorumluluklarda biyolojik ve psikolojik unsurların önemle dikkate alındığını da göz ardı etmemek gerekir. Bu durum, Allah Teâlâ'nın erkek ve kadını farklı özelliklerle donatmış olarak yaratışına son derece mutabıktır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, Allah'tan aldığı ilahi çağrıyı, erkek kadın ümmetin tüm fertlerine tebliğ etmiş, ulaştırmıştır. İlahi mesaja uyup kendisine iman eden ve ilk Müslüman olanın bir kadın oluşunu daima hatırlamış, eşlerine ve ashabına da hatırlatmıştır. Peygamberimiz, erkek sahabeler ile kendi konumları ve görevleri ölçeğinde ilgilendiği kadar aynı ölçüler içinde sahabe hanımlar ile de ilgilenmiştir. İslam toplumlarında sahabe erkekler gibi sahabe hanımların adları da saygıyla anılıp muhafaza edilmiş ve onların hayat hikâyeleri de birinciler kadar değerli bulunup korunmuştur. Sahabe hayatını konu alan tüm eserlerde, sahabe erkeklerle birlikte sahabe hanımlara da yer verildiğini görürüz. Bu durum, ümmetin eğitim ve öğretimi, örnek alacağı ideal kişilik ve kimlikler açısından büyük önem arz eder. Nitekim bunun tezahürlerini her asırda her coğrafyada müşahede etmek mümkündür.

Medine-i Münevvere'de Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in kurduğu ilk mescid (Mescidü'n-Nebî) ibadet merkezi, ilim merkezi, eğitim ve öğretim merkezi olmanın yanında, toplumla ilgili her türlü çalışmanın ve faaliyetin merkezi olma özelliğini de taşımakta idi. Bütün bu özellikler mescide sahabe hanımların gelip gitmesine de imkân vermekteydi. Aynı zamanda sahabe hanımlar bu sosyal ilişkiler sebebiyle Medine'deki Müslüman kardeşlerinin meseleleri ve ihtiyaçları ile ilgilenme imkânına da sahip olabiliyordu. Onların, Resûl-i Ekrem'in mescidinde vakit namazlarını kıldıklarını, birçok sahih rivayet ve bilgiden

hareketle yakinen bilmekteyiz. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.), mescitte namaz kılan erkek, kadın ve çocukların saf düzeninin nasıl olacağını onlara öğretmiştir ve bu konudaki sahih bilgileri başta hadis eserlerimiz ve onlardaki rivayetlerden hareketle fıkıh kitaplarımız konuya yeterli miktarda ve açıklayıcı mahiyette yer vermiştir. Bugün genel anlamda camilerimizdeki erkek-kadın saf düzeni ve mekân ayarlamasının kökeni bu bilgilere dayanır. Tıpkı erkek sahabiler gibi hanım sahabiler de Mescidü'n-Nebî'de Kur'an dinleyip öğrenmiş, ilim halkalarına şahit olup faydalanmış, orada yapılan vaaz ve nasihatlerden haberdar ve hissedar olmuşlardır. Bu sayede erkek sahabiler gibi hanım sahabiler de kendilerinden sonraki nesillere örneklik etmiştir.

Sahabe hanımları Mescidü'n-Nebî'deki birliktelikleri sayesinde birbirleriyle daha yakından tanışıp kaynaşmış, aralarındaki dostluklar, sevgi bağları, müşterek ideale sahip oluş, bilgiyi paylaşma, maddi manevi yardımlaşma duyguları güç ve kuvvet kazanmış ve bu sayede karşımıza hanımlar açısından da bir "örnek nesil" çıkabilmiştir. Bütün bu oluşların ilk ve belki yegâne müteharrik güç merkezinin Mescidu'n-Nebî olduğunu söylememiz mübalağalı sayılmaz.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), erkek sahabilerin sorularını cevaplandırma, bilmedikleri konularda kendilerini eğitme, varsa problemlerine çözüm arama maksadıyla haftanın belirli bir gününü onlara ayırmak suretiyle kendi mescidinde birlikte olmayı kararlaştırmıştı. Esasen erkeklerin buradaki eğitim ve öğretimden elde ettikleri bilgileri aileleri ile paylaşmalarını da tavsiye etmekteydi. Fakat sahabe hanımlar bununla yetinmeyerek Peygamber Efendimize, aralarından seçtikleri elçileri gönderip kendileri için de belirli bir gün ayırmasını ve doğrudan kendisinden öğrenmeyi, sorularını kendisine yöneltmeyi istediler. Esasen "bir muallim olarak gönderildiğini" ifade eden Peygamberimiz (s.a.s.), bu isteğe olumlu cevap vererek, onlar

için de ayrı bir gün ayırdı ve o günde sadece sahabe hanımlar ile ilgilendi; öğrenmek istediklerini ve kendisinin öğretmek istediklerini onlara doğrudan öğretti, sorularını cevaplandırdı, meselelerine çözüm yolları gösterdi. Sahabe hanımlar, belki hayâ ve edep duygularının engel olması sebebiyle doğrudan peygambere soramadıkları birtakım soruları müminlerin anneleri olan peygamber eşleri aracılığıyla ona yönelttiler ve cevaplarını kendisinden aldılar. Böylece ilmin, bilginin yayılması ve bunun yanında ahlâk ve edebin, bugünkü ifadeyle dillendirecek olursak İslami kültürün hayat tarzı hâline gelmesinde erkek-kadın tüm sahabilerin hizmeti ve himmeti oldu. Hadis kitaplarımızda Peygamberimize sorulan sorular ve onun verdiği cevaplar önemli bir yekûn teşkil eder. Bütün bu etkinliklerin merkezini de yine Mescidü'n-Nebî'nin teşkil ettiğini belirtmek gerekir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in bizim için son derece önemli ve dikkat çekici olan bir tavrı da, mescide gelmek isteyen hanımlarına mani olmak isteyen erkek sahabileri uyarması ve onları böyle bir davranıştan menetmesi, sahabe hanımların camiye gelmesine engel olmamalarını emretmesidir. Peygamberimizin bu emir ve tavsiyelerinin fazileti sebebiyle sadece Mescidü'n-Nebî ile sınırlı olduğunu söylemek hiçbir şekilde isabetli sayılmaz. Zira sahabe hanımların o gün için Medine'nin içinde veya kenar mahallerinde bulunan başka mescitlere gittikleri de sabittir. Nitekim kıblenin değişmesi ile ilgili rivayetlerde, Kuba mescidinde sabah namazı kılan sahabilere o gece gelen vahiy sonucu kıblenin Kabe ciheti olduğu haber verilince, yönü Şam cihetine doğru olan cemaat tam aksi istikamete yönelmiş, o anda camide bulunan sahabi hanımlardan Süveyle binti Eslem olayı naklederken: "Kadınlar erkeklerin yerine, erkekler de kadınların yerine geçtiler; geri kalan rekatı Beytü'l-harem (Kabe) istikametine doğru kıldık" demiştir (İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, Mısır. ts. II, 52). Görüldüğü gibi sabah namazında bile Kuba mescidinde erkeklerle birlikte kadınlar da namaz kılmakta idi. Buhârî ve

Müslim'in Sahih'leri başta olmak üzere hadis kitaplarımızın hemen tamamında "kadınların mescide gitmeleri" ile ilgili müstakil bölümlere yer verilir. Müminlerin annesi Hz. Aişe, mümine hanımların başlarını ve bedenlerini örtmüş olarak Resûl-i Ekrem ile birlikte sabah namazı kıldıklarını ve namazdan sonra henüz ortalık ağarmamış iken evlerine döndüklerini, dönerken de onları kimsenin tanıyamadığını rivayet eder (Buhârî, Mevâkîtü's-salât 27). Hz. Aişe ve başka sahabilerden gelen rivayetlerde, yatsı namazı başta olmak üzere diğer vakitlerde kadınların Mescidü'n-Neb'i'de namaza iştirakleri ile ilgili rivayetler, hadis kitaplarımızın ilgili bahislerinde yer alır. Bunların her birini ayrı ayrı naklederek sözü uzatmak yerine, işin aslına taalluk eden bilgilerin kaynağının bu sahih rivayetler olduğunu belirtmekle yetinmek istiyoruz. Ancak konunun çeşitli boyutlarına açıklık getirmek ve hükme medar olan rivayetlerin bir kısmına işaret etmek de isabetli olacaktır.

Abdullah b. Ömer, Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu bize nakleder: "Hanımlarınız gece namazı için mescide gitmek üzere sizden izin istediklerinde kendilerine izin veriniz". (Buhârî, Ezan 162; Cum'a 13; Müslim, Salât 137, 139) Gece namazı tabiri, sadece teheccüd namazı için kullanılan bir tabir olmayıp, hatta bundan daha çok sabah ve yatsı namazları için de kullanılmaktadır. Çünkü bu namazların vakti, gecenin iki ucuna rastlamaktadır. Hz. Ömer, sahabe hanımlarının sabah ve yatsı namazına mescide gelmelerini hoş görmüyor, hatta onlara kızıyordu. Fakat kendi hanımı sabah ve yatsı namazını mescitte cemaatle birlikte kılıyordu. Kendisine, kocasının nasıl engel olmadığı sorulduğunda, Ömer'in benim camiye gelmeme engel olmasını önleyen Resûlullah'ın şu sözüdür: "*Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerine gitmekten alıkoymayınız*". Bir rivayette: "***Hanımlarınız sizden mescitlere gitmek için izin istediklerinde, onların mescitlere gitmelerine engel olmayınız***" cevabını vermiştir. (Buhârî, Ezan 166; Müslim, Salât 134-135, 137, 140) Hatta ayrıntısını çok önemsememiz gereken bir rivayette Peygamberimiz (s.a.s.): "Kadınlar

sizden izin istediklerinde onları mescitlerdeki nasiplerinden (huzûz) alıkoymayınız" buyurmuşlardır (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 90, 140, 156). Demek ki, mescitlerde ibadet, taat, ilim, eğitim, öğretim, sosyalleşme vb. hem erkek hem kadın için mescit ve camilerden elde edilebilecek birer nasiptir; bunlara engel olunması da vebali mucip olup, caiz değildir. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, bir gün aralarında sahabe ve tâbiinden kimselerin de bulunduğu topluluk içinde Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in kadınları mescitlere gitmekten menetmenin caiz olmadığı, onların da mescitlerden nasiplerini almaları gerektiği yönünde bizzat Allah Elçisi'nden işittiği sözleri nakletmişti. Orada bulunanlardan biri olan Bilal İbni Abdullah: "Allah'a yemin ederim ki biz onları elbette menederiz" diye karşı çıktı. Bunun üzerine Abdullah İbni Ömer, o güne kadar kendisinden asla işitilmediği kadar sert ve kınayıcı sözlerle Bilal'e âdeta hakaret edip: "Ben sana Resûlullah (s.a.s.)'ın sözünü haber veriyorum; sen ise vallahi menederiz diyorsun". Böylece o, Allah Resûlünün sözünün ve hükmünün olduğu bir konuda başka söz ve hükmün olamayacağının dersini vermek istemişti (Müslim, a.g. kitap ve hadisleri). Bu rivayetleri çoğaltmak mümkündür. Bunlardan anlamamız gereken gerçek ve çıkarmamız gereken ders, Allah'ın son elçisi Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.)'in hanımların mescide gitmelerine, orada ibadetlerini yapmalarına, eğitim ve öğretimlerini almalarına, meşru sosyal etkinliklere katılmalarına engel olmadığı, tam aksine bunların önünü açtığı, engel olmak isteyenlere de müsaade etmediği hakikatini görmemiz gerektiğidir. Bütün bunlardan sonra, İslam toplumlarında bu yöndeki engellemelerin dinden kaynaklandığını söylemek kabul edilemez. Müslümanlara düşen görev, hanımların camilere gelmelerine, girmelerine, orada dinin kuralları içinde bulunmalarına engel teşkil edecek yapılanmalar varsa bunları ortadan kaldırıp, ümmetin erkekleri yanında hanımlara da mescit ve camilerden en iyi şekilde yararlanma imkânını sağlamak olmalıdır.

Medine mescidinde sahabe hanımların sadece farz namazlar değil, nafile namaz kıldıklarını da görmekteyiz. Enes b. Mâlik,

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.)'in bir keresinde Mescidu'n-Nebî'ye girdiğinde iki direk arasına bir ip gerildiğini görünce "Bu ip nedir?" diye sorduğunu, ashabın: "Bu ip Zeynep validemizindir; yorulup takatsız düşünce ona tutunur" dediklerini, bunun üzerine Peygamberimizin: "***Hayır, onu çözünüz. Sizden biriniz kendisini zinde hissettiğinde –nafile- namaz kılsın; yorgun düşüp gevşeklik hissedince de otursun***" buyurduğunu bize haber verir (Buhârî, Teheccüd 18; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl 17). Bazı hadis şârihleri ve fakihler, bu hadisten hareketle, mescitte sadece erkeklerin değil kadınların da sünnet ve nafile namaz kılmalarının caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

Urve İbni Zübeyr, Hz. Ömer'in -Ramazan ayında- teravih namazı kılmak üzere erkek kadın tüm insanları mescide topladığını, Übey İbni Ka'b'ın erkeklere, Temîm ed-Dârî'nin de kadınlara namaz kıldırdığını haber verir (İbni Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 56). Mescidü'n-Nebî'de kadınların ayrı bir cemaat hâlinde sünnet/nafile namaz kıldıkları sabittir. Aynı şekilde Hz. Ali de erkeklere ayrı kadınlara ayrı bir imam tayin etmişti. Bütün bu rivayetler Hz. Peygamber (s.a.s.)'in âlem-i bekâya intikalinden sonra da hulefa-i râşidînin mümin kadınların camiye ve cemaate devamını sağladıklarını göstermektedir.

Günümüzde kadınların camiye devamı ve cemaate iştiraki, zaman zaman birtakım çevrelerde münakaşa konusu olmaktadır. Bizim Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.)'in sağlığında ve ondan sonraki dört halife döneminde sahabe hanımların cami ve cemaatle ilgi ve ilişkilerine yönelik bazı rivayetleri zikretmemiz ve onlardan hareketle çeşitli zaman dilimlerinde fakihlerin hüküm sadedinde söylediklerine kısaca işaret etmemizin sebebi, günümüze ışık tutucu özellikler taşımaları sebebiyledir. Bu kısa yazımızda ilgili rivayetlerin ve değişik hükümlerin çok az bir bölümüne işaret edebildiğimizi ifade etmekle yetinmek istiyoruz. Ancak bu kadarının bile günümüze ışık tutmaya ve yolumuzu aydınlatmaya yeteceği kanaatinde olduğumuzu da ilave etmeliyiz.

İslam'ın ilk yıllarında camilere gitmek erkekler için ne kadar önemli ise, kadınlar için de aynı derecede önemli ve gerekliydi. Öyleyse Müslüman toplumların maddi ve manevi yönden kalkınmalarının topyekûn bilgilenmeyle mümkün olacağı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

Kadınların Eğitiminde Camilerin Rolü

Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

Kurulduğu dönemden itibaren bünyesinde dinî, idarî, sosyal, kültürel ve eğitsel nitelikli pek çok hizmetin yürütülmesine zemin teşkil eden camiler, tarih boyunca İslam medeniyetinin gelişmesinde en önemli rolü oynamıştır. Yaygın din eğitiminin en kapsamlı bir şekilde uygulandığı yer şüphesiz camilerdir. Camilerde gerçekleştirilen eğitim çalışmalarının temel amacı, topluca ibadet ederek birlik şuurunu güçlendirmek, insanlara doğruları anlatarak maddî ve manevî yönden huzurlu bir toplum oluşturmaktır. Bu amaca yönelik olarak Hz. Peygamber (s.a.s.), hicretten hemen sonra toplumun bütünü için eğitim-öğretim seferberliği başlatmış ve camiyi bu yöndeki çalışmaların merkezi hâline getirmiştir.

Kadınların camiyle yakınlığı, dört halife döneminde de devam etmiştir. Hz. Ömer (r.a.) ile bir kadın arasında yaşanan ve asırlardır dilden dile anlatılan meşhur diyalogu neredeyse bilmeyenimiz yoktur. Camideki bir kadın, hutbede evlenecek erkeğin nikâhlanacağı kadına vereceği mehrin miktarının sınırlandırılması konusunu işleyen Hz. Ömer (r.a.)'i oturduğu yer-

den uyarmış ve Nisâ Sûresi'nin 20. ayetini okumuştu. Kadını haklı bulan Hz. Ömer (r.a.), kendi görüşünden vazgeçmişti.[1]

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve dört halife döneminde kadınların camiye gitme geleneği, zaman içerisinde değişime uğramış ve Emevîlerden sonra kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik alanda olduğu gibi dinî alandaki yeri de sorun hâline gelmiştir. Kadınların camiye gitmelerini hoş karşılamayan anlayış, bazı rivayetlerle temellendirilmeye çalışılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami eğitiminin hedef kitlesi, çocuk-genç, yetişkin-yaşlı ve kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin bütün Müslümanlardan oluşuyordu. Günümüzde ise bu durum değişmiştir. Erkekler, ibadet ve eğitime yönelik olarak camiyle ilgisini bir şekilde sürdürürken, kadınların genellikle camiye devam etmedikleri ve cami eğitiminden yeterince yararlanamadıkları anlaşılmaktadır. Kadınların camiden uzak kalması, İslam toplumları için önemli bir sorundur. Çünkü kadınları camilerden uzak tutmak, onları cehalete terk etmek demektir. Dolayısıyla camilerin tarihten beri süregelen bu misyonunun günümüzde daha da güçlendirilmesi, ülkemizin geleceği açısından son derece önemlidir. İşte bu yazımızda Hz. Peygamber (s.a.s.) ve râşit halifeler dönemindeki uygulamalara değinilecek, günümüzde kadınların cami eğitiminden yeterince yararlanamamalarının nedenlerinden bahsedilecek ve geleceğe yönelik bazı öneriler sunulacaktır.

Tarihten Günümüze Kadınlar ve Camiler

İnsan hakları konusunda önemli düzenlemeler getiren İslam dini, kadınla ilgili öteden beri süregelen yanlış anlayışları düzelterek, kız çocuklarının da erkekler gibi Allah'ın bir lütfu olduğuna dikkat çekmiştir. Kadının kişilik hakkı korunmuş,

1 Abdürrezzak, Musannef, 6/180 Hadis no: 10420

onun özgür birey olmasının önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik önemli prensipler getirilmiştir.

Eğitimde cinsiyet eşitliği prensibinin gözetildiği İslam dininde, ilim öğrenmenin herkes için önemli olduğu ifade edilmiştir.[2] Nazil olan ayetler, herhangi bir ayrım gözetilmeksizin hem erkeklere hem de kadınlara bildirilmiştir.[3] Çünkü İslam inancına göre erkekler için gerekli görülen pek çok bilgi kadınlar için de gereklidir.

İlim öğrenmeye büyük önem veren Peygamberimiz, camileri, ibadetin ve ilmin merkezi olarak düşünmüştür. Cami eğitiminin hedef kitlesi, yaş, akıl, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve diğer özellikleri itibariyle birbirinden farklı kişi ve gruplardan oluşmaktadır. Söz konusu hedef kitle, camilerde gerçekleştirilen vaaz, hutbe, sohbet ve kurs gibi faaliyetlerle çeşitli dinî ve sosyal konularda bilgilendirilmektedir. Cami eğitimi, erkekler için olduğu kadar kadınlar için de gerekli ve önemlidir. Çünkü bu eğitimin dışında kalanlar, ister istemez dinî bilgi ihtiyaçlarını sağlıklı olup olmadığı tartışmalı değişik yollardan karşılamaya çalışacaklardır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde genç-yaşlı, kadın-erkek bütün Müslümanlar camiye gidiyordu. Mescid-i Nebevi'de kılınan vakit, cuma ve bayram namazlarına kadınlar da katılıyor, orada sunulan eğitim faaliyetlerinden toplumun her kesimi yararlanıyordu. *"Kadınlarınızı mescitlerden alıkoymayınız!"*[4] buyuran Peygamberimiz, bu konuda yasaklama eğiliminde olanları uyarmıştır.

---

2 Bkz: Bkz: Ankebût 29/43; Fâtır 35/28; Kalem 68/1-3; Alâk 96/1-5; İbn Mâce, I, 81.

3 Bkz: Muhammed b. İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* Tahk: Muhammed Hamidullah, Konya, 1981, s. 128.

4 Buharî, Nikâh 116.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'le başlayan asr-ı saadet[5] döneminde sosyal hayatta aktif olarak yerlerini alan kadınlar, camiye giderek vakit, cuma ve bayram namazlarına katılıyor, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hutbe ve vaazlarını dinliyor, camide gerçekleştirilen eğitim etkinliklerinden yararlanıyorlardı. Asr-ı saadet döneminde kadınların ve kızların camiye devam edip vakit, cuma ve bayram namazlarına katılmaları yanında, günün erken saatlerinde kılınan sabah namazına dahi gittikleri, Hz. Aişe (r.a.)'nin şu sözleriyle dile getirilmektedir:

"*Resûlullah (s.a.s.), sabah namazını kıldırdığı zaman mümin kadınlar örtülerini örterek orada hazır bulunur, daha sonra da evlerine dönerlerdi ki* (hava karanlık olduğu için) *onları kimse tanıyamazdı.*"[6]

Kadınların cuma ve bayram namazlarının topluca kılındığı namazgâha[7] gelip cemaate katılmaları ile ilgili Ümmü Atıyye'den şu rivayetler nakledilmektedir:

"Bayram günü bize dışarı çıkmamız söylenirdi. Genç kızlardan hayız gören kadınlara kadar hepimiz (namazgâha) çıkar, erkeklerin arka tarafında dururduk. Onların tekbir getirmelerine uyup tekbir getirir, onlarla birlikte dua edip bayram gününün bereketini ve o günde günahlardan arınmayı umut ederlerdi."[8] *"Hayız hâlindeki kadınlar namazgâhtan uzak durur, ancak yapılan duaya katılırlardı..."*[9]

---

5 Kelime olarak 'mutluluk dönemi', 'insanların bahtiyar oldukları çağ' anlamına gelen *asr-ı saadet,* Kur'an-ı Kerim'in nâzil olduğu, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.s.)'in yaşadığı, İslam dininin insanlara tebliğ edilip tam anlamıyla uygulandığı zaman dilimini ifade etmektedir.

6 Buharî, Salat 13.

7 Bayram ve cuma namazlarının topluca kılındığı geniş alana namazgâh denmektedir.

8 Buharî, Îdeyn 12.

9 Buharî, Îdeyn 15; Tirmizî, Cuma 36.

Bu ve benzeri rivayetlerden, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadın erkek bütün Müslümanların namaz, tekbir ve dualarla huzur ve neşe içerisinde coşkulu bir bayram yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınların camide namaz kılmaları, cuma, bayram ve vakit namazlarla sınırlı değildi; onlar bazen kocalarından izin alıp gece ibadeti için de camiye gelirlerdi. Bu konuda gerekli kolaylığın gösterilmesini isteyen Peygamberimiz, ***"Geceleyin mescide gidip ibadet etmek için kadınlarınız izin istediklerinde onlara izin verin."***[10] buyurmuştur.

Bu hadisi Abdullah b. Ömer rivayet ettiğinde, oğlu Bilal şöyle demiştir: "Vallahi biz kadınları geceleyin dışarı bırakmayız. Onlar dışarı çıkıp kocalarını aldatabilirler." Bu sözlerden rahatsız olan babası Abdullah; "Ben Resûlullah buyurdu diyorum, sen ise onları bırakmayız diyorsun."[11] diyerek oğlunu azarlamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınlar camide Kur'an-ı Kerim dinlemeye de büyük önem verirlerdi. Bu konuda Hz. Aişe (r.a)'den şu rivayet nakledilmektedir:

"Yatsı namazını mescitte kıldığım bir gece eve Resûlullah (s.a.s.)'dan sonra geldim. Bana; ***'Neredeydin?'*** diye sordu. Ben; 'Mescitte sahabilerin birinden Kur'an dinliyorduk; doğrusu ashabın arasında onun gibi güzel sesli ve güzel okuyanı hiç duymamıştım.' diye cevap verdim. Bunun üzerine birlikte gidip onu dinledik. Sonra bana dönerek; ***'Bu, Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Salim'dir. Ümmetim arasında böyle birisini vâreden Allah'a hamd olsun'*** buyurdu."[12]

---

10 Buharî, Ezan 162.

11 Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, ***Sahih-i Müslim,*** Terc: Mehmet Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul, tsz., II, 78.

12 Hâkim, ***Müstedrek,*** III, 326.

Bu ve diğer rivayetlerden de anlaşıldığı gibi, asr-ı saadet döneminde kadınlar cami etkinliklerine, erkekler kadar olmasa da aktif olarak katılıyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.s.), camideki eğitim faaliyetlerinde haftanın bir gününü kadınlara tahsis ederdi.[13] Bu durum, Ebû Said el-Hudrî'den gelen şu rivayetten anlaşılmaktadır:

"(Bir gün) Kadınlar 'Ey Allah'ın Resûlü, erkeklerden bize meydan kalmıyor, bizim için ayrı bir gün tahsis etsen?' dediler. Resûlullah onlara bir gün belirledi. Kadınlar o günde Resûlullah'ın huzuruna gelir, o da onlara sohbet ederdi."[14]

Camide kız çocuklarının ve kadınların eğitimiyle Hz. Peygamber (s.a.s.) sadece kendisi ilgilenmez, kadın öğretmenler de görevlendirirdi. Özellikle kendi hanımları, kız çocuklarının ve kadınların eğitim öğretimiyle yakından ilgilenirlerdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in burada zikredilen eğitim uygulamaları, cemaate katılan kadınlar içindir. Bunun dışında bazı kadınlar münferit olarak da Resûlullah (s.a.s.)'a gelir, ona sorular sorup merak ettikleri konularda ondan bilgi alırlardı.[15] Bu gayretlerin sonucu olarak, o dönemde toplumda erkeklerle tartışabilen, onların hata ve yanlışlıklarını çekinmeden eleştirebilen, kendilerine danışılıp istişare edilen ve insanlara yol gösteren kadın bilginler yetişmiştir. O dönemde kadınlar arasından yirmi kadar fıkıh bilgininin yetiştiği ifade edilmektedir. Kadın bilginlerin başında gelen Hz. Aişe (r.a.)'nin özellikle kadın hakları ile ilgili İslam'ın anlayışının nesillere doğru olarak anlatılmasında büyük rolü olmuştur. Hz. Aişe (r.a.) dışında daha pek çok kadın sahabe, halifelerin, valilerin ve ilim adam-

---

13 Buharî, İlim 15, 35.

14 Buharî, İlim 36.

15 Tayyip Okiç, ***İslam'da Kadın Eğitimi,*** Diyanet Yayınları, Ankara, 1978, s. 40.

larının görüşlerine başvurduğu danışmanlar olarak uzun yıllar hizmet vermiştir.[16]

Kadınlara yönelik eğitim-öğretim faaliyetleri sadece dinî bilgiler edinmekle sınırlı değildi; onlar, hayatla ilgili pek çok konuyu da mescitte öğrenebilmişlerdir. Bazı kadınlar şiir, tıp ve hayvancılık konularında bilgi ve tecrübe sahibi olmuşlardır.[17] Hz. Aişe (r.a.)'nin tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlerin yanında neseb, tarih, siyer, tıp, astronomi, şiir, hitabet, eğitim ve siyaset alanlarında da önemli bir ilmî birikime sahip olduğu bilinmektedir.[18] Şüphesiz o dönem kadınlarının bu düzeye ulaşmalarında en büyük etkenin cami eğitimi olduğu söylenebilir. Çünkü onlar genellikle camide bir araya gelip birbirlerinin bilgi ve tecrübelerini paylaşıyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınlarla erkekler camide karma değil, ayrı ayrı yerlerde oturuyorlardı. Mescid-i Nebevi'de genellikle erkeklerin ve çocukların saflarının gerisinde ibadet edip eğitim gören kadınların bulunduğu mekân duvar, perde, paravan gibi şeylerle ayrılmıyordu. Kadınlar Hz. Peygamber (s.a.s.)'i görüyor, onun vaaz, sohbet ve hutbelerini dinleyebiliyor, ona sorular yönelterek merak ettikleri konuları öğrenebiliyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların camide rahat edebilmeleri için bazı tedbirler almıştır. Öncelikle onların camiye giriş çıkışları için gerekli kolaylığın sağlanmasını istemiştir. İbadet bittiğinde camiden önce kadınlar, sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)

---

16 Rıza Savaş, *"Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı", Asr-ı Saadette İslam,* Beyan Yay., İstanbul, 1994, s. 367.

17 Bkz: Mustafa Sibâî, *İslam'a ve Garplılara Göre Kadın,* Çev: İhsan Toksarı, Nida Yay., İstanbul, 1969, s. 80; Savaş, *"Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı",* s. 279-280.

18 Kettanî, *et-Teratibu'l-İdariyye,* s. 433; Savaş, *Hz. Peygamber (s.a.s.) Devrinde Kadın,* s. 136; *"Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı",* s. 287.

ve daha sonra da erkek cemaat ayrılırdı.[19] O dönemde Medine Mescidi'nin üç kapısı vardı. Başlangıçta kapılardan herhangi biri kadınlara tahsis edilmemişti. Ancak camiye giden kadınların sayısında artış görülmesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.); ***"Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık"*** buyurarak, ayrı kapıdan girip çıkmalarının daha uygun olacağını belirtmiştir. Nitekim onun bu isteği Hz. Ömer döneminde yerine getirilmiş ve kapılardan biri kadınlara tahsis edilmiştir.[20]

Hz. Peygamber (s.a.s.), camiye gelen kadınların durumunu dikkate alırdı. Namaz sırasında bir çocuğun ağladığını duyduğunda, anneyi düşünerek namazı kısaltırdı.[21] Cami adabıyla ilgili bazı ahlakî öğütlerde bulunan Hz. Peygamber (s.a.s.), camiye gelen kadın ve erkeklerin karşı cinsin dikkatini çekebilecek tutum ve davranışlardan kaçınmalarını,[22] giyim kuşamda ölçülü olmalarını,[23] kadınların güzel koku sürünmemelerini söylerdi.[24]

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve dört halife dönemindeki uygulama zaman içerisinde zayıflamış, asırlar sonra kadınların camiye devam etme geleneği neredeyse yok olmuştur. Ancak son yıllarda İslam dünyasında kadınların yeniden camiye yakınlaştıkları görülmektedir. Günümüz İslam dünyasında, Arap yarımadası başta olmak üzere, Malezya, Suudi Arabistan, Filistin, Türkmenistan gibi Asya ülkelerinde, Tunus ve Cezayir gibi Afrika ülkelerinde, sayıları az da olsa, kadınların camiye devam edip vakit, cuma ve bayram namazlarına katıldıkları, Amerika'da ve Avrupa ülkelerinde bazı Müslümanların eş ve çocukları ile

---

19 Buharî, Ezan 152, 164.

20 Ebû Davûd, Salât 17.

21 Tirmizî, Salât 267.

22 Bkz: Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmet el-Vâhidî, ***Esbabu'n-Nüzûl,*** Kahire, 1968, s. 186.

23 Buharî, Meğazi 537.

24 İbn Hanbel, ***Müsned,*** IV, 363.

birlikte camiye devam ettikleri bilinmektedir. Türkiye'de ise, eğitim ve ibadet amacıyla camiye devam eden kadınların sayısının oldukça düşük olduğu, bazı kadınların daha ziyade teravih namazlarında, kandil gecelerinde ve mevlit programlarında camiye gittikleri görülmektedir. Yine cami bünyesindeki Kur'an kurslarına çok sayıda kadının Kur'an ve dinî bilgiler öğrenme amacıyla gittiklerini de belirtmek gerekir. Ancak bütün bunlar, günümüz kadınlarının camiyle ilişkisinin, Peygamberimiz dönemindeki kadınlara oranla, oldukça geri olduğunu göstermektedir.

Kur'an'da ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamalarında kadınların camiye gelmelerini engellemeye yönelik herhangi bir hüküm bulunmadığına göre, hiçbir gerekçe, onların camiden ve cemaatten uzak durmalarına dayanak gösterilemez. Kaldı ki kadınların camiden uzak kalmaları, kadın erkek herkesi muhatap alan İslam'ın ruhuna da aykırıdır. Öyleyse, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından başlatılan ve onu takip eden râşit halifeler döneminde de sürdürülen geleneği tekrar canlandırmak gerekir. Bu geleneği canlandırabilmek için sorunu irdelemek ve nedenlerini incelemek önemlidir.

Günümüz Kadınlarının Cami Eğitiminden Uzak Kalmalarının Başlıca Nedenleri

Günümüz kadınlarının erkekler kadar camiye devam etmemelerinin nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Cinsiyet özellikleri ve cinsiyetle ilgili roller konusundaki farklı anlayışlar. İslam dini, ibadet ve eğitim yükümlülüğü açısından cinsiyet farklılığını gözetmemekle birlikte, cinsiyetten kaynaklanan tabi özellikleri göz ardı etmemiştir. Ev işleri, doğum, çocuk bakımı, güvenlik, mahremiyet vb. nedenler kadınların camiye devam etme imkânlarını kısıtlamaktadır. Asr-ı

saadet döneminde de, camiye giden kadınların sayısı erkeklere nazaran düşük düzeyde seyretmiştir. Onların vakit, cuma ve bayram namazlarına katılma konusunda serbest bırakıldıkları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ancak bu serbestlik, onlar için bir kolaylık olarak düşünülmüştür. Buna rağmen kadınlar kendi imkânlarını zorlayarak camiye gitmeye çalışmışlar ve bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.)'den destek ve teşvik görmüşlerdir.

2. Hz. Aişe (r.a.)'ye ait olduğu söylenen bir rivayetle ilgili yorumlar. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra Hz. Aişe (r.a.)'nin söylediği ileri sürülen; ***"Eğer Resûlullah (s.a.s.) kadınların kendisinden sonra mescitlerde neler ihdas edeceklerini bilseydi, İsrailoğulları gibi, o da onların mescitlere girmelerini yasaklardı."***[25] gibi bir varsayımdan hareketle, İslam bilginleri tarafından bazı kaygılar dile getirilmiştir.

Söz konusu rivayetten anlaşıldığına göre, Hz. Aişe (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra kadınların giyim kuşamda dikkat çekecek şekilde giyinmeye başlamalarından hoşlanmayarak tepkisini dile getirmiştir. Ancak bu tepki, onların camiye gitmelerini yasaklamak için değil, onları cami adabı konusunda disipline etme amacına yöneliktir. Kadınların camiye devam etmeleri konusunda bir yasaklama gerekecek olsaydı, bunun işaretlerini Hz. Peygamber (s.a.s.) sağlığında bizzat kendisi verebilirdi. Dolayısıyla asr-ı saadet boyunca korunan bir uygulamanın, Hz. Aişe (r.a.)'nin muhtemelen duygusal olarak söylediği bir ifadeye dayanarak terk edilmesinin isabetli olmadığı açıktır.

3. Kadınların ibadetlerini camilerde değil de evlerinde yapmalarının daha hayırlı olduğu düşüncesi. Bu düşüncenin temeli, genellikle şu ve benzeri rivayetlerin yorumundan kaynaklanmaktadır: Rivayete göre Ümmü Humeyd adında bir kadın saha-

25 Buharî, Ezan 163.

be Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek; ***"Ey Allah'ın Resûlü, kocalarımız sizinle beraber camide namaz kılmamıza engel oluyorlar. Oysa biz sizinle namaz kılmayı çok istiyoruz."*** diye şikâyette bulunmuş ve bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), Ümmü Humeyd'e namazları evinde kılmasını tavsiye etmiştir.[26] Camiye gelmek isteyen kadınlara izin verilmesini isteyen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu rivayette Ümmü Humeyd'e evde ibadet etmeyi tavsiye etmesi, aslında bir çelişki değildir. Kendisine gelerek kocasını şikâyet eden bu kadının özel konumunu dikkate alan Peygamberimiz, ailede huzursuzluk çıkabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak böylesi bir tavsiyede bulunmuş olabilir.

4. Toplumun namus kavramına yüklediği anlam. Günümüz namus anlayışında erkeklerle ilgili bir müsamaha hissedilirken, namus sanki sadece kadınlara has bir erdem gibi algılanmaktadır.[27] Oysa şeref ve haysiyetine önem veren her kadın ve her erkek, Müslümanlığın şiarından olan namusun korunmasına azami derecede dikkat etmek durumundadır.[28] Bu konuda kadın ile erkek arasında herhangi bir farkın olmadığı şu ayetlerden de anlaşılmaktadır:

"İman eden erkeklere söyle gözlerini harama bakmaktan sakındırsınlar, namuslarını korusunlar… İnanan kadınlara da söyle, onlar da gözlerini harama bakmaktan sakındırsınlar ve namuslarını korusunlar…"[29] ***"Onlar sizin için elbise, siz de onlar için elbisesiniz."***[30]

---

26 Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Esîr, ***Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe,*** Kahire, 1970, VII, 323.

27 Bkz: Doğu Ergil, ***Türkiye'de Terör ve Şiddet,*** Turhan Kitabevi, Ankara, 1980, s. 77–78, 83.

28 Bkz. Musa Carullah, ***Hatun,*** Haz: Mehmet Görmez, 3. Baskı, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2001, s. 50.

29 Nûr, 24/30.

30 Bakara, 2/187.

Hayatın değişik alanlarında kadınların etkinliği normal görülürken, onların ilim ve ibadet mekânları olan camilere ibadet ve eğitim amaçlı gelmelerini ***fitne sebebi*** olarak nitelendirmek, her şeyden önce kadın onurunu incitici bir yaklaşımdır. Fitneye mahal veren durumların bedelini sadece kadınlara ödetmek adalete aykırıdır. Kaldı ki, ister kadın isterse erkek olsun, Müslüman bir kimsenin camilerde fitne olarak nitelendirilebilecek davranışlara kalkışması zaten beklenemez. Eğer toplumda bir takım ahlâki zafiyetler baş gösteriyorsa, bu durum karşısında kadın erkek bütün toplumu uyarıp bilinçlendirmek için camilerden daha uygun bir mekânın olmadığını da bilmek gerekir.

5. Bazı rivayetlerin, kadınlar aleyhine yorumlanması. Müslüman toplumlarda kadınların camilerden uzak kalmalarında, bazı rivayetlerin kadınlar aleyhine yorumlanması[31] da etkili olmuştur. Özellikle ilim öğrenmenin farz-ı kifaye olduğunu belirten bazı âlimler, kadınlar için ilim öğrenme yükümlülüğü bulunmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Yine ‘zamanın bozulmasıyla fitnenin zuhur ettiği, dolayısıyla kadınların camiye gelip cemaate katılmalarının mekruh olacağı, ancak yaşlı ve çirkin kadınların camiye gidebilecekleri’ şeklindeki değerlendirmeler[32] kitaplarda yer almıştır. Kadınların cami eğitiminden yoksun kalmalarında etkili olan böylesi anlayışların dinî ve aklî temelden yoksun olduğu açıktır.[33]

---

31 Bkz: Rıza Savaş, ***Hz. Peygamber (s.a.s.) Devrinde Kadın,*** 3. Baskı, Ravza Yayınları, İstanbul, 1991. s. 46; Karen Armstrong, ***Tanrı'nın Tarihi,*** Çev: O. Özel, H. Koyukan ve K. Emiroğlu, Ayraç Yay., Ankara 1998, s. 211–212.

32 Bkz: Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm, ***el-Muhallâ,*** Tah: Ahmet Muhammed Şakir, Kahire 1969, V, 55; Şemseddin es-Serahsî, ***el-Mebsud,*** Çağrı Yay., İstanbul, 1982, II, 20-25; Abdulkerim Zeydan, ***el-Mufassal fî Ahkâmi'l-Mer'e,*** Beyrut, 1993, s. 268-269.

33 Bkz: Ignaz Goldziher, "İslam'da Eğitim", ***İslamî Araştırmalar Dergisi,*** Cilt: 2, Sayı: 7, Ankara, 1988, s. 90.

İlim öğrenmek kadın erkek herkese farz olduğu hâlde, İslam öncesi geleneğin izlerini taşıyan rivayet ve değerlendirmeler yüzünden kadınların eğitimi konusu İslam dünyasında sürekli tartışılmıştır. Okullara gönderilmeyen kız çocukları, camiye gidip oradaki ibadet ve eğitim etkinliklerine de katılmayınca, kadınlar için cehalet kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, kadınlarla ilgili kültürümüz içerisinde yer edinmiş düşüncelerin yeniden değerlendirilmesinde ve cami eğitiminin kapsamının kadın erkek bütün toplumu kapsayacak şekilde genişletilmesinde yarar vardır.

Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kadınların camilerde sunulan eğitim imkânlarından daha fazla yararlanmalarına yönelik önemli çalışmaların başlatıldığı görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan genelgede[34] konuyla ilgili şu önemli çalışmaların yapılacağı ifade edilmektedir:

2007 tarihli Genelgenin *Cami Dersleri* başlığı altında, cami derslerinin erkeklere ve kadınlara yönelik olmak üzere ayrı ayrı düzenlenebileceği, kadınlara yönelik cami derslerinin bayan din hizmetleri uzmanları ve vaizeler tarafından yürütüleceği, bunlar bulunmadığı takdirde fahrî vaizeler ile liyakatli bayan Kur'an kursu öğreticilerinden destek alınacağı vurgulanmaktadır. (Madde: 13)

Camilerin İbadete Açılış ve Kapanış Saatlerinin Belirlenmesi ile ilgili kısımda, özellikle cemaatle namaz kılmak isteyen kadınlar için camilerde özel bölümlerin hazırlanacağı ve bu bölümlerin sürekli açık tutulacağı belirtilerek, kadınların camiye rahat bir şekilde gelmeleri için gerekli kolaylığın sağlanması istenmektedir. (Madde: 18)

---

34 Diyanet İşleri Başkanlığı, Genelge 2007.

Genelgede, kadınların cami hizmetlerinden daha çok istifade etmelerine yönelik gerekli fizikî düzenlemelerin yapılması, bu çerçevede kadınlar için tuvalet ve abdest alma yerlerinin hazırlanması, cuma, bayram, teravih ve vakit namazlarını kılabilmeleri için camilerde yeterli yer ayrılması ve bu konuda cami görevlilerinin gerekli rehberliği yapmaları istenmektedir. Kadınları aydınlatmaya yönelik çalışmaların sadece camiyle sınırlı olmayacağı, mahallî mülkî âmirlerin onayı ile ve cami dışında da konferans, panel, radyo ve TV konuşmaları, yarışma programları, piyes, tasavvuf musikisi vb. etkinliklerin icra edileceği ifade edilmiştir. (Madde: 29)

Kız çocuklarının yaz aylarında düzenlenen cami kurslarına katılmalarını da, kadınlara yönelik cami eğitimi hizmeti olarak değerlendirmek mümkündür. Kız çocukları, aynen erkek çocukları gibi, okulların tatil edildiği yaz aylarında düzenlenen yaz Kur'an kurslarına katılmaktadırlar. Onlar, kursta Kur'an okumayı, ibadetleri ve temel dinî bilgileri öğrenip namaz sûrelerini ezberlemektedirler.

Söz konusu genelgenin ilgili maddelerinden de anlaşılacağı gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami içinde kadınlara yönelik irşat çalışmaları; vaazlar, cami dersleri, sorulu-cevaplı toplantılar, mevlit ve hatim merasimleri şeklinde özetlenebilir. Buna cami bünyesindeki Kur'an kursları da dahil edilebilir. Ancak faydası inkâr edilemez olan bu kurslar, üzerinde durduğumuz cami eğitimi kapsamında değerlendirilemez.

Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kadınların cami eğitimiyle ilgili önemli çalışmaların başlatıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların artarak devam etmesinde yarar vardır.

Sonuç

Camiler, tarih boyunca İslam toplumlarında yaygın din eğitimi hizmeti veren kurumların başında gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami eğitiminin hedef kitlesi, çocuk-genç, olgun-yaşlı, kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin, bütün Müslümanlardan oluşuyordu. Asr-ı saadet döneminde kadınlar camiye devam etmişler, orada gerçekleştirilen ibadet ve eğitim-öğretim etkinliklerinden önemli ölçüde yararlanmışlardır. Peygamberimiz, camiye devam edebilmeleri için kadınlara her türlü kolaylığın sağlanmasını istemiş ve bizzat kendisi onlara camide dersler vermiştir.

Günümüz kadınlarının camilere erkekler gibi devam etmemelerinin bazı nedenleri olabilir. Ancak dinî hükümleri bu nedenler arasında göstermenin isabetli olmadığı açıktır. Çünkü Peygamberimiz, camiye devam edebilmeleri için kadınlara her türlü kolaylığın sağlanmasını istemiş ve bizzat kendisi onlara camide ders vermiştir. Bizim de aynı geleneği tekrar canlı bir şekilde sürdürmemiz gerekir.

Kadınları cami eğitimine özendirmek amacıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından önemli bir girişim başlatıldığı anlaşılmaktadır. Daha ziyade konuyla ilgili teorik alt yapının oluşturulmasıyla başlatılan bu girişimin pratiğe dönüşebilmesi için, camilerde gerekli fizikî düzenlemelerin yapılmasına, tüm halkın aydınlatılmasına ihtiyaç vardır.

Kadınların cami eğitimine özendirilmeleri gerektiğini söylemek, aslında yeni bir görüş ortaya koymak değil; daha önce asr-ı saadet döneminde fiilen gerçekleştirilen bir uygulamayı tekrar hatırlatmaktan ibarettir. Toplumda sağlıklı bir din anlayışının güçlendirilmesinin ancak kadın erkek herkesin bilgilenmesi ile mümkün olacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Günümüz kadınlarının camiye gitmeye ve orada sunulan eğitim imkânlarından yararlanmaya en azından erkekler kadar muhtaç olduğunu bilmemiz gerekir. Öyleyse yetişen neslin ilk öğretmenleri konumundaki kadınlarımızı dinî bilgiler yönüyle daha fazla geliştirmek ve böylece toplumun eğitim düzeyini artırmak gerekir.

Günümüzde kadınların camiye devam etmelerini özendirmek amacıyla şunlar önerilebilir:

Dinin cinsiyet farklılığına dayalı özellikleri kabul ettiği, ancak cinsiyet ayrımcılığını reddettiği Müslüman topluma anlatılmalıdır. Özellikle bazı kaynaklarda yer alan kadın aleyhtarı rivayetler yeniden değerlendirilmelidir.

Kadınların cami içi eğitim faaliyetlerinin önemsenmesi konusunda din görevlileri ve erkek cemaatin bilinçlenmesine ihtiyaç vardır. Hutbe, vaaz, konferans ve panel gibi etkinliklerle toplum bu konuda aydınlatılmalıdır.

Kadınların teravih namazında olduğu gibi, bayram, cuma ve vakit namazlarına da katılmaları teşvik edilmelidir.

Kadınların camilerde rahatlıkla bulunabilmelerini kolaylaştıracak bazı fizikî düzenlemeler yapılmalıdır. Ancak bu düzenlemeler kadınların mihrap, minber ve kürsüyü görmelerine engel teşkil edecek şekilde olmamalıdır. Onlar için camiye giriş çıkış kolaylığı sağlamak üzere ayrı kapılar açılabilir. Yeni cami projelerinde kadın cemaat de göz önünde bulundurulmalı, onlara has lavabolar, abdesthaneler, sosyal ve kültürel amaçlı mekânlar oluşturulmalıdır.

Vaize kadrosu bulunmayan ilçe ve köylere gezici vaizeler görevlendirilmelidir.

İletişim ve teknoloji alanında önemli gelişmelerin yaşandığı günümüzde toplum bireylerinin ilgi, istek ve ihtiyaçlarının göz

önünde bulundurularak cami eğitiminin kapsamı genişletilmelidir. Çünkü yaş, cinsiyet ve daha başka nedenlerle cami eğitiminin dışında kalanlar, dinî bilgi ihtiyaçlarını ister istemez sağlıklı olup olmadığı tartışmalı değişik yollardan karşılamaya çalışacaklardır. Bu durum, ilerde telafisi mümkün olmayan sosyal problemlere neden olabilir.

İslam'ın ilk yıllarında camilere gitmek erkekler için ne kadar önemli ise, kadınlar için de aynı derecede önemli ve gerekliydi. Öyleyse Müslüman toplumların maddi ve manevi yönden kalkınmalarının topyekûn bilgilenmeyle mümkün olacağı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

İnsanlık tarihinin üç mescidi, Mescid-i Aksa, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi, toplumsal engellemelere rağmen mescide adanan Hz. Meryem'i, ıssız çöllerde Kâbe'nin yanında sığınan Hz. Hacer'i, ibadette, ilimde mescidi mesken tutan Hz. Aişe ve sahabe hanımları akla getirmektedir. Bugünün inanan kadınları da, inşasından imarına kadar camiye hizmetkâr ve cemaatinin bir parçası olmakla mükelleftirler.

Caminin Fonksiyon Çeşitliliği

Dr. Fatma Bayraktar KARAHAN
Diyanet İşleri Uzmanı

Cami, İslam toplumunda dinî hayatın merkezi, insanın iç dünyasını şekillendiren "Allah'ın adının çokça anıldığı"[1] huzur veren mekândır. İslam dininin mabedi olan bu mekân, gerek bireysel gerek toplumsal açıdan pek çok anlam ve fonksiyona sahiptir. Bu durum, camileri farklı coğrafyalarda farklı mimariler ile ama aynı amaçlara hizmet eden İslam medeniyetinin vazgeçilmez bir parçası hâline getirmiştir. Bu sebeple İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Müslümanların yaşadığı farklı coğrafyalarda büyüklü küçüklü mescit ve camiler inşa edilmiş, bunlar, İslam dininin bir nevi o bölgedeki imzası, varlığının nişanesi olarak yer almıştır. Camilerin inşa edilmesinde ihmal edilemez fonksiyonlarının yanı sıra hiç şüphe yok ki Kur'an-ı Kerim'in[2] ve Resûl-i Ekrem Efendimizin (s.a.s.) teşviki[3] ve uygulamaları da önemli bir yer tutmaktadır.

Camilerin inşa edilmesi kadar imar edilmeleri de önem taşır. Kur'an-ı Kerim'de; ***"Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren***

1 Bkz. Hac, 22/40.
2 Bkz. Tevbe, 9/17-18
3 Buhâri, Salat 65, Müslim, Mesacid 4

ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır."[4] buyurulmaktadır. Ayet-i kerîmede geçen mescitlerin imarı, genel olarak iki anlama gelir: Birincisi, camilerin onarımı, bakımı, yenilenmesi, tefriş edilmesi, temiz tutulması; ikinci anlamı ise mescitlerin manevi imarıdır. Manevi imar, camide ibadet edilmesi, cemaate devam edilmesi ve cemaatin varlığı ile olur. Cemaatin, toplumun her kesiminden inananı içermesi, camilerin manevi olarak da imarını sağlayacaktır.

Caminin manevi imarı için Hz. Peygamber (s.a.s.)'den günümüze tüm fonksiyonlarının etkin hâle getirilmesi, kaybedilen yahut ihmal edilen uygulamaların yeniden canlandırılması ve ihtiyaç alanlarının dikkate alınarak yeni hizmet biçimlerinin oluşturulması gerekmektedir.

Caminin iç içe geçmiş pek çok fonksiyonu bulunur. İbadet, bilgi ve bütünleştirme merkezi olması, caminin en temel işlevidir. İnananların Yaratıcı ile buluştuğu, O'nun varlığını hissettikleri, O'nu yücelterek ibadet ettikleri mekânlar olma bakımından camiler, yüce Allah'ın evi olarak kabul edilir ve adlandırılırlar.[5] Yeryüzü, mabet olarak telakki edildiği gibi cami de kâinatla benzerlikler gösterir. Öyle ki kubbesi, dünya semasını; sütun ve direkleri, yeryüzündeki dağları ağaçları; minaresi Allah'ın birliğini hatırlatmakta, bir diğer ifadeyle cami, sembolleşmiş mimari özellikleriyle kâinatın küçük bir örneği hâline gelmektedir.[6]

İslam toplumunun odağında bulunan cami, insanı güçlü kılan, yaşamının nirengi noktası olan dinî bilginin merkezidir. Müslüman toplumlarda yaygın din eğitiminin isteyen herkese verilebildiği ve en kapsamlı uygulanabildiği bir yer olarak

4 Tevbe, 9/18

5 Bkz. Bakara, 2/125

6 Güç, Doç. Dr. Ahmet, Dinlerde Mabed ve İbadet, İstanbul, 1999, s.28

cami,[7] bu fonksiyonunu hutbe, vaaz ve cami dersleriyle gerçekleştirir. Bayram ve Cuma namazlarına iştirak edenleri bilgilendirme, hutbe, namaz öncesi ve sonrasında öğüt ve nasihatte bulunma, vaaz ve belli bir program dâhilinde oluşturulan ders halkaları, cami dersleri olarak adlandırılmaktadır.[8] Dinî bilginin ve bu bilgiye kaynaklık eden müktesebatın, kişinin iç dünyasına yön veren; çatışma, kaygı ve korkularını teskin eden, onu bilgisizlik ve yanlış bilgiye karşı güçlendiren etkileri söz konusudur. Her yaş grubundan ve eğitim düzeyinden insanın bir arada öğrendiği, yeni bilgilerle mücehhez olduğu cami, bu yönüyle hayat boyu öğrenme imkânını da sunmaktadır.

İbadetin de dinî bilgilenmenin de toplulukla birlikte ifa ediliyor olması, caminin çok önemli bir diğer fonksiyonuna zemin hazırlamaktadır. Bu, caminin toplumsal bütünleşme, birlik ve aidiyet duygusu kazandırmasıdır. Bayram coşkusu kadar kayıpların hüznüne de ev sahipliği yapan cami, toplumda ayrılık ve ayrımcılıklara sebep olabilecek her tür farklılığı kendi bünyesinde eritir, aynı kubbenin altında bir araya getirir. Çünkü cami, her türlü bireysel farklılığın önemini kaybettiği yerdir. Toplumsal konum, renk, ırk, cinsiyet, zengin ya da fakir, sağlıklı ya da engelli farkı gözetmeksizin bütün inananların bir araya geldiği, aynı safta omuz omuza Allah'ın huzuruna durdukları, ötekileştirmenin söz konusu olamayacağı yegâne mekândır. Bu yönü ile cami, hızla değişen zaman ve mekân algısı ile günümüzde daha çok yalnızlaşan insan için kendisinden farklı olanla tanışmayı, paylaşmayı ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ihmal edilemez önemi haizdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in örnekliğinde ve önderliğinde cami ve mescit; kadın, erkek ayrımı olmadan cemaatle ibadete katı-

---

7 Tosun, Cemal, Din ve Kimlik. Ankara, 1993, Diyanet Yayınları, s.56

8 İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrem, Lisânü'l Arab, Beyrut, 1955, I, 361

lım, dinî bilgi edinme ve toplumsal bütünleşme fonksiyonlarını gerçekleştirmiştir. Müslümanların ayetlerle buluştuğu, Resûl-i Ekrem'in tebliğine ev sahipliği yapan ilk mekân, Safa Tepesi'ndeki Erkam'ın evinde yapılan gizli toplantılardan başlayarak[9] Medine'deki Mescid-i Nebevi'ye kadar kadınlar cemaatle ibadete, bilgiye ve tebliğe muhatap olmada hep var olmuşlardır. Dinî bilgi, ibadet ve bütünleşmenin merkezi olan cami ve mescit, erkek için olduğu kadar kadın için de değişimin, topluma katılımın merkezi olmuştur. Kadınlar; Bayram, Cuma ve vakit namazlarında saf tutmuş,[10] engellenmemiş,[11] sorularını sorup bilgi sahibi olmuş,[12] toplumsal meselelerde fikirlerini kınanmadan beyan edebilmişlerdir.[13]

Ümmü Atıyye'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.), evlenmemiş genç kızlar ve hayız hâlindeki kadınlar dâhil hanımlardan bayramlarda namazgâha gelmelerini istemiştir. Hanımlar, erkeklerin arka tarafında durarak onların tekbir getirmelerine uyup tekbir getirmiş, onlarla birlikte bayram gününün bereketinden istifade etmek ve o günde günahlardan arınmak için dua etmişlerdir.[14] "(Ancak) Hayız hâlindeki kadınlar namazgâhtan uzak durur, sadece cemaat tarafından yapılan duaya katılırlardı…"[15] Bayram ve cuma namazlarına kadınların iştiraki, yaşadıkları toplumun bir parçası olmalarına, toplu dua ve ibadetle bu özel zaman dilimlerinin coşkusuna katılabilmelerine de imkân tanımıştır.

---

9 İbn Hişâm, Sîret, I, 343

10 Buhârî, Salât, 2, Îdeyn, 7, İlim, 32

11 Buhârî, Ezan, 162; Müslim, Salât, 139

12 İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, Müsned, İstanbul, 1992, Çağrı Yayınları, c.VI, s. 148

13 Rıza, Muhammed Reşid, Vahyu'l-Muhammedî, 1935, Mısır, Müessesetü'l-İrşad, s.283

14 Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 12

15 Buhârî, Îdeyn, 12; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 12

Asr-ı saadette ibadete ve cemaate katılım gibi kadınların eğitimi konusunda da cami önemli bir işleve sahiptir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Mescid-i Nebevi'de, haftanın bir gününü sadece kadınların eğitimine tahsis etmiştir.[16] Bunun yanında kız çocuklarının ve kadınların eğitimiyle sadece kendisi ilgilenmemiş, özel kadın öğretmenler de görevlendirmiştir.[17]

Caminin temel fonksiyonları asr-ı saadetten bugüne değişmemekle birlikte gündelik hayat pratiğinde cami merkezli din hizmetleri farklılaşmakta ve cami, yeni işlevler kazanabilmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemine göre caminin bazı fonksiyonları ihmale uğrayabilmiştir. Nitekim caminin temel anlamında ifadesini bulan, toplayan, bir araya getiren ve birleştiren işlevinin, günümüzde özellikle kadınların cemaate katılımı ve camiye devamını sağlama noktasında yeniden canlandırılması gerekmektedir. Günümüzde kadınların ibadet amacıyla camiye devamları Ramazan ayında olmaktadır. Kadın cemaate yönelik vaaz ve irşat faaliyetleri de yürütülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, camilerde ifa edilen faaliyetlere kadın cemaatin katılımını artırmaya yönelik bir dizi tedbir almıştır. 2011 yılı IX. Müftüler toplantısında, "dinî duyarlıklarıyla her zaman tebarüz eden kadınların camiye, cemaate ve cuma namazlarına katılımlarını teşvik etmek, bu amaçla camilerde kadınlara ayrılan fiziki ortamların başta Ramazan ayı olmak üzere iklim şartlarını da dikkate alarak talebe paralel bir şekilde düzenlenmesi, geliştirilmesi ve uygun imkânlar sağlanması için gerekli girişimlere başlama kararı almıştır."[18] "Camilerin, İslam kültür ve medeniyetinin kadim estetik anlayışı doğrultusunda inşa edilmesine ve kadın, çocuk, yaşlı ve engellilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak düzenlenmesine özen gösterilme-

16 Buhârî, İ'tisâm, 9; Müslim, Birr ve Sıla, 152

17 Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara, 2004, Diyanet Yayınları, s. 282

18 IX. Müftüler Toplantısı, 24-25 Mart 2011, Ankara

lidir." kararı ile de kadın cemaatin camiye iştirakini engelleyen sebepler izale edilmeye çalışılmıştır.[19] Başkanlığın yayımladığı genelgeler ile de kadınların cami hizmetlerinden daha çok, sağlıklı ve yeterli seviyede yararlanmalarını temin etmek için Cuma, bayram ve vakit namazlarını kılabilmelerini sağlayacak uygun yer tahsisi, abdest alma yerlerinin hazırlanması, kadınlara ayrılmış bölümlerin iyileştirilmesi ve bu çalışmaların takibi hedeflenmiştir.[20] Alınan kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalar ile İslam medeniyetinin estetik simgesi camide günümüz insanının ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak temizlik, ses düzeni ve ısınma gibi hususları dikkate alan bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Alınan tedbirler ve gerçekleştirilen uygulamalarla kadınlar camilerde yer buldukça İslam kardeşliğinin, aynı kıbleye yönelmenin, aynı kubbe altında tekbir, tesbih ve tezkir ile ümmetin bir parçası ve yüce Yaradanın misafiri olmanın gücünü ve anlamını daha derinden hissedeceklerdir. Diğer yandan cemaatin, kadının camideki varlığına alışması, toplumsal hayatta sağlıklı bir kadın telakkisi oluşturacak, kadının yerini daha anlamlı kılacaktır. Böylelikle cami, hem şehirde hem taşrada kadının toplumsal hayata katılmasını sağlayan önemli bir uygulama alanı olacaktır. Kadın konusunda dinî söylem dilinin Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ve vahyin diline uygun hâle gelebilmesinde de kadınların cami cemaatinin bir parçası olmalarının katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, caminin kadınlara yönelik vaaz ve irşat faaliyetlerini de artırmaya çalışmaktadır. Böylelikle caminin ibadet amaçlı standart yapısının aşılarak genç, yaşlı, kadın, erkek bütün Müslümanlar tarafından din eğitimi hizmetinin alınabileceği nitelikte olması hedeflenmektedir. Zira İslam dini,

---

19 X. Müftüler Toplantısı, 04-07 Haziran, 2012, Sapanca

20 06.08.2007 tarihli ve 920 sayılı genelgenin 29. maddesi

kadın, erkek bütün Müslümanları eğitim ile yükümlü tutmuş, bu konuda kadın ile erkek arasında herhangi bir ayrım gözetmemiştir.[21] Buna ilaveten kadın eğitiminin, çocuk ve ailenin eğitimi üzerinde de önemli bir etkisi vardır. Bu sebeple kadınların cami merkezli yaygın eğitime katılmaları özellikle önemlidir.

Cemaatle ibadet etmeye, dinî bilgiye ulaşmaya imkân veren cami, inananın yaşadığı toplumla bağlarını güçlendirdiği gibi kendi iç dünyası ve Yaradan ile de bağını kuvvetlendirecektir. Allah Resûlü (s.a.s.) bu durumu, yüce Allah'ın evine gelene özel bir lütfu olarak izah eder.[22] Öyle ki, gökteki yıldızların yer ehlini aydınlattıkları gibi, camiler de gök ehlini aydınlatırlar.[23] Bu lütuf ve nimetten Allah'ın kadın kullarının da layıkıyla istifade etmesi, bunun için gerekli şartların hazırlanabilmesi cami hizmetlerini yürütenler üzerinde bir sorumluluktur.

İnsanlık tarihinin üç mescidi, Mescid-i Aksa, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi, toplumsal engellemelere rağmen mescide adanan Hz. Meryem'i, ıssız çöllerde Kâbe'nin yanında sığınan Hz. Hacer'i, ibadette, ilimde mescidi mesken tutan Hz. Aişe ve sahabe hanımları akla getirmektedir. Bugünün inanan kadınları da inşasından imarına kadar camiye hizmetkâr ve cemaatinin bir parçası olmakla mükelleftirler. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Biriniz camiye girdiğinde; Allah'ım, bana rahmetinin kapılarını aç, çıktığında ise Allah'ım, senden senin lütfunu istiyorum desin"[24] tavsiyesini dillerde ve gönüllerde tatbik edebilmek ancak Babü'n-Nisâ[25]'nın hiç kapanmaması ile olacaktır.

---

21 Bkz. Alâk, 96/1-5

22 Buhâri, Salat, 87

23 Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 117

24 Müslim, Mûsâfirîn, 68)

25 Mescid-i Nebevi'nin hanımlara tahsis edilen kapısı, Ebû Davûd, Salât 17

Kadınlarımızın büyük ölçüde toplumsallaştığı günümüzde onları camiden uzak tutmak, ibadetlere katılmalarını engellemek isabetli görünmemektedir. Gerekli tedbirleri almak suretiyle kadınlarımızın camideki faaliyetlere iştiraki, aynı zamanda onların eğitim sürecine de önemli katkılar sağlayacaktır.

Rivayetler Işığında Cami ve Kadın

Prof. Dr. Mahmut YEŞİL
N.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi
Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İslami hükümlerin aslî kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadisleridir. Literatürde bu kaynaklar Kitap ve Sünnet şeklinde ifade edilir. Allah Teâlâ Kur'an ayetlerini açıklama/tebyîn görevini Peygamberimize vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'an üzerinde gerekli izahları yapmış, ilave olarak sahabeye ve bütün inananlara İslami hükümlerin tatbikatını örnek olarak göstermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sözleri arasında, Allah Teâlâ'nın kendisine Kur'an dışında bildirdikleri de vardır. Peygamberimizin söz ve davranışları günümüze, çok özel bir nakil yöntemi olan rivayet yoluyla intikal etmiştir. Bu sebeple herhangi bir konuda en sağlam bilgi ve uygulama, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilmiş makbul rivayetler vasıtasıyla elde edilebilir. Bu makalede, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınların cami / mescid ile münasebetleri rivayetler ışığında ele alınacaktır. O dönemde cami yerine mescid kelimesi kullanılmaktadır.

Asr-ı saadet / mutluluk çağı olarak isimlendirilen zaman diliminde, toplumdaki insanların yarısını teşkil eden kadınlar, mescide geliyorlar mıydı? Günlük beş vakit namaza, Cuma, bayram ve cenaze namazlarına iştirak ediyorlar mıydı? Sonraki

bütün dönemlere örnek teşkil edecek uygulamaları bulabileceğimiz Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami-kadın ilişkileri nasıldı? sorularını cevaplayabilmek için ilgili rivayetlere başvurmamız gerekecektir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, asr-ı saadette mescidin yerine getirdiği görevler günümüzden farklıydı. Orada ibadetler îfa ediliyor, eğitim-öğretim faaliyetleri ve kültürel çalışmalar yapılıyor, adlî, idarî, askerî istişareler gerçekleştiriliyor, ayrıca mescit, misafirlerin kabul edilip ağırlandığı, eğlence ve benzeri faaliyetlerin icra edildiği bir mekân olarak da hizmet veriyordu.[1]

Hz. Peygamber (s.a.s.), beş vakit namazın mescitte cemaatle eda edilmesini arzu ediyordu. Beş vakit namaz arasında yatsı ve sabah vakitlerine ayrı bir önem atfedilmekte, yatsıyı cemaatle kılan kimsenin gecenin yarısını, hem yatsıyı hem sabah namazını cemaatle eda eden kimsenin ise bütün geceyi ibadetle ihya etmiş gibi olacağı hadislerde belirtilmektedir.[2] Cemaatle kılınan namazın yirmi yedi derece daha faziletli olduğunu bildiren rivayetlerin[3] yanı sıra, Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte ezanı dinledikten sonra mescide gitmeyenler sert bir şekilde eleştirilmiştir.[4] Hadisteki bu sert ifade cemaate devamın ne kadar önemli olduğunu çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Ayrıca cemaate devam etmek, cemiyet fertlerinin birlik ve beraberliği, kardeşlik şuurunun gelişmesi ve içtimaî yapının güçlenmesi açısından da çok faydalıdır. Bu sebeple, cemaatle namaz kılmanın hükmü, Hanbelî mezhebine göre farz-ı ayn, Şâfiîlere göre farz-ı kifaye, Hanefî ve Malikîlere göre ise sünnet-i müekkede olarak tesbit edilmiştir.[5]

1 Bkz. Önkal, Ahmet-Bozkurt, Nebi, "Cami", ***DİA***, VII, 46-56.

2 Ebû Dâvud, Salât, 47 (555).

3 Buhârî, Ezan, 30; Müslim, Mesâcid, 247, 249; Nesâî, İmamet, 42; Muvatta', Cemaat, 1.

4 Ebû Dâvud, Salât, 46 (548); Tirmizî, Mevâkît, 48; Dârimî, Salât, 19, 54.

5 Kahraman, Abdullah, "Klâsik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadeti Konusundaki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü", ***Marife***,

Cemaatle namaz kılmanın fazileti, kadın ve erkek için aynı derecededir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların camiye gitmelerine engel olunmamasını ısrarla istemiş, onların geceleri bile camiye gitme taleplerinin olumlu karşılanmasını emretmiştir.[6]

Kadınların mescitlerle münasebetini konu edinen hadisleri iki grupta ele almak mümkündür:

A. Çoğunluğu oluşturan sağlam rivayetlerde kadınların mescitte ibadet etmelerine izin verilmektedir. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescitlerine gelmelerine engel olmayınız."[7] Bazı rivayetlerde ise, gece namazlarında da kadınlara izin verilmesinden söz edilmektedir. Büyük muhaddis Buharî ***"el-Câmiu's-Sahih"*** isimli eserinde konuyla ilgili bölüme şu başlığı koymuştur: "Geceleyin ve alacakaranlıkta kadınların mescide gitmeleri."[8] Bu bölümde İbn Ömer'den nakledilen bir haberde Peygamberimiz (s.a.s.), erkeklere hitaben şöyle buyurmaktadır: "Eşleriniz sizden gece mescide gitmek için izin isterse, onlara izin veriniz."[9]

Konu ile ilgili haberlerden bazılarında şu bilgileri öğreniyoruz: Hz. Aişe, bize yatsı namazının geciktiği bir günde, mescitte çocukların ve kadınların uyuyakaldıklarını haber veriyor.[10] Ayrıca yine Hz. Aişe, sabah namazını mescitte kılan hanımların

---

Yıl:4, Sayı:2, Güz 2004, Konya, 59-80.

6 Uzunpostalcı, Mustafa, "Cemaat", ***DİA***, VII, 288.

7 Ebû Dâvud, Süleyman İbn Eş'as Sicistânî, Sünen, I-V, 2. bs. İstanbul 1992, Salât, 52; Ayrıca bkz., İbn Hanbel, II, 42, 45.

8 Buhârî, Ezan, 162. Bilindiği gibi, Buhârî'nin bab başlıkları, O'nun konu ile ilgili kanaatlerini yansıtması açısından önemlidir. Bu sebeple, "Buhârî' nin fıkhı/hadislerden çıkarımları, bab başlıklarındadır" denilmiştir.

9 Abdurrazzak, İbn Hemmâm es-San'ânî, ***Musannef***, thk., Habibburrahman el- A'zamî, I-XI, 2. bs., Beyrut, 1983, III, 151; Buhârî, Ezan, 162, Cuma, 13; Müslim, Salât, 134,135; Ayrıca bkz., İbn Hacer, ***Fethu'l-Bârî***, 3. bs., I-XIII, Beyrut, 1985, II, 277

10 Buhârî, Ezan, 162; Ebû Dâvûd, Salât, 52; Tirmizî, Cuma, 48; Nesâî, Ahmed ibn Şuayb, ***Sünen***, I-VIII, 2. bs. İstanbul 1992, Salât, 19.

durumlarını şöyle anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.), sabah namazını mescitte erken vakitte (el-ğales) kılarken, elbiselerine bürünmüş olarak gelen mümin hanımlar da cemaate iştirak ederlerdi. Evlerine döndüklerinde hava, onları kimsenin tanıyamayacağı kadar karanlık olurdu.”[11] Ebû Mesûd’un eşinin yatsı namazını mahalle mescidinde kıldığı da zikredilmektedir.[12]

Mescitte ibadet için hanımlara izin verilmesi konusunda, Hz. Ömer’in (23/643) başından şöyle bir hadise geçmiştir:

Hz. Ömer’in Âtike binti Zeyd isimli bir eşi vardı. Yatsı ve sabah namazlarını mescitte cemaatle kılıyordu. Hz. Ömer, eşine, yemin ederim ki yaptığın bu işi istemediğimi biliyorsun deyince eşi, ben de yeminle belirteyim ki, bana yasak koyuncaya kadar mescide gitmeyi terk etmeyeceğim, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, ben de sana yasak koymayacağım, dedi.[13] Çevresindekiler Âtike’ye dediler ki: Ömer’in kıskanç olduğunu, yatsı ve sabah namazlarında mescide gitmenden hoşlanmadığını bildiğin hâlde neden böyle yapıyorsun? Âtike, yasak koysun, engel olan mı var? deyince, cevap soruyu soranlardan geldi: Evet, Resûlullah’ın şu sözü Ömer’in yasak koymasını engelliyor: “Allah’ın kadın kullarının mescide gitmelerine yasak koymayınız.”[14]

Mescide devam konusunda böylesine azimli ve ısrarlı olan bu hanım, Hz. Ömer mescitte saldırıya uğradığı vakit de orada bulunuyordu ve eşine ilk yardım eden kişi o olmuştu.[15]

---

11 Buhârî, Ezan, 162, 165, Mevâkît, 27, Salât, 13; Tirmizî, Salât, 2; Nesâî, Mevâkît, 25; İbn Mâce, Salât, 2; Dârimî, Salât, 20.

12 İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed, Musannef, I-VII, Beyrut, 1995, II, 158; Ayrıca bkz. Yeşil, Mahmut, Kadınların Cemaate İştiraki ile İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme, ***Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, 2004, sayı: 17, 47-62

13 Muvatta’, Mâlik ibn Enes, thk., M. Fuad Abdülbâkî, I-II, 2. bs. İstanbul, 1992, Kıble, 14; Abdurrazzak, III, 148.

14 Buhârî, Cuma, 13.

15 Abdurrazzak, III, 148

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in açık beyanlarına rağmen, Hz. Ömer'in eşini mescide gönderme konusundaki isteksizliğini nasıl anlamalıyız? Şunu peşinen belirtelim ki, Hz. Ömer, hem iman, hem de ibadet ve itaat yönüyle yüksek bir değere sahiptir. Hz. Ömer, kıskançlığı yüzünden eşini camiye göndermek istemediği hâlde, ona yasak koymamıştır. Çünkü Peygamber (s.a.s.)'in emri vardır. Ancak her insan, yaşadığı toplumdan mutlaka etkilenir. Sahip olduğu anlayış, düşünce ve tavırlarını hemen terk edemez. Olayları değerlendirirken, o günün örf ve âdetlerini, kadın-erkek münasebetlerini, toplumun kadına bakışı ve ona verdiği değeri de göz ardı etmek mümkün değildir. Ayrıca, Hz. Ömer'in karakteri de bu davranışında etkili olmuş olabilir.

Yukarıdaki haberler, kadınların mescitlere gitmelerine izin verildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Onların ibadetlerini rahatça yapmalarını sağlamak için bazı tedbirler de alınmıştır. Peygamberimizin eşi Ümmü Seleme'nin anlattığına göre, Resûlullah (s.a.s.) döneminde, namazdan selâm verilince, Efendimiz ve erkek sahabiler yerlerinde otururlar, kadınlar kalkar ve mescidden çıkarlardı. Diğerleri de istedikleri zaman mescidi terkederlerdi.[16] Hadisin başka bir rivayetinde Ümmü Seleme, bu uygulamayı kendi kanaatine göre yorumlayarak, kadınların erkeklerle karşılaşmadan daha rahat çıkmaları için böyle yapıldığını belirtmektedir.[17]

Hz. Peygamber (s.a.s.), mescide devam eden hanımların daha rahat hareket etmeleri için: "Şu kapıyı kadınlara tahsis etsek" buyurmuştur. Bunun üzerine Abdullah İbn Ömer bu kapıdan ölünceye kadar hiç girmemiştir.[18] Hz. Ömer de bu kapının sadece kadınlar tarafından kullanılmasını emretmiştir.[19]

---

16 Buhârî, Ezan, 162.

17 Buhârî, Ezan, 164.

18 Ebû Dâvud, Salât, 17; Hadisin tahrici için bkz., Elbânî, ***Daîfu Sünen-i Ebî Dâvud,*** 1. bs., Riyad, 1991, 44.

19 Ebû Dâvud, Salât, 17; Elbânî, bu hadis için zayıf demiştir. bkz., age., 45.

Hadisler, kadın ve erkeklerin aynı mekânda namaz kılarken nasıl bir saf düzeni içinde durmaları gerektiğini açıklamaktadır. Peygamberimiz (s.a.s.), erkeklerin önde, kadınların da arkada saf tutmalarının daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.[20] Eğer iki erkek cemaat olursa imamın arkasında saf tutarlar. Kadın cemaat tek kişi bile olsa erkeklerin arkasındaki safta yer alır.[21]

Asr-ı saadette, kendilerine farz olmamasına rağmen, hanımlar Cuma namazlarına iştirak etmişlerdir. Cenaze namazına katılması ile ilgili farklı düşüncelere rağmen, bu namaza iştirak edenler de olmuştur. Bayram namazlarına kadın erkek, evli bekar herkesin iştiraki konusunda Peygamberimizin hususi bir gayret sarf ettiğini görüyoruz.[22]

B. Yukarıda nakledilen rivayetlerden, kadınların camide ibadet etmelerinin mümkün olduğu açık bir biçimde anlaşılmasına rağmen, Peygamberimizden nakledilen bir hadis, bir de Hz. Aişe'nin sözü, kadınların camide ibadet etmeleri konusunda olumsuz bilgi vermektedir.

Önce hadis-i şerif üzerinde duralım. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kadınların özel odalarında kıldıkları namaz, evlerinde kıldıklarından daha faziletlidir, evlerinde kıldıkları namaz da mescitte kıldıklarından daha faziletlidir."[23] Bazı araştırmacılar, birkaç ravi hakkında zayıf denilmesi sebebiyle bu rivayet hakkında olumsuz kanaat belirtmektedirler. Bir kere hadisin sağlam senetlere dayanan rivayetleri, kaynaklarda zikredilmektedir. Kaldı ki, zayıflığın dereceleri vardır ve hepsinin ayrı hükümleri vardır. Bu sebeple zikrettiğimiz haber, makbul bir rivayettir. Ancak bu ve benzeri sahih rivayetleri doğru

---

20 Abdurrazzak, III, 148; İbn Ebî Şeybe, II, 159-161; Müslim, Salât, 159; Dârimî, Salât 52.

21 İbn Hacer, age., II, 168,169

22 Ayrıntılı bilgi için bkz. Yeşil, 13-17.

23 İbn Ebî Şeybe, II, 159; Ebû Dâvud, Salât, 53.

anlamak için hadis bilim dallarından yararlanarak çaba sarf etmemiz gerekmektedir.[24]

Büyük sahabi Abdullah İbn Mesud, kadının kıldığı en faziletli namazın evinde kıldığı namaz olduğunu yemin ederek ifade ettikten sonra, iki istisna getirmiştir. Birisi hac ve umrede mescitlerde namaz kılınması, diğeri ise yaşlı kadınların mescitte namaz kılmaları.[25]

Bazı âlimler kadınların evlerinde kıldıkları namazın daha faziletli olduğunu bildiren bu rivayeti herhangi bir fitneye sebebiyet verilmesi hâline tahsis etmişlerdir. Gelişen sosyal hayat çerçevesinde toplumun çeşitli kesimlerinde, birçok iş yerinde ve alışveriş mahallinde bulunabilen Müslüman kadınının, bilhassa kendileri için özel yerler ayrılması durumunda, cami ibadetlerine katılmasının fitneye sebep olabileceğini ileri sürmek makul olmasa gerektir.[26] Ayrıca, bu haberlerin arka planında, sebeb-i vürûdun hususi ve mevziî bir olay olması veya geçici bir müddet için bu tedbirlerin uygulanmış olması ihtimallerini de düşünebiliriz. Çünkü elimizde, Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki uygulama ve bu konuyu ifade eden sağlam deliller mevcuttur. Yasak arızîdir, sonradan ortaya çıkmıştır. Yasak koymak yerine, alınacak tedbirlerle, bu sünnetin ihyası büyük önem arz etmektedir. Çünkü camiden uzak yaşayan Müslüman kadın, tebliğ ve irşat faaliyetlerinden de büyük ölçüde uzak kalmış, bu noktada ciddi bir eğitim-öğretim kaybı ve açığı söz konusu olmuştur.

24 Konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz. Karacabey, Salih, "Hadislerin Metin Tenkidinde Fiilî Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınların ve Çocukların Camiye Gitmeleri İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi", ***Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,*** 9. Sayı, 253-276, Bursa, 2000.

25 İbn Ebî Şeybe, II, 159; Benzer haberler için bkz., Abdurrazzak, III, 150; İbn Ebî Şeybe, II, 158; Hadisi Taberânî "***el-Kebîr***" de rivâyet etmiştir. Senedindeki ricâl, sahih hadis ricâlidir. Bkz.,Heysemî, age., II, 34-35.

26 Uzunpostalcı, 289.

Kadınlara evlerinin en tenha köşesinin namaz için gösterilmesinin fitne korkusu sebebiyle olması ihtimal dahilindedir. Fitne, çok farklı anlamların kendisine yüklendiği, insanları ürküten bir kelimedir. Kötü bir sonuç doğuracağı konusunda ihtimalin çok zayıf olduğu durumlarda dahi fitneden söz edilebilmektedir. Fitnenin ne olduğu, hangi davranışların fitneye sebep olduğu, hangi sonuçların fitne sayılacağı konuları önemini bugün de korumaktadır.[27] Açıkça yasaklanmamış davranışların fitne vehmiyle, fitneye sebep olabilir endişesiyle yasak sayılmasının ve terk edilmesinin birçok fayda ve maslahatın da kaybına sebep olabileceği gerçeği unutulmamalıdır.

Değerli araştırmacı Abdullah Kahraman konuyla ilgili makalesinde şu görüşlere yer veriyor: Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınların genç-yaşlı ayrımı yapılmadan mescide gelmelerine engel olunmadığı gibi gelmeleri konusunda teşvik edilmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.), mescide devam eden kadınların riayet etmeleri gereken bazı ölçüler vazetmiştir. Kadınların mescide gelirken koku sürünmemeleri, alımlı elbiseler giymemeleri, erkeklere karışmamaları gibi hususlar bunlardan bazılarıdır. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.s.),

---

27 Fitne, imtihan ve sınama demektir. Kur'an'da 34 ayette fitne kelimesi, 26 ayette de türevleri geçmektedir. Kelime bu ayetlerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bazıları şunlardır: Şirk, küfür, sapıklık, azap, işkence, günah, şeytanın hile ve tuzağı. (Fitne kelimesinin tarihî süreçte kazandığı farklı manaları, ayet ve hadislerde kullanımı için bkz., Çağrıcı, Mustafa, "Fitne", ***DİA***, XIII, 156) Fitne kelimesi pek çok hadiste de kullanılmıştır. ***el-Mu'cemu'l-Mufehres***'te, bab isimleri hariç, yaklaşık olarak 150, aynı kökten kelimelerle ilgili olarak da 60 civarında hadise işaret edilmiştir. Buhârî, "Fitnelerin Zuhûru" isimli bapda topladığı hadislerle, fitne kavramının kapsamını dinî, ahlakî, ilmî ve ictimaî çöküşü içine alacak şekilde genişletmiştir (Çağrıcı, ***DİA***. XIII, 157). İbnü'l-Esir imtihan ve ihtibar manasına gelen fitne kelimesinin, sonradan günah, küfür, kıtal gibi anlamlar için kullanıldığını belirtmektedir. (***Nihâye***, III, 411, "Fitne kavramının tarih boyunca Müslümanların ruhunda ürkütücü tesirler uyandırmasında, ilk dönem Müslümanlarının, özellikle ilk iki asırda yaşayanların müşâhede ettikleri siyasi çalkantıların bıraktığı derin izlerin payı büyüktür." (Çağrıcı, ***DİA***, XIII, 158)

muhtemelen kadınların sorumluluklarını da gözeterek onların namazlarını evlerinde kılmalarının daha faziletli olacağını ifade etmiştir.[28] Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.)'in söz konusu tavsiyesi, hanım ve erkek sahabiler tarafından kesinlikle bir yasaklama olarak algılanmadığı gibi, mescitte kıldıkları namazın fazilet bakımından daha az olacağı şeklinde de değerlendirilmemiştir. Zira bu tavsiyeye rağmen, hanım sahabiler, mescitte namaz kılmaya devam etmiş, erkek sahabiler de onlara engel olmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescide gelmek isteyen kadınlar için ölçü getiren hadisleri de dikkate alındığında, kadının evinde kıldığı namazın daha faziletli olacağı yolundaki tavsiyeleri, sanki söz konusu ölçülere riayet edemeyen kadınlara mahsus kabul edilmiştir. Bunlar yanında Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde fitne söylemi ile kadınların mescitlerden engellenmesi gibi bir durum söz konusu değildir.[29]

Konumuzla ilgili olumsuz delillerden birisi de Hz. Aişe (r.a.)'den nakledilen şu sözdür: "Eğer Peygamber (s.a.s.), kadınların bugün yaptığı şeyleri görseydi, İsrailoğulları kadınlarının yasaklandığı gibi onlara da mescit yasağı koyardı."[30] Peygamberimizin irtihali üzerinden çok uzun bir süre geçmemişken, Hz. Aişe'nin böyle bir söz söylemesi oldukça manidardır. Birkaç nesil geçmiş değildir. Sahabenin belki büyük bir bölümü hayattadır. Hz. Aişe'yi, bu şiddetli uyarıyı yapmaya sevk eden sebepler neler olabilir? Burada şu ihtimalden söz etmek mümkündür. Mescide giden hanımlar, bazı hatalı hareketler yapmış olabilirler. Bu durumu gören Aişe Annemiz, müminleri ikaz etmek amacıyla bu sözleri söylemiştir. Nitekim kadınların ihdas ettikleri/ortaya çıkardıkları şeyler anlatılırken, giyim kuşam konusunda dikkatsizlik, parfüm kullanmak ve mescitte zînetlerini

28 Ebû Davud, Salat, 53

29 Kahraman, 78-79.

30 İbn Ebî Şeybe, II, 158; Buhârî, Ezan, 162; Müslim, Salât, 144; Ebû Dâvûd, Salât, 53.

takmaktan söz edilmiştir. Yukarıda zikredilen Hz. Aişe (r.a.)'nin sözünü açıklarken Nevevî şöyle demektedir: "Bu ve benzeri hadislerle kadınlar mescide gitmekten men edilemez. Ancak hadislerin ortaya koyduğu bazı şartlar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Parfüm kullanmamak, süslenmemek, sesi duyulacak takı takmamak, erkeklerle karışık bir şekilde bulunmamak, yolda kötülüğünden korkulacak bir şeyin bulunmaması."[31] Ayrıca Hz. Aişe'nin bu sözü, bir probleme işaret etmektedir. Hüküm koyma mevkiinde değildir. Kaynaklarımızda, sahabe ve tabiûndan bazı kimselerin, eşlerini mahalle mescidine, Cuma ve cemaate göndermediklerine dair haberler mevcuttur.[32] Bu konuda, sürekli ve süratle genişleyen İslam coğrafyasının farklı din, kültür ve sosyal yapıdan gelen insanlardan oluşmasından doğan problemlerin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki uygulamaların ele alındığı bu makalede istikbale yönelik bazı mülahaza ve tekliflerin ifade edilmesi uygun olacaktır:

1. Öncelikle kadınların camiye gitmesinin uygun olmadığı kanaatinin hem cemaat hem de görevlilerin zihninde düzeltilmesi için çaba göstermek gerekmektedir.

2. Camilerimizde, hanımların namaz kılması yadırganmamalı, kadınlar için uygun bir bölüm ayrılmamış olan camilerde arka saflarda yer bırakılarak namaz kılmaları kolaylaştırılmalıdır.

3. Beş vakit namazını mescitte kılan bir mümin erkek, eşi ve çocukları ile birlikte camiye gitmeli, mescitte cemaatle namazın maddi ve manevi faydalarından onların da istifade etmesini sağlamalıdır.

31 Bkz., Müslim, Salât, 144; Nevevî, ***el-Minhâc fî Şerhi Müslim ibn el-Haccâc***, I-XVIII, Mısır, 1930, IV, 160.

32 Bkz., Abdurrazzak, III, 150-151; İbn Ebî Şeybe, II, 159.

4. Camilere bitişik inşa edilen şadırvanlarda kadınlarımızın da rahatça abdest alıp namaza hazırlanmaları için alınan tedbirler ve düzenlemeler yaygınlaştırılmalıdır.

5. Kadınlarımızın camide uyması gereken kurallar, mabet içi ve dışı eğitim vasıtalarıyla kendilerine öğretilmelidir.

6. Kadınlarımızın her camide Cuma namazına iştirakleri şu anda mümkün görünmemektedir. Ancak, yeri müsait camilerde onların Cuma namazı kılmaları sağlanmalıdır.

7. Cenaze namazı kılmak isteyen hanımlara bu imkân sağlanmalı, onlara karşı anlayışlı ve hoşgörülü davranılmalıdır. Böylece onlar da, belki en yakın akrabalarına ve dostlarına karşı son görevlerini yapma mutluluğunu elde edeceklerdir.

8. Bayram namazlarının, şehrin belirlenmiş alanlarında toplu olarak eda edilmesi, Peygamberimiz (s.a.s.) dönemindeki uygulamalar dikkate alınırsa çok önemli bir sünnettir. Bu sünnetin yerine getirilmesi imkânsız değildir. Bütün şehir nüfusunun bir araya getirilmesinde zorluklar olsa da, bölge bölge veya mahalle olarak Müslümanların toplu bayram namazları kılmalarını sağlamak mümkündür. Yapılacak bir planlama ile namazdan sonra bayramlaşma gerçekleştirilebilir. Böyle bir uygulama, bugünkü âdetlerimizde bazı değişikliklere sebep olurken, çok önemli bir sünnetin ihyasına da vesile olmuş olacaktır.

Kadınlarımızın büyük ölçüde toplumsallaştığı günümüzde onları camiden uzak tutmak, diğer ibadetlere katılmalarını engellemek isabetli görünmemektedir. Gerekli tedbirleri almak suretiyle kadınlarımızın camideki faaliyetlere iştiraki, aynı zamanda onların eğitim sürecine de önemli katkılar sağlayacaktır.

Toplumun farklı gruplarının camide ya da cami etrafında bir araya gelmeleri, diğer mekânların sağlayamadığı bir artı değer ortaya koymaktadır. Sosyalleşme ihtiyacını cami bütünlüğü içerisinde gideren insanlar, aynı değerler etrafında buluşma ve manevi doyum gibi faydalar elde etmektedir.

Camilerdeki Fiziksel Mekânların İhtiyaçlara Göre Düzenlenmesi

Fatma Yüksel ÇAMUR
Diyanet İşleri Uzmanı

Mekân ve İnsan

Bir mekâna ait olmak, insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biridir. Yaşadığımız mekânlar ihtiyaçlarımızı ne ölçüde karşılıyorsa, pratik sorunlarımıza ne kadar çözüm üretiyorsa mekâna o denli bağlanırız. "Dünyada mekân, ahirette iman" sözü de bu temel ihtiyaca işaret eder. Dünyalık asıl mekânımız olan evlerimizde mutfağın geniş, salonun aydınlık ve ferah olması, yatak odasının mahremiyete, çocuk ve oturma odalarının günlük kullanıma elverişli olması, aradığımız başlıca özelliklerdendir. Eşyalarımızın insan boyuna uygun ve kolayca ulaşabileceğimiz mesafede olmasına özen gösteririz. Mimari, bütün bu ihtiyaçlarımız çerçevesinde mekâna sınırlar koyar. Diğer güzel sanatlardan farklı olarak işlevselliği gerçekleştirebildiği ölçüde başarıya ulaşmış sayılır.[1]

Mekân denilince kastedilen sadece özel yaşam alanlarımız değildir elbette. Ev dışında vakit geçirdiğimiz ortak yaşam alanları; iş yerlerimizden okul ve hastahanelere, ibadethanelerden park-bahçe vb. açık alanlara kadar geniş bir yelpazeye sahip-

1 Rasmussen, Steen Eiler (çev. Ömer Erduran), Yaşanan Mimari, Remzi Kitabevi, İstanbul 2012, s. 12.

tir ve günümüzün önemli bir kısmı buralarda geçer. Bir diğer ifadeyle mekân, hem içinde yaşadığımız, hem de yaşattığımız yerdir. Evet, mekânlar da yaşar; ancak mekânın hayatı, içinde yaşayan insana göre şekillenir. Bu noktada mimarinin görevi, mekânla insanın birbiriyle uyumlu yaşamasını sağlamaktır.

Yaşayan Şehir – Yaşayan Cami

Günümüz mimari ve şehircilik anlayışında, mekânın mümkün olduğunca işlevsel olması ve insan ihtiyaçlarına azami cevap vermesi ilkesi ön plana çıkmaktadır. Buna göre kentsel dokuya uygun, sosyal birliktelikleri destekleyecek güvenli ve iyi tasarlanmış kamusal alanlar oluşturmak, mimarinin de dâhil olduğu birçok bilim dalının bir araya gelerek çözmesi gereken bir sorundur.[2] Hızla ve plansız büyüyen şehirlerimizde bu hedeflerin ne derece gerçekleştirilebildiği, tartışmaya açık bir konudur. Ancak geleneksel yapıda sosyalleşme ihtiyaçlarını ev hayatının mahremiyeti içerisinde gidermeye çalışan kadınlar, çocuklar, engelliler vb. ihtiyaç grupları için mevcut ortak yaşam alanlarımızın yeniden düzenlenmesi, acilen ele alınması gereken bir konudur.

Hiç şüphesiz ki bahsi geçen sağlıklı sosyal birlikteliklerin gerçekleşebileceği kamusal alanlardan birisi de ibadethanelerdir. Günümüzde gelişmiş toplumlarda ibadethanelerin, sadece dinî ritüellerin gerçekleştirildiği mekânlar olarak değil, çeşitli ihtiyaç gruplarına sosyal destek sağlayan ortamlar olarak değerlendirildiği bir gerçektir.[3] İslam medeniyetine baktığımızda, Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki ilk örnekten itibaren

---

2 Burdett, Richard, (çev. Alev Seymen) "Şehir, Mimari ve İnsan", http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=12721

3 Krause, N., Ellison, C. G., Shaw, B. A., Marcum, J. P. and Boardman, J. D. (2001), "Church-Based Social Support and Religious Coping". Journal for the Scientific Study of Religion, c. 40, s. 637.

camiler de aynı fonksiyonu üstlenmişlerdir. Camiler, modern dönemlere kadar kimi zaman ana mekân içerisinde, kimi zaman yapıyı bütünleyen ilaveler ile Müslüman toplumun eğitim, sağlık, temizlik, yardımlaşma vb. sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı mekânlar olagelmiştir.

Ortak Yaşam Alanı Olarak Cami

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde ilk inşa edilen camiler sade, basit, ihtiyaçlara göre yeniden şekillenen çok amaçlı yapılar olma özelliğine sahiptir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bizzat inşasına katıldığı Mescid-i Nebevi, arka kısmında fakir sahabelere barınma imkânı sağlayan suffe odası ve Doğu duvarı boyunca Resûlullah (s.a.s.)'ın hanımları için inşa edilen ve zamanla sayıları dokuza çıkan odalarla birlikte bütün bir yapıdır.[4] Bu hâliyle Mescid-i Nebevi, eğitimden sosyal hizmetlere kadar birçok ihtiyacın bir arada görüldüğü bir mekândır. Resûlullah (s.a.s.)'ın kesintisiz olarak sürdürdüğü bir eğitim faaliyeti olan cami ders halkaları, kadınlara özel gün tahsis edilmesiyle toplumun geniş kesimlerini içine alan bir özellik kazanmıştır.[5] Mescid-i Nebevi'nin ana mekânı, kimi zaman içine kurulan çadırlarla sağlık ve diğer hizmetlere hazır hâle getirilen esnek ve fonksiyonel bir özelliğe sahiptir.[6] Hatta cami içerisinde kurulan bir çadır, hürriyetine kavuştuktan sonra İslam'ı seçen bir cariyeye, geçici ikamet mahalli olarak tahsis edilmiştir.[7]

Resûlullah (s.a.s.) döneminde caminin ana mekânında gerçekleştirilen eğitim ve sosyal amaçlı faaliyetler, onun vefatından

---

4 Önkal, A., Bozkurt, N, DİA; "Cami", c. 7, s. 48.

5 DİA; "Cami", s. 50.

6 Hendek Savaşı'nda yaralanan bir sahabi, Mescid-i Nebevi'nin içine kurulan çadırda tedavi edilmiştir. (Buharî, Salat, 77).

7 Buharî, Salat, 57

sonraki dönemlerde de farklı şekillerde devam etmiştir. Camide ders halkaları geleneği Resûlullah (s.a.s.)'ın vefatından sonra da dinî ilimlerin yanı sıra edebiyat, mantık, tıp gibi ilimlerin okutulmasıyla İslam dünyasının dört bir tarafına yayılmıştır.[8] Caminin ibadet mahalli olma dışındaki diğer fonksiyonları ise sosyal hayat ve mimari anlayışındaki değişimlerle birlikte genellikle cami etrafında inşa edilen yapı topluluklarında icra edilir olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde sıkça rastladığımız ve camiyi bütünleyen çeşme, sebil, hamam, sıbyan mektebi, medrese, imarethane, tekke ve zaviye vb. yapıların oluşturduğu külliyeler, cami kavramının anlam ve ruhuna uygun bir şekilde toplumu bir arada tutmuştur. Cami etrafında şekillenen külliyeler, İslam medeniyetinin manevi değerlerinden beslenen bir estetik anlayışını mekâna yansıtmakla beraber, geniş halk kitlelerinin ihtiyaçlarının da gözetildiği işlevselliğe sahip yapılardır. Bununla birlikte kadınların caminin ana mekânından ve etrafındaki külliye binalarından ne derece istifade edebildiği tartışmalıdır ve bu hususa aşağıda değinilecektir.

Günümüze gelince, camilerin ibadethane olmak dışındaki sosyal ve eğitsel işlevlerinden gitgide soyutlandığını görürüz. Zira çarpık kentleşme, çarpık cami mimarisini de beraberinde getirmiş, sonuçta ne İslam medeniyetinin estetik anlayışını yansıtan, ne de halkın ihtiyaçlarını karşılayan yapılar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet sonrası inşa edilen ve sayıları 72.000'i bulan camilerin -istisnalar hariç- büyük bir çoğunluğu bu özelliktedir. Halkın iyi niyetli gayretleriyle ve kısıtlı imkânlarıyla inşa edilen bu camiler, plansız yapıları ve ibadet mahalli olmanın ötesindeki sosyal ihtiyaçları göz ardı etmeleriyle dikkat

---

8 DİA; "Cami", s. 50.

çekmektedir.[9] Bu tür camilerde aydınlatma, ısıtma, havalandırma vb. ihtiyaçlar ancak inşaat tamamlandıktan sonra geçici tedbirlerle çözülmeye çalışılmakta, ticari kaygılarla camilerin alt katları dükkân olarak kiraya verilmektedir. Kadınların ihtiyaçları da en çok göz ardı edilen hususlardandır. Günümüz camilerinin pek çoğunda kadınlara ibadet mahalli olarak bodrum katlarda, izbe köşelerde yer ayrılmakta, bazılarında abdest mahalline dahi yer verilmemektedir.[10]

Camilerimizin fiziksel yapılarındaki bu çarpık durum, aslında onların hayatımızın akışından soyutlanmalarıyla yakından ilgilidir. Dine ve dinî mekânlara ilgi duymayanlar bir yana, kendini dindar olarak niteleyen birçok kişi, gündelik hayatın telaşesi içinde vakit namazları için çoğunlukla cami dışı mekânları tercih etmektedir. Dinî konularda bilgilenmek ya da dinî motivasyonla hayır faaliyetleri yapmak isteyen insanlar arasında cami dışındaki mekânlarda bir araya gelmek, daha yaygın bir eğilimdir. Bu durumda camilerde icra edilen vaaz, irşad ve diğer dinî eğitim faaliyetleri, çoğu zaman sembolik değer taşımaktan öteye gidememektedir. Kadınlar cephesinde durum daha iç açıcı değildir. Camide ve cami çevresinde kadınların eğitim ve sosyalleşme ihtiyaçları bir yana, ibadetleri için dahi uygun mekânların varlığından söz etmek, kimi zaman mümkün değildir.

Camilerin gündelik hayattan soyutlanmaları ne yeni bir durumdur, ne de sadece ülkemize mahsustur. Özellikle Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar, camilerin anlamını ve Resûlullah

---

9 Ökten, Saadettin (Prof. Dr.), "Cami Üzerine Güncel Düşünceler", 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu Kitabı, İstanbul 2013, s. 143-144.

10 Avcı Erdemli, Kadriye, "Cami Mimarisinde Kadınların Yeri ve İstanbul Müftülüğü Camilerin Kadınlar Bölümünü Güzelleştirme Projesi", 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu Kitabı, İstanbul 2013, s. 127.

(s.a.s.) döneminde üstlendikleri işlevleri günden güne yitirip salt ibadet mekânı hâline gelmesinden oldukça rahatsızdır. Zira Müslümanların azınlık olarak yaşadıkları bu toplumlarda camiler, Müslüman kimliğinin korunduğu nadir ortamlardandır. Gençlerin camiden uzaklaşmaları, alkol ve uyuşturucu batağına daha kolay düşmelerine sebep olmaktadır. Kadınların camide kendilerini dışlanmış hissetmeyecekleri bir fiziksel ortamın ve dinî konuları danışacakları bir muhatabın eksikliği, onları camiden uzaklaştırmakta, netice itibarıyla ihtiyaçların karşılık bulamaması başka sorunlar üretmektedir.[11]

Ülkemizde camilerin genelde bütün toplum katmanları, özelde kadınlar için bir ortak yaşam alanı olma özelliğini büyük ölçüde yitirmesi, Batı ülkelerindeki kadar bariz bir problem olarak görülmeyebilir. Ancak unutulmamalıdır ki, toplumun farklı gruplarının camide ya da cami etrafında bir araya gelmeleri, diğer mekânların sağlayamadığı bir artı değer ortaya koymaktadır. Sosyalleşme ihtiyacını cami bütünlüğü içerisinde gideren insanlar, aynı değerler etrafında buluşma ve manevi doyum gibi faydalar elde etmektedir. Özellikle destek gerektiren riskli yaş ve cinsiyet gruplarının camiden uzaklaşması, toplumda kabul görme, kendini gerçekleştirme, doyuma ulaşma vb. ihtiyaçlarını yanlış mecralarda gidermelerine yol açabilmektedir. Günümüzde kamusal hayatta günden güne daha fazla varlığını hissettiren çeşitli yaş ve eğitim gruplarından kadınlar, camilerden istifade etmesi beklenen ihtiyaç gruplarının başında gelmektedir.

11 Zuberi, Hena, Unmosqued Remosqued: Western Masajid and the Search for Community, http://muslimmatters.org/2013/04/08/unmosqued-remosqued-western-masajid-and-the-search-for-community/2/

Kadınlar ve Cami: Karşılanamayan İhtiyaçlar ve İsraf Edilen İmkânlar

Kadınların gerek ibadet mekânı, gerekse sosyalleşme alanı olarak camiden istifade etmesi, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde son derece yaygın olan ancak vefatından günümüze kadar çeşitli sebeplerle git gide azalan bir alışkanlıktır. Bilindiği üzere Resûlullah (s.a.s.) döneminde hanımlar vakit namazları için Mescid-i Nebevi'ye düzenli olarak geliyor, haftanın belirli bir gününde Hz. Peygamber (s.a.s.)'den düzenli olarak dinî eğitim alıyorlardı. Bunun dışında Sevgili Peygamberimizin hanımları başta olmak üzere ilim sahibi kadınlar, diğer hanımlara hocalık yaparak eğitim faaliyetinde bulunuyordu. Ancak henüz Peygamberimiz hayatta iken bazı sahabiler, hanımlarını camiye göndermeme eğilimi içerisindeydi ve onun vefatından sonra kadınların camiye gelmesini engelleme konusunda gayret gösterenler olmuştu.[12]

Kadınların düzenli olarak camiye devam etmesi, her şeye rağmen dört halife döneminde de devam etmiş fakat sonrasında kadınlar, camiler başta olmak üzere kamusal mekânlardan âdeta el-etek çekmiştir. Nitekim Selçuklu ve Osmanlı camilerinde kadınlar, genellikle teravihler ve kandil geceleri vb. özel zamanlarda kendilerine yer bulabilmiştir. Bu değişiklik hiç şüphesiz fıkıh kitaplarımızda "fitne endişesi" olarak ifade edilen ve kadınların sosyal hayatta görünür olmasını hoş karşılamayan din anlayışının bir yansımasıdır. Fakat şu da bir gerçektir ki, sosyal hayatta ihtiyaçlar, yasaklamalarla ortadan kalkmaz; sadece mecra değiştirir. Dolayısıyla kadınların camiden uzaklaşması, sosyalleşme ve dinî eğitim-öğretim ihtiyaçlarının farklı ortam-

12 Avcı Erdemli, agm, s. 121-123.

larda karşılanması ile de ilgili olabilir. Bu husus, aydınlatılmaya muhtaç bakir bir alandır.

Günümüze gelince, kadınların camide yahut da cami müştemilatı içerisinde kendilerine yer bulabilmesi, yeniden gündeme gelen bir husustur. Artık sadece çalışanlar değil, her yaş ve meslek grubundan hanımlar ev dışında daha fazla vakit geçirmekte, buna bağlı olarak namaz kılmak için camiye ihtiyaç duymaktadır. Ne var ki camilerimizin pek çoğunda kadınlar için lavabo ve abdest mekânı ayrılmadığı gibi, namaz için merdiven altları, ayakkabılıklar vb. izbe mekânlar tahsis edilmektedir. Bu durum medyada da gündem olmuş, birçok yazarımız bu hususu, acil çözülmesi gereken bir problem olarak dile getirmişlerdir.[13]

Kadınların camilerde yer bulamaması yahut da camilerde kadınlara uygun fiziksel mekân oluşturul(a)maması, mekân darlığı ya da imkân yetersizliği ile açıklanamayacak bir sorundur. Caminin ana mekânını gören ve ibadet esnasında cemaatle bütünleşmeyi sağlayan fiziksel düzenlemelere sadece ülkemizde değil, İslam dünyasında ender rastlanmaktadır. Kanada'da yaşayan Müslüman bir hanımın hazırladığı konuyla ilgili "*Ben ve Cami*" isimli belgeselde, imam, cami dernekleri yöneticisi ya da cami cemaati olan erkeklerin önemli bir kısmı, dinî gerekçeleri öne sürerek kadınların perde ya da duvarla ayrılmış bölmelerin arkasında ibadet etmelerini savunmaktadır. Sınırlı maddi imkânlar, camilerde kadınları ana mekândan koparan fiziksel düzenlemeler için harcanmaktadır. İbadet mahalli ile ilgili fiziksel düzenlemeler kadınlara sorulduğunda, sonuç çok da farklı değildir. Kadınların önemli bir kısmı, alışılageldik düzeni

13 Örnek olarak bk. Ramazanoğlu, Yıldız, "Camilerde kadının yeri neresi?", (3 Mayıs 2011) http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-yildiz-ramazanoglu-camilerde-kadinin-yeri-neresi_1129186.html

normal karşılamaktadır ve kadınları ana mekâna dâhil eden düzenlemeler kimi zaman onlar açısından tedirginlik yaratabilmektedir.[14] Bütün bu tartışmalarda kadınların ana mekândan ayrı ibadet etmelerini savunanların, onların dinî irşat faaliyetlerinden verimli olarak nasıl istifade edeceklerine, dinî sorularını sağlıklı bir ortamda nasıl gündeme getireceklerine dair dikkate değer bir önerisi yoktur.

Kadınların camide yer bulması ya da camideki fiziksel ortamın kadınlara göre düzenlenmesi, sadece ibadet ihtiyacıyla ilgili bir husus değildir. Yakın zamanlara kadar ev ortamlarında karşılanmaya çalışılan dinî sosyalleşme ve bilgilenme ihtiyacı, günümüzün karmaşık sosyal yaşamında, ev dışında ortak yaşam alanlarına ihtiyaç hissettirmektedir. Ülkemizin hemen her köşesinde oldukça yaygın olarak evlerde düzenlenen Cuma sohbetleri, Kur'an okumaları vb. toplantıların kadınların dinî atmosferde bir araya gelerek manevi doyuma ulaşma ihtiyacını önemli ölçüde karşıladığı söylenebilir. Ancak kadınların Kur'an-ı Kerim ve temel dinî bilgiler eğitimi alabilecekleri, dinî sorularını yöneltebilecekleri uzman kişilerle bir araya gelecekleri mekânlara ayrıca ihtiyaçları vardır. Manevi yardım ve destek söz konusu olduğunda bu ihtiyaç daha derin bir boyut kazanmaktadır. Hayatın çeşitli alanları, özellikle de aile ile ilgili sorunlarda dinî rehberlik ve desteğe ihtiyaç duyan kadınlar, sorularını ancak konunun gerektirdiği mahremiyet ve hassasiyetin gözetildiği ortamlarda gündeme getirebilmektedir. Üniversiteye ve hayata hazırlanan genç kızlar, 0-3 yaş çocukların anneleri, özürlü çocuk anneleri, eşi ölmüş ya da boşanmış olanlar, yaşlılar vb. sosyal ve manevi desteğe ihtiyaç duyan kadınların bir araya gelecekleri sağlıklı sosyal ortamların ne derece yeterli ve

14 "Me&Mosque" (Yönetmen: Zarqa Nawaz) http://www.nfb.ca/film/me_and_mosque

yaygın olduğu ayrı bir soru işaretidir. Bu ve benzeri gruplardan kadınlara manevi bir atmosferde hizmet sunacak mekânların yetersizliği, onları aidiyet duygusundan mahrum bırakmakta ve yalnızlaştırmaktadır.

Ne Yapmalı?

Yukarıda resmetmeye çalıştığımız tablo çerçevesinde, camilerin fizikî şartlarının, kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi konusunda çok çeşitli öneriler getirilebilir. Zira aynı ilçenin farklı semtlerinde dahi kadınların camiye gelme eğilimleri, dinî telakkiler, sosyal şartlar, kültür ve alışkanlıklar gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Yapılması gereken belirli bir din anlayışı veya yaşam tarzı doğrultusunda talep değişikliği yaratmak yahut da cami-kadın ilişkisi üzerinden bir "dindarlık mühendisliği" yapmak değildir elbette. Asıl hedef, kadınların sağlıklı sosyalleşmesinde dinin ve dinî mekânların gücünden azami istifade etmek ve eldeki imkânları ihtiyaç sahiplerine açmak olmalıdır.

Kadınlar özelinde yapılması gereken fiziksel düzenlemeler üç başlık altında toplanabilir:

Lavabo ve abdesthanelerin yenilenmesi: İstisnasız her camide, kadınlar için temiz ve kullanışlı lavabolar ve abdest alma yerleri oluşturulması, mevcutların eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra annelerin 0-3 yaş grubu çocuklarının bakım ve beslenme ihtiyaçlarını giderebilecekleri alanlara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadınlar için ibadet mahalli düzenlenmesi: Kadınlara ayrılan ibadet mahallinin, caminin ana mekânıyla bütünleşecek şekilde düzenlenmesi zorunlu bir ihtiyaçtır.

Sosyal faaliyetler için alan oluşturulması: Kadınların camilerde bir araya gelerek bilgilenmeleri ve sosyalleşebilmeleri için, cami müştemilatı içerisinde kendilerine mahsus mekânlar oluşturulmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı 2007'den itibaren İl ve İlçe Müftülüklerine gönderdiği genelgelerle ilk iki maddede saydığımız ihtiyaçların giderilmesi için çalışma başlatmıştır. Bu çalışmalar neticesinde olumlu gelişmeler kaydedilmekle birlikte, henüz istenen sonuçların alınabildiği söylenemez. Zira 2011 yılı rakamları itibarıyla Türkiye genelinde kadınlar için tuvalet, abdesthane ve ibadet mahallinin ayrıldığı camilerin sayısı, toplam cami sayısının % 10'u bile değildir.[15] Cami müştemilatı bünyesinde küçük çocukların bakım ve beslenmesi ve kadınların eğitsel ve sosyal faaliyetleri için alan oluşturma fikri, sayıca az da olsa yeni yapılan camilerde hayata geçirilmektedir. Adana'da inşaatı devam eden Ramazanoğlu Camii bu konuda olumlu örneklerdendir.[16] İnşaatı tamamlanmış camiler üzerinde yapılan küçük ölçekli tadilatlarla etkin sonuçların elde edildiği pek çok olumlu örneği zikretmek mümkündür. Bunlardan birisi Ankara'nın Etimesgut İlçesinde yer alan Eryaman Ahi Camii'dir. Daha önce tıp merkezi olarak kiraya verilen caminin alt katı, din görevlisi, cami derneği ve hayırsever vatandaşların gayretleriyle 2012 yılında kadınlar için Kur'an Kursu olarak yeniden dizayn edilmiştir. Kurs içerisinde sınıfların yanı sıra kütüphane, konferans salonu, mutfak, kafeterya vb. bölümler oluşturularak çok amaçlı kullanıma hazır hâle getirilmiştir. Kurs, bayanlar için

15 2013 yılı itibarıyla Türkiye'deki toplam cami sayısının 91.024 olduğu hesaba katılacak olursa, kadınlar için ibadet mahalli ayrılan cami sayısının 7750'de kalması oldukça düşündürücüdür. Bk. "Camilerde Kadınlara Ayrılan Mekânların Güzelleştirilmesi Çalışmalarının Mart 2012 İtibariyle Hazırlanan Genel Raporu", s.1. http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/dinhizmetleri/camiHiz/cami_kad%C4%B1n.pdf

16 http://www.adanamuftulugu.gov.tr/?Syf=18&Hbr=39799

aynı zamanda bir sosyalleşme imkânı sunduğundan, daha önce Kur'an eğitimi almış olan kadınlar dahi kursa katılmak için talep göstermektedir. Bu durum karşısında erkek cemaat ve cami derneği işi sahiplenmiş, kursun eksikliklerinin giderilmesi için kaynak arayışına girmişlerdir.

Elbette ki camilerin fiziksel mekânlarının kadınların ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi ile ilgili gerçekleştirilen birçok güzel örnekten veya uygulanabilir tekliflerden bahsetmek mümkündür. Bu doğrultuda standart öneriler sunmak yerine, yukarıdaki tespitlerimiz çerçevesinde düzenleme yapılması gereken alanlar ile bazı ilke ve usullere temas edeceğiz:

Mimarî geleneğimizle irtibat: Camilerde kadınlara yer açmak için yalın bir "öze dönüş" mantığı ile Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminin romantik bir taklidi yerine, İslam medeniyetinin 1400 yıllık birikimini hesaba katan çözümler önerilmelidir. Bu doğrultuda, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde olduğu gibi kadınlarla ilgili her etkinliğin, caminin ana mekânına taşınması gerçekçi görünmemektedir. Bunun yerine 1000 yılı aşkın bir süredir cami mimarisine hâkim olan 'cami ve etrafında şekillenen yapılar bütünü' (külliye) mantığı ile konuya yaklaşmak, daha sürdürülebilir çözümlere kapı aralayacaktır. Caminin gerektirdiği sosyal bütünleşmeyi sağlayacak eğitsel ve sosyal etkinlikler için cami müştemilatı içerisinde mekân düzenlemesi yapmak, gerek erkek cemaat, gerekse hedef kitle olan kadınlar için daha kolay kabullenilebilir.

Erişilebilir, kullanışlı ve esnek çözümlemeler: Cami içerisinde ve müştemilatında yapılacak düzenlemeler çok amaçlı faaliyetlere izin verebilecek, gerektiğinde basit tadilatlarla esnetilebilecek türden olmalıdır. Tuvaletler ve abdest mahallerinin yaşlı ve engelliler için erişilebilir olması ile ibadet mekânlarına

erişim kolaylığı, mutlaka gözetilmesi gereken hususlardandır. Cami alt katlarında ya da müştemilat içerisinde oluşturulacak sosyal alanlar, farklı etkinlikler için kullanılabilecek esnek mekânlar olarak tasarlanmalıdır.

Mahremiyetin korunması: Cami avlusundan ana mekâna kadar yapılacak bütün düzenlemeler bir yandan kadınları caminin manevi atmosferi ile bütünleştirirken, diğer yandan mahremiyet duygusunu koruyabilmelidir. Nitekim kadınların camiye gitme davranışı üzerine yapılan bir araştırmaya katılan kadınların % 50'si, "Kadınların ibadet mahalli de erkeklerinki gibi minberi ve mihrabı görecek şekilde olmalıdır." derken, % 55'i "Kadınlar için ayrı giriş çıkış kapıları olması gerekir." görüşündedir.[17] Bu durumda kadınların erkek cemaatle karşılaşmadan abdest ve ibadet mahalline giriş çıkışlarının sağlanması, kadınlara ibadet mahalli olarak "fevkaniye" diye adlandırılan camilerin balkon kısmının mihrabı ve minberi görecek şekilde tahsis edilmesi, ancak göğüs hizasının altında kalan bölümün estetik bir şekilde örtülmesi, muhtemel tedirginlik duygusunu önleyecektir. Cami alt katlarında ya da müştemilat içerisinde kadınlara tahsis edilecek eğitim ve etkinlik alanlarının da giriş çıkışlarda erkelerden bağımsız olması, kültürel kodlara uygun bir şekilde mahremiyet duygusunun korunmasını sağlayacaktır.

Aidiyet oluşturma: Kadınların kendilerini bir mekâna ait hissetmesi, orayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Vakit namazları öncesi düzenlenen vaazlar, cami dersleri vb. bilgilendirme faaliyetleri erkek cemaat için yeterli olabilirken, kadınlar için cazip görünmemektedir.

17 Görmez, Müberra, "Toplumsal Cinsiyet ve Camide Kadın Varlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" (basılmamış mezuniyet tezi), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ankara 2012, s. 72. (Teze ulaşmam konusunda yardımlarını esirgemeyen Dr. Necdet Subaşı'ya teşekkürlerimi arz ederim.)

Zira kadınlar bir araya geldiklerinde sadece bilgilenme değil, birbirlerinden haberdar olma, kaynaşma, sohbet etme vb. ihtiyaçlarını da karşılamak peşindedir. Bu sebeple kadınlar için oluşturulacak eğitsel - sosyal mekânlarda projeksiyon cihazı, tahta vb. teknik donanımın sağlanması, bununla birlikte irşat ve eğitim faaliyetlerinin akabinde çay sohbeti yapabilecekleri şekilde halı ve oturma grupları ya da masa-sandalyeler ile döşenmesi, beraberlerinde getirdikleri çocuklar için oyun alanları oluşturulması önem arz etmektedir.

Şehircilik anlayışı ve yerel çözümler: Camide yapılacak her türlü fiziksel düzenleme, şehrin tarihsel, kültürel ve sosyal dokusuna uygun olmalı, camiyi mahalle ve sokakla bütünleştirmeli ve kentsel mekânın bir parçası hâline getirmelidir. Bu noktada merkezi standart projeler yerine yerel çözümler daha etkin sonuçlar verebilmektedir. Müftülükler, bulundukları bölgelerde belediyeler, mimarlar odası ve cami dernekleri ile işbirliğine giderek ortak projeler geliştirebilir. Nitekim 2010 yılında Büyük Usta Mimar Sinan'ın anısına Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nce açılan "Cami Mimarisi Üzerine Fikir Yarışması"nda ödül alan ve "sokakla bütünleşmiş, kentsel mekâna katılan cami" fikrinden yola çıkarak hazırlanan proje, bu konuda örnek gösterilebilir.[18]

Sivil toplum kuruluşları (STK) ile işbirliği: Cami bünyesinde kadınlar için yapılacak fiziksel düzenlemelerin; özellikle de müştemilata eklenecek sosyal mekânların işlevsel olması için sürekli talepte bulunan bir sosyal grubun varlığı zorunludur. Bu sebeple genç kızlar, 0-3 yaş grubu çocukların anneleri, özürlü çocuk anneleri, eşi ölmüş ya da boşanmış olanlar, yaşlılar vb. özel ihtiyaç grubu kadınlara yönelik hizmet sunan

18 Bahadır Altınkaynak, Tevfik Mehmet Aydın ve Zeliha Kaya'ya ait olan proje için Bk. http://v3.arkitera.com/competitionproject.php?action=displayProject&ID=420

belediye ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmalıdır. Belirli pilot camilerde, ilgili kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde fiziksel düzenlemeler yapılmalı ve yukarıda zikredilen ihtiyaç gruplarından kadınların belirli periyotlarla cami bünyesinde bir araya gelmesi, eğitim ve manevi destek alması sağlanmalıdır.

Estetik değer: Camilerimizin estetik ölçülere göre yeniden yapılandırılması bu yazının sınırlarını aşan bir husus olmakla beraber, yapılacak düzenlemelerde bazı temel hususların gözetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aydınlatma, havalandırma ve ısınma ihtiyaçlarının yeterince karşılanması, göze batan, kaba malzemelerden ya da işlevsel olmayan aşırı tezyinatlardan kaçınılması; caminin ruhaniyetine uygun bir şekilde sade ve mütevazı düzenlemelerle yetinilmesi, dile getirilmesi gereken hususlardandır.

Bitkiler nasıl ki yaratılış zincirinin en temel ve birincil kuşağını teşkil ediyorsa, hilkatin çeşitliliği onlar üzerinden zuhur etmişse, Meryem de bir "ilk zemin" gibi, Allah'ın Kelîmesi'ni taşımaya hazırlanıyordu. Vakti geldiğinde olgunlaşarak çiçek açacak, ardından meyveye duracak ve o meyveyi kollarında taşıyacak sebatkâr bir ağaç gibiydi Meryem...

Güzel Kabul

Sibel Eraslan
Gazeteci-Yazar

Meryem, artık Hz. Zekeriyya'nın kendisi için yaptığı Mihrap'taydı...

Her sabah Beytü'l Mukaddes'i kendi açıp her gece kendisi örten Hz. Zekeriyya, Meryem'in yanına vardığında onu, öğrettiği derslerin hemen hepsini ezberlemiş olarak bulurdu. Hatta kendisinin öğretmediği birtakım duaları bile ezberden okuyan bu harika çocuk, sanki meleklerle arkadaşlık ediyor, onlarla hasbıhalleşiyor gibiydi...

"Rabbi Meryem'e hüsnü kabül gösterdi. Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi."[1]

Hanne'nin "Onu, bir kız olarak dünyaya getirdim" şeklindeki telaşına karşı Allah Teâlâ, o kız çocuğunu katından güçlendirerek ve yollarını açarak destekliyor ve onu her türlü tehlikeden muhafaza ediyordu...

Doğumuyla kalpler yumuşamış, ailesine muhalefet edenler bile onun hizmeti için yarışmıştı. Hem öksüz hem yetim olan Meryem, onu dünyada en aziz şekilde tutacak teyzesinin himayesine verilmişti. Bu, ona suikast içinde olanlara karşın, Mer-

1 Âl-i İmrân, 3/37

yem'in her yerden ve herkesten gördüğü güzel bir kabuldü... O, Allah'ın seçtiği, güzel bir şekilde kabul ettiğiydi.

Bakımı ve velayeti için seferber olunsa da aslında kimsesizdi Meryem.

Her sahipsiz gibi onun da sahibi Allah'tı. Ve O, şüphesiz sahiplerin sahibiydi, sahiplerin en hayırlısı ve en güçlüsü...

Meryem, Allah'a dayanmıştı.

Onu avutan Rabbiydi...

Onu koruyan, onu yetiştiren, onu güçlü bir geleceğin kurucusu olarak metanetle büyüten Rabbiydi...

Meryem, haddizâtında tam olarak kimsenin himayesinde değildi. Doğal ebeveyni ve hamileri, kader sahnesinden bir bir kenara çekilirken, Rabbi tarafından eğitilen, yetiştirilen nadide bir bitki gibiydi. Nasıl ki bitkiler köklerine bağlıysa, Meryem de Rabbani tevhide o şekilde bağlıydı.

Rabbani bir seçim eşliğinde ve hidayet okulunda yetişiyordu. Nadide bir bitki, nadide bir çiçek gibi, özenle korunarak ve özenli bir bakım eşliğinde geçiyordu tedrisatı Meryem'in...

Bitkiler nasıl ki yaratılış zincirinin en temel ve birincil kuşağını teşkil ediyorsa, hilkatin çeşitliliği onlar üzerinden zuhur etmişse, Meryem de bir "ilk zemin" gibi, Allah'ın Kelîmesi'ni taşımaya hazırlanıyordu.

Vakti geldiğinde olgunlaşarak çiçek açacak, ardından meyveye duracak ve o meyveyi kollarında taşıyacak sebatkâr bir ağaç gibiydi Meryem...

Tanıyanlar, Meryem için hep böyle derdi: "O, sabırlıdır, metanetlidir, bir başınadır, doğarken yalnızdı, büyürken de yalnız ve anne olduğu gün de yapayalnızdır..."

Onun arkadaşı meleklerdi, onun kimsesiz ve aslında kederli gönlünü açtığı, Rabbiydi. O, kıymetli ve mümbit bir bahçe gibiydi. Zekeriyya Peygamber de bu bahçenin azimli bakıcısı, bahçıvanı ve nöbetçisi misaliydi...

Meryem ve Mihrap...

Hz. Zekeriyya'nın, yeğeni Marangoz Yusuf ile birlikte kurduğu Mihrap'ın yedi kapısı vardı ve yedisinin de ayrı anahtarı... Meryem, bu yedi anahtarın önünde Rabbiyle baş başa ve her kapının önünde kendisine hibe edilmiş isimlerle müsemmaydı... Mescide ve Mihrap'a adanmış bir hanımdı Meryem artık… Mescid'in kapılarının anlamı ne idi Meryem için?

L. Kapı: Emniyet...

Sabahın erken uçlarında...

Seher vaktine henüz girerken...

Zühre yıldızı henüz batmadan...

Kuşların uyanışından az evvel...

Herkes uykunun o hoş kokulu ve gevşetici koynundayken...

Serin bir sükûnetle açardı kapıları Hz. Zekeriyya.

Beytü'l Mukaddes'in kapılarını...

Anahtarları belinde, besmelesi dilinde. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla açar tüm kapıları "nadide bitki"nin bahçevanı.

Besmeleyle açtığı Cümle Kapısı'ndan sonra, doğu tarafındaki Mihrap'a yöneldiğinde, batı ve güney istikametindeki yatakhanelerde talebelerin küçük kıpırtıları işitilir. Her yaştan

talebe, hattat ve rehber, günün ilk ışıklarından önce dönmeye başlamıştır yataklarının içinde. Büyük ustalara gelince... Onlar uyumazlar zaten. Geceleri gündüzlerinden daha aydınlık. Yalnızca kötü niyetliler yok aralarında, onların içinde de ermişler, pirler ve şeriata sadık zahitler var elbette, ama sayıları diğerlerinden az, hem de epey az. Kaos şartları altında sesleri de epeydir kısık bu iyilerin. Bunun dışında, tam dört bin talebesi var Beyt'in. Meryem gibi adanmış dört bin genç arasında feyiz, taat ve ibadet konusunda Meryem'le yarışacak kabiliyette değil hiçbiri... Ama onlar da adandıkları yolda gayret ve sebat içinde çalışmaktalar... Çoğu uyumaktadır işte ilk kıpırtıları başlarken uykunun kırıldığı bu ilk anlarda...

Zekeriyya Peygamber bir baba rikkati ve yufka yüreği ile nalınları elinde, ses çıkarmamaya dikkat ederek ilerlemektedir iç avluda... O, hepsinin de babasıdır. Sabaha daha var. Uyanmasınlar. Zaten dersleri epey ağır, tedrisatları epey meşakkatlidir yavruların...

Kare şeklinde bir iç avlunun etrafını saran Mabed'in batı ve güney kenarlarında doksan dokuzar adet odacık var. Yatakhane ve derslik olarak kullanılan bu odalarda meskûn talebeler. Mabed'in kuzeyinde büyük hocaların ders ve vaaz verdiği büyük salonlar; doğu tarafındaysa kadınların girmesinin kesinlikle yasak olduğu Kutsal Sahra var.

Tapınağın kutsal emanetleri; Süleyman, Davud, Üzeyir ve Danyal peygamberlerden intikal eden bazı hatıralar, birtakım duaların yazılı olduğu altın işlemeli hat levhaları, ipek halılar, kıymetli el yazmaları, ustalar'a ait hokkalar, kalemdanlıklar, çeşit çeşit kamışlardan ve ağaçlardan yontulmuş hat kalemleri... Mabedin kuzeydoğu istikametindeyse "İnci ve Mercan" adını taşıyan büyük bir kütüphane... Yine doğu tarafındaki Kutsal Sahra'ya bitişik ve ancak hafızların imtihan dönemlerinde içeri

alındığı çilehaneler vardır ki bunların sayısı da kırktır ve içlerine ancak bir tek kişinin sığabileceği kadar dar ve penceresiz inşa edilmişlerdir. Bu çile odacıklarında kandil de yakılmaz, gündüzleri loş, geceleri karanlıktır. İşte Hz. Meryem, yılda ancak kırk gün boyunca çile ve imtihan seyrini tamamlamak üzere seçilmiş talebelerin kaldığı bu dehlizlerin üzerinde, yedi mermer basamakla çıkılan özel bir odada, Mihrap'ta kalıyordu.

Mihrap'ın kapısını Hz. Zekeriyya'dan başka kimse açamazdı.

Yaşlılık ve güçsüzlük dönemi gelip çattığında Hz. Zekeriyya, yanına yeğeni Yusuf'u da alır, eşya ve yiyecek sepetlerini ona taşıtırdı...

Her sabah, üst üste örtülmüş tam yedi kapıyı yedi ayrı anahtarla açardı Hz. Zekeriyya. Ve her gece gün batımında yine aynı yedi kilitle tek tek kapatırdı Mihrap'ı.

Hz. Zekeriyya, besmeleyle açtı ilk kilidi.

"Rabbim, sen bize aman ver! Kalbimizi genişlet, emniyet hissimizi çoğalt. Sen, bize emanet edilmiş bu yetimi yüz akıyla muhafaza edebilmeyi nasip et. O, bir inci tanesi gibi sedef kabuğu içinde Seni zikretmektedir. Rabbim, Sen işiten ve bilensin, aman ver bize!"

Kalbi sızladı bu ilk kapı önünde. Üst üste ahirete yolladığı iki güzel dostunu düşündü: Hanne ve İmran'ı... Meryem'in müteveffa anne ve babasını. Bir müjde gibiydi Meryem hepsine. Bir hatıra, bir işaret, bir fişek gibi kara gecenin içinden göklere atılan nuranî bir ışıktı Meryem.

Allah'ın Kelimesi olacak İsa'nın ilk belirtisiydi, denizi haber veren havuz gibiydi Meryem.

Meryem heyecanlı bir bekleyişti, umuttu. Beklenen bir iyilik haberi gibi üstüne titrenmeli, korunmalıydı. Meryem yetimdi, emanetti.

Emanet deyince, Hz. Zekeriyya'nın yorgun beli, bu ağır sorumlulukla bir kez daha büküldü.

"Ya Rab!" dedi. "Sen bu kutlu emanete hıyanet etmeden, vebale girmeden, onu emniyetli bir şekilde yetiştirebilmeyi nasip et. Şu kocamış bedenime güç kuvvet ver, görmez gözümü gördür, duymaz kulağımı işittir, tutmaz elimi kolumu evladım Meryem'in güvenliği için kuvvetli ve uyanık kıl... Onu, yeryüzünün bilebildiğim en emniyetli evi olan Mukaddes Beyt'inde narin bir çiçek gibi büyütebilmeyi nasip et!"

İlk kapı Hz. Zekeriyya'nın emniyet duası ile açılırken, kapının ardında bekleyen Meryem sûreti ise "safiyet"i işaret ediyordu. Meryem'in birinci kapıdaki ismiydi "Safiye"...

İlk kapının ardından, olanca safiyetiyle bakmaktaydı Meryem. Meryem, safiyetin timsaliydi birinci kapının önünde. O, kadınlar arasında en "saf" olandı. Meryem adaktı. Her adak gibi, Allah'a yakınlık, kurbiyet temasında bir kurbandı. Tüm safiyeti, tertemizliği, bedeni ve ruhani varlığı ile hizmete, gayrete adanmış bir yol eriydi bu kapının önünde.

Meryem, arı duruydu.

Bir yağmur damlası kadar berrak, katışıksız ve saf...

Uzaklaştırılmış şeytanın şerrinden ancak Allah'a sığınarak açılacak bir kapının ardında büyüyen, saf ve bereketli bir bitki gibiydi.

Safiyetini ve arı duruluğunu bozmamak adına dışarıdan gelebilecek her türlü hücuma karşı korunan, korunması gereken bir cevherdi.

Saf cevher. Hüda-i nabit olan, Allah vergisi bir cevher...

Meryem hazırlıktı.

Allah'ın Kelimesi olan İsa Peygamber'i taşıyacak saf ve temiz bir kap gibiydi ki hiçbir desisenin, ihanetin el değdirip yara bere açabileceği bir zemine emanet edilemezdi.

Meryem, parlatılmıştı.

Meryem, korunmuştu.

Muhafaza edilendi...

Birinci kapı önünde inşa edilen emniyet, onun safiyetine tekabül ediyordu...

Birinci kapı, cevherler dünyasında "toprağa" denk gelen bir platform çiziyordu Mihrap'ta.

Hz. İsa'nın topraktan gelen beşeriyet yanı, annesi Meryem'in "toprağın kızı" olması genetiğinden intikal etmişti. Hz. İsa'nın toprakla ve beşeriyetle kurulan ilişkisi, annesi Meryem üzerinden gelir ve Ruhullah'ı insanlık için iyi ve güzel bir örnek (usvetü'l hasene) olma noktasına taşırdı. Şayet Meryem'den intikal eden "toprak" vurgusu olmasa Hz. İsa, doğumundaki olağanüstülük ve babasızlığı dolayısıyla zihinlerde salt melekût âleminin bir parçası olarak kabul edilebilir; beşeri itibarı ve beşeri misyonu göz ardı edilebilirdi... Oysa Hz. İsa, tüm insanlığa örnek bir elçi olarak, melek değil, insanoğluydu. Onu yeryüzüne ve dolayısıyla insanlığa bağlayan ana unsur, annesi Meryem'di.

Böylece ilk kapı önünde; emniyet, safiyet ve toprak mütekabiliyetleri buluştu...

2. Kapı: Mukavemet...

Ardından besmele çekerek ikinci kilidi çevirdi Zekeriyya Peygamber... Bir kez daha iyice ihtiyarlamış olduğu geldi aklına. "Üstelik de bir kız çocuğu" dedi kendi kendine. Narin, sahipsiz, kimsesiz... "Rabbim, senin yoluna adanmış bu yetim nefesi soldurma ne olur, sen Meryem'e de bana da mukavemet gücü ver" dedi.

Sonra da aklına dünyanın en latif ve ince gücü olarak suyu getirdi.

"Ya Rabbi, sen ki suyun ince elleriyle en sert kayalara bile şekil verdirensin. Merhametsizlikten taş kesmiş kalpleri sabırla Hakk'a çağıran gücünü ver Meryem'e" diye fısıldadı, "karşılaşacağı tüm meşakkatlerde ona dayanma gücü ver..."

"Adanmış olmak seçilmiş olmak demektir; sınanmaya, sınanmanın her sert rüknüne göğüs germeye daha en başından razı gelmişliktir. Sen razı olmanın mukavemetini Meryem'e bir zırh gibi giydir, sen sahibimizsin ya Allah!"

Hz. Zekeriyya zikredendi.

Zakirdi.

Hatırlayan ve hatırlatan.

İçindekini dışarı taşıran.

Her ânı yakarış, her ânı dua olan fedakâr bir peygamberdi. Gece gündüz ağlayarak konuşurdu Rabbiyle...

Hz. Zekeriyya, sepetin içindeki yün topaklarına baktı boynunu bükerek. Koyunların kırkılma vaktiydi Filistin'de. Meryem, oldum olası koyunları çok severdi, onları sormuştu Hz. Zekeriyya'ya geçen gelişinde, "Kuzular yine zıplıyor mu, koyunlar ağıllarına girerken yine inatçılık yapıyor mu, nasıllar,

özledim onları" deyince dayanamamış, bu seferki gelişinde yün topakları da getirmişti Mihrap'a.

Filistinli kadınlar doğdukları günden itibaren yün eğirme sanatının içinde yetişirlerdi. Yün eğirme ve dokuma, onların ata mesleğiydi. Her yıl, koyunların kırkılma vakti geldiğinde büyük bir şölen yaşanırdı Filistin'de. Ürdün Nehri'nde yıkanan koyun sürülerinin yünleri, eğrilip ip yapılmak üzere tüm Filistinli kadınlara pay edilirdi.

Herkese ak koyunlardan pay düşerken, Hz. Zekeriyya'nın dağıtımında Meryem'in payına mor koyunların yünü denk gelmişti bu sefer...

Siyaha çalan kızıl renkli yün topağını El-İşa'nın yolladığı ince belli iğ ile birlikte Meryem'e getirmişti Hz. Zekeriyya.

Payına mor koyun yumağı düşen kızların, ölünceye kadar bakire kalacağına inanılırdı o zamanlar. Kızlar, evlenecek yaşa gelmiş olsun olmasın binbir heyecan yaşardı bu yün dağıtımı esnasında, neşeli bir çekiliş! Kimine ak koyun, kimine mor koyun, kimisineyse kızıl düşerdi...

Meryem, hiç yüksünmeden binbir sevinçle tuttu kızıl yumakları. Onları sabırla eğirerek ipe çevirecekti, o sabırlı iplerden dokumalar yapacaktı.

Onun binbir sabırla herkesten daha da incelterek kırıp büktüğü bu iplere herkes çok değer verirdi. "Rişte-i Meryem" derdi bu sert ve dayanıklı dokumalara Filistin'in yerlileri. Kedere dayanıklı, sabırlı ve kalender oldukları için dervişlere bundan dikilirdi abaları... Rişte-i Meryem, dünyanın en sade ve en temiz dokumasıydı...

İkinci kapı olan Mukavemet perdesi önündeki Meryem sureti, işte payına düşmüş bu kızıl yünlerin de dediği gibi,

"bekâret"i işaret ediyordu. Meryem'in bu kapı önündeki ismi "Bakire"ydi.

Meryem kırılmamış, zedelenmemiş, yaralanmamış, el değmemişti bu kapının önünde.

Müstesna bir bitki ihtimamıyla büyütüldüğü Mihrap'ta, hayatın dirilik ve devamlılık vasıflarını deneyerek öğrenen ve üreten biri değildi o...

Denememiş ve denenmemişti...

Bu anlamda diğer insanlar gibi deneme-yanılma yoluyla öğrenemeyeceği gibi rivayetle öğrenme yolu da ona kapalıydı. "Dedi ki, demiş ki"den ıraktı iç dünyası. Hiçbir deney ve hiçbir fısıltı onda iz bırakmamalıydı.

Nefsani tüm girişim ve iç itkilere karşı masuniyet zırhıyla donanmıştı.

Seçilmişti. Masum ve masun.

Seçilmiş bir ailenin evladı olarak, seçilmiş bir Peygamber'in annesi olacaktı. O, Rabbani bir imbikten geçirilmiş, ele geçirilmez ve taklit edilemez bir esanstı...

Bu anlamda ikinci kapının adı, elbette "mukavemet" olmalıydı. Kuvvetli, çok kuvvetli, en kuvvetli iradeydi Meryem'i koruyan ve onu hayatın her türlü titreşimine karşı bakir tutan, tutacak olan...

İkinci Kapı'nın cevherler dünyasında karşılık bulacağı platform ise su idi... Mukavemet, bekâret ve su ile bitiştiriyordu kendini bu kapının önünde.

Hz. Zekeriyya'nın bu kilidin önünde sudan misal vererek dua etmesi boşa değildi. Su, hayatın başlangıcıydı. Hz. İsa'ya hamile kaldığı esnada Meryem, kendisine Ruh'u üfüren Me-

lek'ten artakalan hissi de en çok suya benzetecekti sonraki anlatımlarında. Bir nefes. Ve nefesten artakalan nem ve ıslaklık hissi. Allah'ın Kelimesi, annesi Meryem'in vücuduna yerleşirken, bu üfürüşten onun avucuna düşen pay, sudan ibaretti.

Meryem: Sanki suda görülen bir düş...

Ve oğlu İsa da öyle, Meryem'in suda gördüğü düşüydü.

Nehirde bir gölge gibiydi Meryem. Su içinde kalmış, suya razı gelmişti. Su üstünde yüzen bir gemi gibi İsa'yı taşımaya durmuştu.

Zaten gözyaşı damlası olarak su, Meryem'in en yakın arkadaşı, sır ortağı değil miydi? Gecelerin içinde kimseciklerle paylaşmadıklarını, sırlarını, taşıdığı yükün sırrını, haberin sırrını, ruhun sırrını, sırrın ağır yükünü, suyun kaldırma gücü olmasa neyle tutar kaldırırdı?

Suyun kaldırma gücüne denk ve hayret uyandıracak bir mukavemetle taşıyacaktı o Hz. İsa'yı...

Böylece İkinci Kapı'nın önünde; mukavemet, bekâret ve su buluştu...

3. Kapı: Mekânet...

İlk iki kilitle kalbi sıkışan Zekeriyya Peygamber, besmele çekerek açtığı üçüncü kapıda biraz teskin olur gibi durakladı. Nefes aldı. Sanki Rabbinden gelen bir armağanla, kalbinden silindi gitti tüm tedirginlik hisleri. Bir sekinet indi göğsüne. Bir tanıdıklık, bir aşinalık... Bu kapı, imkân ve mümkün kapısıydı.

Varoluş da keza, bir imkân ve tutunma değil midir?

İmkân, çoğaltmaya dair bir gereksinim olduğu kadar, yaşamın kalp atışlarının bizatihi kendisidir; imkân, yaratılmış

olan için bir yeryüzü izdüşümü olarak ele alındığında, mekâna dönüşür. Bedenlerimizin ölüsü de dirisi de mekâna bağımlı olarak kalır.

Hatta her ne kadar "mekânsız" olduğu söylense de ruh bile bu emre bağlı bir varlık olarak; beden, rüya, hayal, kabir, ahiret gibi mekânlara bağlı olarak tarif edilir. Mekân, yaratılışın emre bağlı yönünü ve düzenini algılamamızda, sayıları, renkleri ve ısıyı bilgi olarak tarif etmemizde, hatıra ve hafızayı diri tutma haliyle, belleğimizde önemli bir yerleşiklik düzenidir.

Mekân, gök ile yer arasındaki bir bağlantıdır. Geniş anlamıyla, yerkabuğunun kendisidir. Bizi suyun, taşın ve ateşin üstünde tutar. Özel anlamıyla ise bedendir.

Mekân, ilk insanın yeryüzüne düşürüldüğü o ilk günde, yaşadığı yalnızlık şokunu ve gaiplik korkusunu kısmen yatıştırabileceği ilk sığınaktır. Ardı ve önü kapkaranlık ve meçhullerle dolu o ilk gecede ilk insan, yeryüzünde düştüğü koordinatı, içine sığındığı ilk mekânla işaretlemiştir.

Mekân, tanıdıktır. Bildiktir. Alıştığımız, dönüp dolaşıp geldiğimizdir. Bütünden kopmuş parçanın, ayrılık esnasında kendisini avutabileceği yegâne sığınak...

Mekân eşlik edendir, dosttur, yoldaştır, eştir.

Mekânet, halkadır. Yetim ve öksüz Meryem'in dünyaya tutunduğu naif bir halkadır Mihrap. Daha fazla yer tutamaz Meryem dünyada. O; yer tutmayan, görünmeyi istemeyen, içe kaçandır. Meryem bu kapının önünde şeffaftır, havanın kızıdır, uçucu, kaçıcı...

Üçüncü Kapı olan Mekânet Kapısı'nın önünde Meryem'in ismini "masumiyet"idir verecek olan;

Onun ismi bu kapının önünde, "Masume"dir.

Paradoksal anlamlar dizgesi gibi duran mekânet ve masumiyet kavramlarını bir arada düşünebilmemiz için, üçüncü kapının cevherler dünyasında tekabül ettiği platform olan "hava" kelimesiyle birlikte ele almak gerekecektir bu konuyu belki de...

Zira âdeta bir tür "mekânsızlığa"/ imkânsızlığa delalet eden masumiyet, ancak hava düzleminde kendisine yer açabilecektir.

Maddenin uçucu ve gözle görünmeyen boyutu olarak hava, aynı zamanda hacim itibariyle en geniş olanı tutabilen bir hâl'dir. Katı hâlden sıvıya, sıvı hâlden havaya geçişte bir imkân ve mekân olarak hacim, basamak basamak genişler. Genişleyen hacim latifleşir. Latifleştikçe, bürünme kabiliyeti artar. Sirayet etme, geçişme kabiliyeti ziyadeleşir. Madde havaya dönüştükçe, genişleyip bulutlaşır. Sarınma ve sinme kabiliyeti artar.

Masumiyet de böyledir; Meryem'in her hücresine bürünerek, ona ve çevresindeki her şeye sirayet eder.

Nitekim Mihrap'taki Meryem, izole edildiği dünyevi hayattan, mekânı hâline gelmiş bu duagâh vasıtasıyla âdeta sıyrılmış gibidir. Mihrap ona bağlardan koparak sıyrılma ve uçuşma-yükselme imkânlarını sunacaktır.

Onun niza, şüphe, kaygı ve itirazdan sıyrılmış bu masumiyet hâli, âdeta nurani bir giysi gibi, havai ve latif bir korunak gibi kendisini bürümüştür, kuşatmıştır, sarıp sarmalamıştır.

Üçüncü Kapı'nın işaret ettiği Meryem "bürünen"dir.

Dıştan gelebilecek her türlü menfi dürtüye ve içinden (nefsinden) peydahlanabilecek her türlü tuzağa karşı, masumiyet bürgüsü ona giydirilmiştir.

Meryem'in teneffüs ettiği hava, duadır.

Lakırdısı ve sözü dua, taat, ibadettir bu demde.

Tüm bağımlılıkların aşıldığı, tüm aşinalıkların terk edildiği bu koordinatsızlıklar düzlemi, Meryem'i masum kılan yepyeni bir imkân, mekân husule getirmiştir.

Bu olağanüstü korunmuşluk mekânı, sadece Hz. Meryem'e özgü kılınmış bir mekânettir. Yoksa Hz. Zekeriyya'nın veya Beytü'l Mukaddes'in sağladığı bir kilit veya korunak değil... Tanrısal bir vergi ve vehbî bir mekânet boyutudur Mihrap...

Nurdan bir fanus gibi Meryem'i kuşatan ve onu Kelimetullah'ın taşıyıcılığına ve analığına hazırlayan bir derslik, inzivagâh anlamındadır Üçüncü Kapı.

Mekânet ve masumiyet anlamlarının birbirine bitiştiği Üçüncü Kapı'da koku, aslî unsurlardandır.

Hz. Resulullah (s.a.s.)'a da sevdirilmiş güzel koku, Mihrap'ın mekân kapısında masumiyeti koruyan, hayret etme hissini ve şaşkınlığı coşturan bir cezbe misali, Meryem'in soluduğu ruhani havadır...

Mekân kapısında, ruh ve beden birbirini tutar, birbirine sirayet eder.

Üçüncü Kapı, aşkın yeryüzüne inmiş ruhuna, aşkın kokusuna işaret eder... Bir mekân ve aynı anda imkân olan aşkın, mazur ve daha doğru anlamıyla masum telakki edilmesindeki yatkınlığımız, işte bu kapıdan kaynaklanmaktadır.

Mekân, aşk ve afv'ın bir arada tecessüm ettiği yerdir ve orası Meryem'in Mihrabıdır...

Meryem'in havaya karıştığı yerdir Mekânet Kapısı...

4. Kapı: Metanet...

Dördüncü Kapı'nın önünde yeniden bir hafifleme ve direnç kazandı Hz. Zekeriyya'nın kolları, pazuları. Şu ana kadar hemen her kilidin önünde yaşlılığından ve güçsüzlüğünden dert yanan biriyken, hem de üst üste örtülü yedi kapının içinde en ağır cüsseli olanının önündeyken, nereden gelmişti bu taze direnç? Nereden kaynaklanıyordu bu hafiflik hissi?

Dördüncü Kapı, kapıların arasında en ağır olanı... Şam'dan gelen tüccarların Beytü'l Mukaddes'e hediye olarak sundukları "demir"den bir kapıydı bu seferki... Dört öküzün koşulu olduğu bir kağnı arabasının zorlukla çekerek taşıdığı "Hadid" isminde muazzam bir yapıydı bu...

Yedi kapının tam ortasında dururdu. O ağır cüssesine rağmen, Hz. Zekeriyya'da inanılmaz bir kararlılık, umut ve diriliş hissi uyandırırdı Dördüncü Kapı, her açılışında... Yaşlı peygamber, pazularına, göğsüne, omuzlarına bir gençlik iksiri dökülmüşçesine, tüm endişelerinden kurtulurdu onun önünde. İhtiyarlamış olduğunu, Meryem'i kendinden sonra kime emanet edeceğini, kıtlığı, yoksulluğu, Romalıların her geçen gün arttırdığı baskıları, Beytü'l Mukaddes Ruhbanları arasında giderek artan bölünmeleri, siyasal kamplaşmaları... Hepsini, ama hepsini sırtından çıkardığı bir gömlek gibi kenara kaldırırdı "Hadid"in önünde...

Demirden kapı, onda demirden bir kararlılık, metanet çıkarırdı ortaya.

Önemli olanın yola çıkmak ve gayret etmek olduğunu düşünürdü bu orta kapının önünde. Yolların sahibi, birer sınav olarak takdir ettiği zorlu hayatın içinde, elbette bir kader çizerdi, çizmekteydi, çizecekti de...

Önemli olan, yola çıkmış olmak; sabırla, inançla, umudu kırmadan sefere devam etmekti... Dördüncü Kapı, sefere çıkmış "metanet" gemisi gibiydi...

Metanet Kapısı'nın önündeki Meryem sureti ise "mahcubiyet"i işaret etmekteydi. Orta Kapı'nın önündeki ismi "Mahcube"ydi Meryem'in...

Bu kapıya "Hadid" ismi, boşuna verilmemişti şüphesiz. Zira en ağır element olarak demir, dünyaya Allah tarafından indirildiği Kur'an-ı Kerim'de de ifade edilen harikulade yapısıyla, o devrin silah ve savunma anlayışı açısından en aşılmaz gücü temsil etmekteydi. Ağırdı, aşılmazdı, elzemdi demir...

Demirin ancak ateş altında dövülüp şekle sokulduğu, ateşin terbiyesine muhtaç olduğu düşünülecek olursa, Dördüncü Kapı'ya isabet eden unsurlar dünyasının platformu, mütekabili de şüphesiz "ateş"tir.

Demirin ateş altında aldığı darbe, onun imhası değil; tam tersine, dervişane bir razı oluşla nice zorlu imtihanlar sonrasında hantallığından kurtulup şekle girmesi serüvenidir. Demir, ateşin altında dövülerek geçirdiği terbiye sürecinin ardından keskin bir kılıç olarak uyanır güne...

Metanetin dönüştürücü ve yükseltici simyası da böyle değil midir?

Zorluklar karşısında, nice badirelerin ve belaların arasından, iradenin gücüyle sıyrılabilmek!

Tıpkı bir ipekböceği gibi... Günlerce kendini kapadığı kozasından mahcubiyetle çıktığı gün, o artık latif, kibar bir kelebektir.

Derviş için inziva, seyr ü sülük için göğüs gerilen badireler ne ise, Meryem'in yaşadığı nice ateşten imtihan da onun metanet gücünü mayalıyordu.

Ateş çemberlerinden bir bir geçerken, bela vadilerini geride bırakan bir ermiş gibi, mahcuptu Meryem...

Meryem, hicap ehliydi, utangaçtı...

Perde anlamıyla hicap, Meryem'in buluğa ve kadınlığa attığı adımıydı aynı zamanda. Ne zamanki Meryem buluğa ermiş, işte o vakitten sonra insanlarla perde arkasından konuşmaya başlamıştı.

Perde, engel değildi.
Perde, tam tersine kapıydı.
Belki berzahtı.
Belki eşikti.
Mesafeydi.
İşaretti.

Hicap, Meryem'in bir kul olarak Rabbi önünde mesafe kat etmesiyle paralel, kendi izi üzerinden takipçilerine açtığı yolun kapısıydı.

Metanet kapısı önünde Meryem; büyüyen, aklı, ruhu ve bedeni gelişen, anaçlığa giden yolda kemale erendi…

Ve… Ateş çemberinden geçecek olan da yine o…

5. Kapı: Selamet…

Beşinci Kapı, kapıların arasında en ince olanıydı.

Dışarıdan bakıldığında neredeyse kapı olduğu bile fark edilmeyecek derecede şeffaftı. Ufak bir itişle veya rüzgâr esintisinde, hemen açılacakmış gibi dururdu. Gerçi yanıltıcıydı bu dıştan görünüş.

Kolay aşılır zayıf bir engelmiş gibi dursa da kilidi Hayfa'daki usta kuyumcular tarafından özenle, adeta bir bulmaca gibi yapılmıştı. Kilit yatağı silme zebercetten, çifte anahtarı ise altındandı.

İlk anahtar doğuya doğru bir kez çevrildikten sonra çıkarılmaz, hemen alt sağ taraftaki ikinci kilide giren diğer anahtar önce kuzeye, ardından batıya çevrilir; sonra ilk anahtara tekrar geri dönülür, bir kere ileri doğru itildikten sonra, iki anahtar aynı anda dışarı çıkarılırdı. Kapı açılırken, pervazlara yerleştirilmiş olan elmas parçaları birbirine sürtünürdü. İşte bu sesler, Meryem'in içine birazdan yüzünü göreceği ve babası gibi sevdiği Hz. Zekeriyya'nın kuşlarıymış gibi gelirdi… "Amcacığım, sanki Hüdhüd Kuşu bu kapıda bekliyor sizi, bana geldiğinizi haber veriyor" derdi kapı her açıldığında...

Güzel ve ince yapısı, insanın içinde uyandırdığı hayranlık hisleri ve selamete ermişliğin yol açtığı güven duygusundan olsa gerek, bu kapıya "Bab-ı Belkıs" adını vermişti Zekeriyya Peygamber. Nasıl ki Belkıs, Hz. Süleyman'a itaat ederek selamete ermiş bir melikeyse... Kendileri de Rabbe verdikleri söze itaat etmeye ant içmiş gönül erleriydi...

İşte bu kapı, hem Meryem'in hem de Kudüs'ün "selamet" kapısıydı. Onun önünde insanın göğsü genişler, ferahlardı...

Meryem'in, "Selamet Kapısı" önündeki sureti, "riayet" ile belirlenmiştir; ismi de "riayet"i işaret eder. Beşinci Kapı olan selamet kapısının önünde Meryem, "Merbube", riayet eden ismini kazanırken, aynı zamanda selamete erişinin sırrını da verir bize: Rabbine riayet ettiği sürece, barış ve esenlik onun üzerine olacaktır.

Bu bahsin kozmik âlemdeki karşılığı ise "felekler"e tekabül eder. Gezegenler ve bir riayetle döndükleri yörüngeler, Beşinci Kapı'nın mesellerindendir.

Meryem, Rabbine ram olarak, onun Rububiyet'ine kendini raptederek ruhani bir olgunluğa, kemale, karara ermişti. Tıpkı seyyarelerin ve galaksilerin dönüş hızı ve kütle çekiminde karara erdikten sonra, harika bir ahenkle birbirlerini yörünge-

ler üzre tutmaları, çevirmeleri gibi... Kosmosa, barışa, silm'e, ahenge, armoniye kavuşuyordu tekil tüm ritimler, bu kapının önünde...

Selamet hissi, ilkin bireysel olanın iç dünyasında başlayıp perde perde ve sarmal hâlde genişleyerek toplumsal olanı da etkiliyordu. Bunun ardından da kozmik riayetler zincirini örgüleyerek "saygı" ve "nezaket" özlü bir oluşu yapılandırıyordu.

Meryem, bu kapının önünde Rabbine hakkıyla riayet eden "merbube"dir...

6. Kapı: Hıfz Kapısı...

Bu kapı, sedir ağacından yontulmuş fevkalade sade bir kapıydı.

Herhangi bir kilidi ya da anahtarı olmadığı için dışarıdan bakan gözler, onun açılmasına dair bir yol düşünemezlerdi bile... Ne bir tokmak ne bir halka ne de kilit yatağı...

Ne zincir ne anahtar... Hiçbiri yoktu.

Sanki yol burada biterdi. Kapıların ardındaki Meryem, sanki bir daha gün yüzüne çıkmayacak, sanki bir masal, sanki bir anlatı olacak, sanki hiç yaşamamışa dönecekmiş gibi, itinalı bir örtüye sarınırdı.

Meryem, susandı bu dilsiz kapının önünde...

Dilsiz kapı, Meryem'in "mücerred" kılınmışlığına delaletti. Epifanik bir pırıltıydı Meryem bu kapının önünde.

Meryem; göründüğü hâlde görülmeyen, görüldüğünde görünmezliğe kaçan güneş misaliydi...

Hayatındaki esrar perdeleri, ona yakinen tanıklık edenlerce bile tam olarak kaldırılamayacak, cesaret ve sabır misyonu ise yüzünü hiç görmemiş ahir zaman ehlinin sürekli atıf yapaca-

ğı mücerred ahlakıyla yapılandırılacaktı. Yakınındakiler tam anlamıyla onu bilemeyecek, uzağındakiler ise bildikleri hâlde göremeyeceklerdi... Meryem'in görünürken görünmez oluşu, görünmezliğinde görünürleşmesi gibi bir paradoksal pırıltı, onun bekasıydı. Hıfz Kapısı önünde fanilikten bekaya yükselmenin sırrını fısıldardı Meryem. Ve fakat öz yaşamındaki izler ve suretler; müphemiyetini, bilinmezliklerini çağlar boyu devam ettirecekti...

Altıncı Kapı, iri ve çevik bir nöbetçi gibi, ser verir sır vermez hâliyle bir muhafızı andırırdı.

Var ile yok'un, masal ile hayatın, rivayet ile hakikatin arasındaki eşik misaliydi Hıfz Kapısı.

Koruyucu ve sırdaş olduğu kadar, önünde diz çökenin hafızasını yoklamak zorunda kaldığı bir münacat makamıydı burası. Sanki bir yargıcın önünde savunma dilekçesini hazırlayan hükümlü gibi diz çökmek hissine kapılırdı insan, Hıfz Kapısı'nın önünde.

Hz. Zekeriyya'nın hafızası çevik küheylanlar misali, kendi içinde bir koşuya tutuşur, yaradılışın ta en başına giderdi bu kapının önünde...

Evet! Şu anda Hıfz Kapısı'nın önünde yetim ve emanet Meryem'in hizmetindeydi. Ama ruhu aynı anda, bir bilinçlilik hâlinde, ilk insan ve ilk peygamber'in, Hz. Âdem'in, Rabbe yalvaran sesiyle hemhal olmuştu bile...

Bu kapı Hatıra Kapısı'ydı.

Hatıra ve Hafıza Kapısı'nın önüne geldiğinde hep böyle olurdu zaten. Ellerini göğe açar ve kendinden önceki peygamberlerin münacatları ile ağlayarak Rabbine yakarır, uzun uzun zikrederdi.

Hz. Meryem de aynı kapının önünde, enbiya silsilesini en başından beri tek tek hatırlayarak dua ve münacatta bulunmayı çok sever, önemserdi...

Meryem'in, Hz. Âdem (a.s.)'i hatırlayarak ettiği ilk dua şöyleydi:

"Allah'ım! Senden kalbimi ebediyen marifetinin nurlarıyla ihya etmeni diliyorum. Ya Allah, Ya Allah, Ya Erhamerrâhimîn! Lütfü kereminle dinimi her türlü arızadan salim kılmanı, son nefeste imanımı muhafaza buyurmanı, merhameti olmayan zalimleri bize musallat etmemeni ve kapıkulun olan bizleri dünyada da ahirette de en hayırlı şeylerle rızıklandırmanı dilerim. Sen her şeye kâdirsin Allah'ım; dualara icabet edecek olan da yalnız Sensin, dualarımızı kabul eyle!"...

Sonra da Hz. Nuh'a selam ve salât ederek, onun duasıyla yakarırdı Hz. Meryem, Rabbine...

"Hiç kimseye muhtaç olmayan, bütün hamdlerin biricik mercii, icraatı ve tecellileriyle hep müstesna güzellikler sergileyen; merhameti, şefkati bol Rabbim! Seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim Ya Rab!"...

Ardından da Hz. İbrahim (a.s.)'i hatırlayarak onu selamla yâd eder ve Hz. İbrahim'in zikriyle duasına devam ederdi.

"Ululuk ve azametiyle beraber, yarattıklarına onlardan daha da yakın olan... Nuh Nebi (a.s.)'yi sahil-i selamete çıkaran... Âdem peygamber (a.s.)'i bağışlayıp tövbesini kabul eden... Yüce şanı, gecenin zulmeti ile gündüzün aydınlığı tarafından bile takdis edilen Rabbim! Seni akla gelebilecek yahut gelmeyecek bütün eksikliklerden tenzih ederim..."

Hz. Meryem, peygamber hatıraları üzerinden yürürken, Hz. İsmail (a.s.)'i de selamlar ve onun duasıyla da yakarırdı Rabbine...

“Kalplerin derinliklerinden geçen en sırlı dileklere bile muttali olan... Kendisine göklerde ve yerlerde hiçbir şeyin gizli olmadığı Rauf ve Rahim olan Rabbim! Sübhansın! Bütün kusurlardan münezzehsin!”

Sonra da Hz. İshak (a.s.)’ın tesbihatına geçerdi...

“Ey tasaları gideren, dostları için gam ve kederlerden kurtuluş yolları yaratan, zorluklar içinde kıvranan kullarının dualarına her zaman cevap veren Allah’ım! Dünyada da ahirette de Rahman ve Rahim olan yalnızca Sensin. Kulluğumu sadece Sana bağladım. Ümit ettiğim hususların gerçekleşmesini de yalnızca Senden beklerim. Ne olur, yüce nezdinden göndereceğin rahmet tecellileriyle beni de sırılsıklam eyle, eyle ki Senden başka hiç kimsenin kapısında merhamet dilenciliği yapma zavallılığına düşmeyeyim...”

Hz. Meryem, Hz. Eyyûb (a.s.)’un tesbihatını da bu kapının ardında yapardı:

“Nefislerde ürperti ve haşyet hasıl eden... Kadri yüce... Şanı yüksek... Hamd ü senaların yegâne mercii... İlim ve rahmetiyle bütün varlığı kuşatan... Her şeyiyle namütenahi olan... Katiyen hiç kimseye muhtaç olmayan ve hoşnut olduğu kullarının üzerindeki belaları def ü ref eyleyen Mutlak Cemal Sahibi Rabbim! Seni bütün eksik ve kusurlardan tenzih ederim!”

Ardından Hz. Salih Peygamber (a.s.)’in tesbihatına gelirdi sıra:

“Eşi benzeri olmayan, Sultanlar Sultanı... Mutlak fazl ve şeref sahibi. Olup biten her şeyi görüp hıfzeden ve Yüce Zatı’ndan hiçbir şey saklanmayan, bütün varlığın sahibi Rabbim! Sübhan sensin, her türlü noksandan sonsuz defa münezzeh ve berisin!”

Hz. Meryem, Hz. Yunus (a.s.)'un balığın karnındayken ettiği duaları da yakarışlarına eklerdi Altıncı Kapı'nın ardında:

"Ey acz, kusur, ihtiyaç, zaruret gibi noksanlıklardan münezzeh ve müberra olan Rabbim! Yegâne hüküm verici sensin. Yarattıklarını kusursuz şekilde yaratan Halık Sen, her şeye gücü yeten Kadir ve Muktedir Sensin. Bütün hamd ve senaların tek mercii Azim Sensin. Bütün hakikatlerin verasında, Hakikatlerin Hakikati, Hakikatül Hakaik Sensin. Dilediği zaman sıkan, dilediği zaman genişleten Kâbid ve Bâsit Sensin. Kullarına faydalı işler ihsan eden de yine Sen!"

Sonra da Hz. Yakup (a.s.)'un içli tesbihatıyla açardı yüreğini Rabbine:

"Ey inananların reca ve ümit kaynağı Rabbim, ümitsizliğe düşmeme müsaade etme! Ey rahmetiyle yardım talebinde bulunanların yardımına koşan Allah'ım, bu çaresiz ve kimsesiz kalmış kuluna da inayet elini uzat! Ey tövbe ile hak kapısına yönelenlerin teveccühlerini karşılıksız bırakmayan Yüce Mevlâ'm, gidecek başka hiçbir kapısı olmayan bu zavallı kulunun tövbesini de kabul buyur, ne olur!"

Ardından Hz. Yusuf (a.s.)'un yakarışları ile açardı ellerini Hakk'a:

"Ey feryat edenlerin çığlıklarına cevap veren, yardım talebinde bulunanların imdadına yetişen, hüzne kapılanların gamlarını izale eden merhameti sonsuz Rabbim! Hâlimi görüyor, durumumu biliyorsun, hepsi bütünüyle Sana ayan; göstereceğin çıkış yollarıyla dertlerime derman ol Allah'ım!"

Hz. Meryem, sonunda Hz. Musa (a.s.)'nın münacatıyla Hıfz Kapısı önündeki hatırlayışlarını tamam eylerdi:

“Kâinat denilen memleketinde hiçbir varlığa katiyen zulümde bulunmayan ve onların haklarını zayi etmeyen, yüceliğiyle beraber kullarına yakınlardan daha yakın, yakınlığıyla beraber ululardan daha ulu, saltanatında sonsuz kudret, mülkünde nihayetsiz izzet sahibi olan Yüce Rabbim Sübhan’dır, bütün kusurlardan münezzeh ve müberradır.

Allah’ım! ‘Lâ havle vela kuvvete illâ billahilaliyyilazim.’ Bitmez tükenmez hazinesinin sahibi olarak kapısında yardım için beklenecek biri varsa o da şüphesiz Sensin.

Hamd ü sena da yalnız Sana’dır. Biz de Sana hamdediyor, ihtiyaçlarımızı Sana arz ediyoruz.

Allah’ım, düşmanlarımızın hayırlarını gözlerinin arasına, şerlerini de ayaklarının altına koy.

Allah’ım, ancak Senin inayetinle düşmanlık besleyenlerin şerlerini def edebilirim, bunun için de yüce dergâhından yardım dileniyor, izzet ve kudretine sığınıyorum. Allah’ım Sen azametinle Arş’a istiva buyurmuşsun; kullarından hiç kimsenin gücü Senin bu ululuğunu vasfetmeye yetmez, yetemez.

Şanı ne uludur Yüce Allah’ın.

Yoktur O’ndan başka hiçbir ilah!

Sübhan’dır.

Her şeyi bilen yalnız O’dur.

Son Peygamber Muhammed (s.a.s.) O’nun Resulü’dür.

O yüceler yücesi Rab Halîm’dir, Kerîm’dir.

Arş-ı Azâm’ın Sahibidir ve benim de bütün mahlûkatın da bütün hamd ve senaları, âlemlerin Rabbi O Allah’a dır...”

Altıncı Kapı olan Hıfz Kapısı, zikir kapısıydı, hatırlayış ve içten dışa çıkış kapısı...

Bir dikit gibi yerden göğe yükseliş.

İçten taşan aşkınlığın yol açtığı ruh debdebesi, kalp çarpıntısıydı bu kapının yol açtığı şey...

Aşk, kalpte mayalanıp kendine iyice yer edindikçe, dile gelmek isterdi; kaynamaktan kaymak tutmaya başlayan süt misali özündeki cevheri, aslını dış yüzeye çıkartmak isteyen, Sevgili'nin ismini zikrettiren, sayıklattıran bir kapıydı işte burası...

Hz. Zekeriyya, yüreğindeki Allah aşkıyla o kadar çok ağlar ve o kadar çok gözyaşı dökerdi ki Hıfz Kapısı'nın önünde, kapının eşiğindeki su terazisi, oluk oluk dökülen gözyaşıyla kendiliğinden harekete geçer ve kapının gözyaşına ayarlanarak yapılandırılmış su'dan anahtarı kendiliğinden açılıverirdi.

Muhafaza; hatırlayış, zikrediş ve dualarla münâcaat sonrasında gelen hâldi bu açılış...

Meryem'in mücerretliğine delil olan bu kapı, aynı zamanda Meryem'in farklı boyutlar, farklı evrenler, farklı renkler ve farklı lisan-ı hallerle zikretmesi anlamındaydı da.

Yaratışın hayvanlar, bitkiler ve yeryüzü ahvali üzerinden değişik katmanları, kendi dilleriyle zikrederdi Rablerini... Bu kapı önünde, Meryem hepsinin dilini de taşırdı kendi diline. Bir "eleğimsağma" gibi, rengârenk gökkuşağı gibi, dolardı hilkatin Zikrullahını diline...

"Eğer bu yüksek hakikatleri yakından temaşa etmek istersen git fırtınalı bir denizden, zelzeleli bir zeminden sor. 'Ne diyorsunuz?' de... Elbette, 'Ya Celîl, Ya Celîl; Ya Azîz, Ya Cabbar' dediklerini işiteceksin. Sonra deniz içinde ve zemin yüzünde merhamet ve şefkatle terbiye edilen küçük hayvanattan ve yavrulardan sor. 'Ne diyorsunuz?' de. Elbette, 'Ya Cemîl, Ya Cemîl; Ya Rahîm, Ya Rahîm' diyecekler. Semayı dinle. Nasıl 'Ya Celîl ü Zülcemal' diyor. Ve arza kulak ver, nasıl 'Ya Cemîl ü

Zülcemal' diyor. Ve hayvanlara dikkat et, nasıl 'Ya Rahman, Ya Rezzak' diyor. Bahardan sor. Bak nasıl 'Ya Hannan, Ya Rahman; Ya Rahîm, Ya Kerîm; Ya Latîf, Ya Atuf; Ya Musavvir, Ya Münevvir; Ya Muhsin, Ya Müzeyyin' gibi pek çok esmayı işiteceksin"[2]

Hz. Meryem'in, herkesin ve her şeyin diliyle zikrettiği bu kapı önündeki sureti, "teslimiyet"i resmederdi ve bu kapıya isabet eden esması da "Selime"ydi... Teslim olmuş, silm'e nail olmuş, barış ve esenlik ehli bir ruhtu Meryem Hıfz Kapısı'nda...

Bu bahsin kozmik tekabülüyse eleğimsemayı[3] karşılar. Işığın spektrumlar hâlinde renklere ayrılarak çoğullaşıp sonra da o çoğulluktan vahdet olan nura, aydınlığa geçişinde olduğu gibi, hâlden hâle geçişler...

Yeryüzünde tutulup soğurulan ışık, renk kategorilerine ayrıldığında, her renk kendi yaradılış özü neyi gerektiriyorsa o renge bürünerek tezahür eder.

İstidatların kendini ortaya koyduğu Altıncı Kapı'da, Meryem'in seçilmiş bir kul olduğu, hikâyenin en başından beri muhafaza edilen, korunan ve özenle yetiştirilen biri olduğu ortaya çıkacaktır.

Hıfz Kapısı aynı zamanda, harikulade bir kaleyi de andırır.

Cenab-ı Hakk'ın "hısn-i hasîn"i de denen bu muhafaza kalesi, pekiştirilmiş bir korunak, sığınaktır.

Hasîn; erişilmez, ulaşılmaz, sağlam, dayanıklı, muhafaza altına alınmış gibi manalara gelir... Hısn-i Hasîn ise sağlam kale, sağlam sığınak demektir.

Yine "masun" kelimesi de iyi korunan ve muhafaza edilen anlamlarıyla aynı ırmaktan su içer...

---

2 Bediüzzaman, 24. Söz, 1.dal

3 Gökkuşağı, alkım

Hz. Meryem'in "masuniyet"i, kendi çabasından değil; Rabbinin onu hıfz etmesinden kaynaklanır.

Hz. Meryem hem nefs-i emmaresinin hem de şeytanın şerrinden, insi ve cinni düşmanlardan gelebilecek her türlü fesattan, tuzak ve komplolardan, Hafiz u Hafız olan Cenab-ı Hakk'ın hısn-i hasînine müracaat ederek korunmuştur.

Duanın, ibadetin ve Allah'a yönelişin kapısıdır Altıncı Kapı. Bu taat, ibadet ve dualarla Allah Teâlâ, kulu Meryem'in hem iltica ettiği makam, hem kefili, hem vekili, hem dostu hem de yardımcısı olmuştur.

Onu kibir, gurur, riya, ucub, nifak gibi zararlardan korumuştur.

Onu bütün kötülük ve tehlikelerden muhafaza etmiştir.

Rab, Meryem'i güzel kulluğu ve yönelişi dolayısıyla sıyaneti altına almıştır.

Meryem; eleğimsağmayı andıran rengârenk duaları ve zikriyle kurtuluşa, masuniyete, muhafazaya ermiştir bu kapı önünde…

7. Kapı: Sırr…

Sırr Kapısı, Meryem'i örten yedinci kapıydı ve aynı zamanda onu bize açarak gösteren kapıydı da…

Bu kapının Meryem'e isabet eden ismi, "sırriyet"i işaret eder ki Meryem bu kapının ardında, "Sırriye" ismini kazanır.

Ve fakat bu bahis hakkında çok şey yazamayız.

Zira perdelerle örtülü ve ayrıktır.

Bu kapı önünde Meryem, kâmilen mücerrettir.

Sırra kadem basmıştır.

İsimler âleminin de üstünde, feyz-i akdes mertebesinin de fevkinde, “sırrın sırrı”, “sirrus sırr” olan bu bahsi, hiçbir kalem de yazamaz.

Çatlar.

Şöyle der ve ancak teskin olur: “La ilahe illallah, Muhammedun Resûlullah...”